

**TÜKETİM VERGİLERİ İLE EKONOMİK BÜYÜME ARASINDAKİ
İLİŞKİNİN AMPİRİK ANALİZİ: TÜRKİYE ÖRNEĞİ**

**Pamukkale Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Yüksek Lisans Tezi
Maliye Ana Bilim Dalı
Tezli Yüksek Lisans Programı**

Fussulet Neslihan GÖDE

Danışman: Doç. Dr. Sevinç Yaraşır TULÜMCE

**Haziran 2019
DENİZLİ**

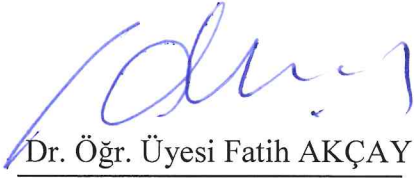
YÜKSEK LİSANS TEZİ ONAY FORMU

Maliye Anabilim Dalı, Maliye Bilim Dalı öğrencisi Fussulet Neslihan GÖDE tarafından Doç. Dr. Sevinç YARAŞIR TÜLÜMCE yönetiminde hazırlanan “**TÜKETİM VERGİLERİ İLE EKONOMİK BÜYÜME ARASINDAKİ İLİŞKİNİN AMPİRİK ANALİZİ: TÜRKİYE ÖRNEĞİ**” başlıklı tez aşağıdaki jüri üyeleri tarafından 26/06/2019 tarihinde yapılan tez savunma sınavında başarılı bulunmuş ve Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Dr. Öğr. Üyesi Taha Emre ÇİFTÇİ

Jüri Başkanı

Dr. Öğr. Üyesi Fatih AKÇAY

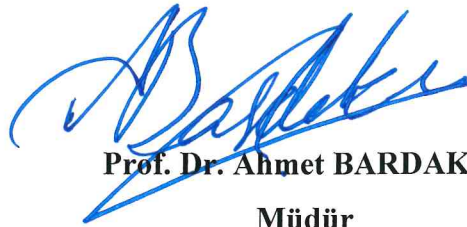
Jüri Üyesi

Doç. Dr. Sevinç YARAŞIR TÜLÜMCE

Jüri Üyesi

Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu'nun 24.07.2019 tarih ve 29/01.... sayılı kararıyla onaylanmıştır.

Prof. Dr. Ahmet BARDAKCI

Müdür

Bu tezin tasarımı, hazırlanması, yürütülmesi, araştırmalarının yapılması ve bulgularımın analizlerinde, bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini; bu çalışmanın doğrudan birincil ürünü olmayan bulguların, verilerin ve materyallerin bilimsel etiğe uygun olarak kaynak gösterildiğini alıntı yapılan çalışmalara atfedildiğini beyan ederim.

Fussulet Neslihan GÖDE

ÖN SÖZ

Öncelikle, bu tez çalışmasının hazırlanması sürecinde, bilgisini, deneyimlerini, görüşlerini ve önerilerini benden esirgemeyerek, destek ve yardımlarıyla her zaman yanımda olan değerli büyüğüm ve sevgili danışman hocam Doç. Dr. Sevinç YARAŞIR TÛLÛMCE 'ye en kalbi duygularıyla saygı ve şükranlarımı sunarım.

Çalışmam sırasında ihtiyacım olan her anda beni yalnız bırakmayan moral ve motivasyonumu yükselterek manevi destekleriyle yanımda olan, yardımlarını benden esirgemeyen değerli arkadaşlarım Müge Peştire, Nilay Özbay, Nevin Yıldız Okunak, Emine Kolbaşı, Merve Vural, Tuğçe Keskin, İsmihan Altınbaş ve Pakize Karabulut'a sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Çalışmamı sevinciyle, üzüntüsüyle, kahkahasıyla, gözyaşıyla, hayatımın her anında yanımda olan karanlık anlarımı aydınlatan, aydınlık anlarımı mutluluklarıyla paylaşıp, çoğaltan başta sevgili eşim Bilal Göde'ye,

Tatlı dili ve sevecenliği ile sesini duyduğumda gözlerimi ışılatan değerli aile büyüğümüz anneannem Sebahat Işık'a,

Doğrulukları, dürüstlükleri, çalışkanlıkları, azimleri ile örnek aldığım, sabretmeyi ve şükretmeyi öğrendiğim, üzerimdeki haklarını ve emeklerini ödeyemeyeceğim, bugünkü beni ben yapan değerlerin başkahramanları olan annem Şükran ve babam Sabri Demir'e,

Her zaman arkamda olan, destekleriyle yanımda olduklarını hissettiren abilerim Burak Demir'e, Alp Demir'e ve ablalarım Arife Demir ile Meryem Demir'e,

Sevgileriyle ve destekleriyle kendi kızlarından ayırt etmeyen, ikinci ailem olan sevgili annem Fatma ve babam Mehmet Göde ile kız kardeşlerim Özlem, Nazlı ve Duygu'ya,

Hayatın derin anlamının saklı olduğu en güzel yüreklerin sahipleri yeğenlerim Ahsen, Neva, Zeynep ve Elif'e armağan ediyorum.

ÖZET**TÜKETİM VERGİLERİ İLE EKONOMİK BÜYÜME ARASINDAKİ
İLİŞKİNİN AMPİRİK ANALİZİ: TÜRKİYE ÖRNEĞİ**

GÖDE, Fussulet Neslihan

Yüksek Lisans Tezi

Maliye Ana Bilim Dalı

Tezli Yüksek Lisans Programı

Tez Yöneticisi: Doç. Dr. Sevinç YARAŞIR TÜLÜMCE

Haziran 2019, XI+106 Sayfa

Hükümetler gerek kamu harcamalarını finanse etmek gerekse maliye politikası amaçlarını sağlamak için vergilere ihtiyaç duymaktadırlar. Vergilerin kompozisyonu ve yapısı ise gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde farklılaşabilmektedir. Gelişmekte olan ülkelerde dolaylı vergiler ağırlıklı vergi politikalarının izlendiği aşıkardır. Dolaylı vergilerin gelir dağılımında adaleti olumsuz etkilemesine rağmen, bu vergilerin tercih edilme nedenleri arasında hem tüketim vergilerinin sahip olduğu özellikler hem de ekonomik büyümeyi dolaylı vergilerin dolaysız vergilere göre daha az negatif etkilemesi sayılabilmektedir. Türkiye’de de tüketim üzerinden alınan vergiler ağırlıklı bir politika izlenmesi tüketim vergileri ile ekonomik büyüme amacı arasında bir ilişkinin var olup olmadığı sorunsalını ortaya çıkarmaktadır. Bu çalışma Türkiye’de tüketim vergilerinin ekonomik büyüme üzerindeki etkilerini 1985-2017 dönemleri arasında analiz etmeyi amaçlamaktadır. Tüketim vergileri ve ayrıştırılmış halleri ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiler farklı modellerle ampirik testlere konu edilmektedir. Analizlerde VAR takipli Standart Granger nedensellik yöntemiyle değişkenler arasındaki ilişkiler araştırılmaktadır. Bulgular, toplam tüketim vergileri ve KDV ile GSYH arasında nedensellik ilişkilerinin olduğunu ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Tüketim vergileri, KDV, Büyüme, Türkiye.

ABSTRACT**EMPIRICAL ANALYSIS OF THE RELATIONSHIP BETWEEN ECONOMIC
GROWTH AND CONSUMPTION TAX: THE CASE OF TURKEY**

GÖDE, Fussulet Neslihan
Public Finance Department
Adviser of Thesis: Sevinç YARAŞIR TÜLÜMCE

June 2019, XI+106 Pages

Governments need taxes to finance both public spending and fiscal policy objectives. The composition of taxes can be differentiated in developed and developing countries. In developing countries, indirect taxes are predominant tax policies. Although indirect taxes affect indirect justice in income distribution, they are preferred. The reasons why indirect taxes are preferred the fact hat they have less negative impact on economic growth than direct taxes and the efficient structure of consumption taxes. In Turkey, the share of consumption taxes in total tax revenue is higher than indirect taxes. This situation raises the question of whether there is a relationship between consumption taxes and the economic growth. This study is aimed at analyzing the impact of consumption taxes on economic growth in the period between 1985-2017 in Turkey. The relations between the consumption taxes and the disaggregated consumption taxes and economic growth are subject to empirical tests with different models. In the analyzes, relations between variables were investigated by Standard Granger causality method with VAR tracking. The findings show that there is a causal relationship between total excise taxes and VAT and GDP.

Keywords: Consumption taxes, VAT, Economic Growth, Turkey.

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ	i
ÖZET	ii
ABSTRACT	iii
İÇİNDEKİLER	iv
ŞEKİLLER DİZİNİ.....	vi
TABLolar DİZİNİ	vii
SİMGE VE KISALTMALAR DİZİNİ	viii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

VERGİNİN GELİŞİMİ VE TÜRKİYE’DE VERGİLERE GENEL BİR BAKIŞ

1.1. İktisadi Düşünce Tarihi İçinde Verginin Önemi.....	4
1.1.1. Merkantilizm	4
1.1.2. Fیزیokrasi	6
1.1.3. Klasik İktisadi Akım	8
1.1.4. Keynesyen İktisadi Akım	11
1.1.5. Monetarist (Parasalcı) İktisadi Akım	13
1.1.6. Arz Yanlı İktisadi Akım	16
1.2. Vergiler ve Genel Sınıflandırılması	19
1.2.1. Değişik Ölçülere Göre Vergiler.....	21
1.2.2. Ortak Özelliklerine Göre Vergiler.....	23
1.3. Yansıma Kriterine Göre Vergiler.....	24
1.3.1. Dolaylı Vergiler.....	26
1.3.2. Dolaysız Vergiler	28
1.3.3. Türkiye’de Dolaylı ve Dolaysız Vergiler	31
1.4. Kaynağına Göre Vergiler	33
1.4.1. Gelir Üzerinden Alınan Vergiler	33
1.4.2. Servet Üzerinden Alınan Vergiler	35
1.4.3. Tüketim (Gider-Harcama) Üzerinden Alınan Vergiler	36
1.4.4. Türkiye’de Kaynağına Göre Vergiler.....	42

İKİNCİ BÖLÜM

TÜKETİM VERGİLERİNİN EKONOMİK BÜYÜME ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

2.1. Tüketim Vergilerinin Ekonomik İstikrar ve Gelir Dağılımı Üzerindeki Etkisi	49
2.1.1. Tüketim Vergilerinin Ekonomik İstikrar Üzerindeki Etkisi.....	50
2.1.2. Tüketim Vergilerinin Gelir Dağılımı Üzerindeki Etkisi	53
2.2. Tüketim Vergilerinin Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisi	55
2.2.1. Ekonomik Büyümenin Teorik Temelleri.....	55
2.2.1.1. Ekonomik Büyümenin Tanımı.....	57
2.2.1.2. Ekonomik Büyümenin Kaynakları.....	60
2.2.1.3. Ekonomik Büyüme Teorileri.....	62
2.2.1.3.1. Geleneksel Büyüme Teorileri.....	63

2.2.1.3.2. Çağdaş Büyüme Teorileri.....	65
2.2.1.3.2.1. Harrod-Domar Büyüme Modeli.....	65
2.2.1.3.2.2. Neo-Klasik Büyüme Modeli.....	66
2.2.1.3.2.3. İçsel Büyüme Teorileri.....	68
2.2.2. Tüketim Vergileri ile Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişkinin Teorik Temelleri	70
2.2.2.1. KDV'nin Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisinin Teorik Temelleri.....	74
2.2.2.2. ÖTV'nin Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisinin Teorik Temelleri.....	76

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜKETİM VERGİLERİ İLE EKONOMİK BÜYÜME ARASINDAKİ İLİŞKİNİN AMPİRİK ANALİZİ: TÜRKİYE ÖRNEĞİ

3.1. Ampirik Literatüre Bakış	79
3.2. Veri ve Yöntem	84
3.3. Değişkenlerin Açıklanması (Ekonometrik Metodoloji).....	85
3.4. Ampirik Modellerin Oluşturulması ve Yorumlanması	88
SONUÇ	95
KAYNAKLAR	98
ÖZ GEÇMİŞ	106

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1. Laffer Eğrisi.....	17
Şekil 2. Dolaylı ve Dolaysız Vergilerin Toplam Vergi Hasılatı İçindeki Payları (1980-2017)	31
Şekil 3. Gelir Üzerinden Alınan Vergilerin Toplam Vergi Gelirleri İçindeki Payları(1988-2018)	43
Şekil 4. Servet Üzerinden Alınan Vergilerin Toplam Vergi Gelirleri İçindeki Payı (2011-2018)	45
Şekil 5. Tüketim Üzerinden Alınan Vergilerin Toplam Vergi Gelirleri İçindeki Payı(1985-2017).....	48
Şekil 6. Modern Dönem Öncesi ve Sonrası Temel Üretim.....	56
Şekil 7. Üretim Olanakları Eğrisi.....	58
Şekil 8. Model 1-2-3 için İstikrar Koşulları	90

TABLolar DİZİNİ

Tablo 1. Ekonomik Büyüme Teorileri	63
Tablo 2. Vergiler ve Ekonomik Büyüme İlişkin Bazı Çalışmaların Özet ve Bulguları	80
Tablo 3. Çalışmada Yer Alan Verilere İlişkin Bilgiler	84
Tablo 4. Birim Kök Testi Sonuçları	89
Tablo 5. LM Otokorelasyon Testi ve Değişen Varyans Testi.....	90
Tablo 6. Model 1-2 ve 3 için Varyans Ayırıştırması.....	91
Tablo 7. Granger Nedensellik Sonuçları.....	93

SİMGE VE KISALTMALAR DİZİNİ

ABD	Amerika Birleşik Devletleri
ADF	Augmented Dickey Fuller
AR-GE	Araştırma Geliştirme
BSMV	Banka Ve Sigorta Muameleleri Vergisi
GSMH	Gayri Safi Milli Hâsıla
GSYH	Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla
GV	Gelir Vergisi
GVK	Gelir Vergisi Kanunu
KDV	Katma Değer Vergisi
MTV	Motorlu Taşıtlar Vergisi
OECD	Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü bazen de İktisadi İşbirliği ve Gelişme Teşkilatı (Organisation for Economic Co-operation and Development)
ÖİV	Özel İletişim Vergisi
ÖTV	Özel Tüketim Vergisi
PP	Phillips-Perron
VAR	Vektör Otoregresyon (Vector Auto Regression)
VECM	Hata Düzeltme Modeli (Vector Error Correction Model)
VİV	Veraset ve İntikal Vergisi

GİRİŞ

Globalleşmenin hız kazandığı bir dünyada ülkeler varlığını sürdürebilmek için ekonomik, sosyal, idari ve mali yönlerden de globalleşmenin getirdiği gelişmelere ve farklı yeniliklere uyum sağlama sürecine girmektedirler. Ülkeler bu süreçte asli görevlerini yerine getirmek, ihtiyaçlarını karşılamak ve sürekliliklerini devam ettirmek için mali sistemlerinde gelir akışı sağlamaya çalışmaktadır. Devletlerin sürekli gelir akışını sağlayan en önemli gelir kaynağını ise egemenlik gücüne dayanarak topladıkları vergiler oluşturmaktadır. Devletler vergilerini gelir, servet, tüketim (harcama) üzerinden elde etmektedirler. Vergiler günden güne artış gösteren hizmet talebinin giderilmesinde kullanıldığı gibi devletin adalet, savunma, diplomasi, eğitim, sağlık gibi asli görevlerini yani kamusal ihtiyaçlarını gidermek için kullanılmaktadır. Böylece devlet sunduğu idari hizmetin yanında sosyal, ekonomik ve ticari hizmetlerini gerçekleştirme ile yükümlü hale gelmiştir. Bununla birlikte devletin en önemli amaçlarından biri de ekonomik ve ticari hizmetlerini sunarken ekonomik büyüme ve ekonomik kalkınmayı sağlamaktır.

Ekonomik büyüme, temel olarak milli gelirin zaman içindeki artışını ifade etmektedir. Başka bir deyişle bir ülkenin ekonomik büyümesi, o ülkede kişi başına düşen milli gelir ile ölçülmektedir. Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin hedefi olan büyüme hızı ise, kişi başına düşen milli gelirden her yıl meydana gelen nispi artıştır. Ekonomik büyüme ve kalkınmanın sağlanması amacı bütün ülkelerde önemlidir ancak gelişmekte olan ülkelere belli bir seviyeye ulaşma, istikrarın ve kalkınmanın sağlanması zorunlu ve ciddi bir çaba ile gerçekleştirilmektedir. Ancak gelişmiş ülkelerde ekonomik büyüme ve kalkınma seviyesi, büyüme hızının istikrarı sağlanarak daha kolay bir şekilde gerçekleştirilmektedir.

Devlet tüm kamusal ihtiyaçlarını ve maliye politikası amaçlarına yönelik ekonomik büyüme ve kalkınma politikalarını gerçekleştirmek için çeşitli vergilendirme yöntemlerine başvururlar. Vergi sistemlerine paralel olarak çeşitli vergi politikaları geliştirilmektedir. Özellikle ekonomik büyüme amacı doğrultusunda vergi politikalarının ve kompozisyonunun belirlenmesi, hem politika yapıcılarının hem de tasarruf ve yatırım kararlarının alınmasında bireyler ve firmalar açısından önem arz etmektedir. Her bir vergi politikasının ekonomik büyüme üzerindeki etkisinin farklı olduğu gerek

maliye yazınından gerekse ampirik literatürden bilinmektedir. Ekonomik büyümenin gelişmekte olan ülkelerde sağlanmasında kilit noktayı tasarruf ve yatırım kararlarını negatif etkilemeyen, sermaye birikimini artırmaya yönelik bir vergi yapısı oluşturmaktadır. Bu çerçevede ise gelir ve kurumlar üzerinden alınan dolaysız vergiler kategorisinde yer alan vergilerin tasarrufları negatif etkilemesi büyüme açısından bir olumsuzluk olarak kabul edilmektedir. Öte yandan tüketim üzerinden alınan KDV gibi dolaylı bir verginin ise daha çok tüketimi vergilendirmesi tasarrufları ve sermaye birikimini dolaysız vergilere nazaran daha az olumsuz etkilemesi bu vergileri büyüme amacının sağlanmasında ön plana çıkarmaktadır. Büyüme teorilerinde de vergiler yoluyla elde edilen gelirlerin verimli kamu harcamalarında kullanılarak büyümeyi pozitif etkilemesinden bahsedilmektedir. Ayrıca toplumsal kesim üzerinde mali anestezi etkisine sahip olan tüketim vergilerinin tahsilatının da kolay olması özellikle gelişmekte olan ülkelerde bu vergilerin popülaritesini artırıcı faktörlerden biridir.

KDV gibi tüketim üzerinden alınan vergilerin ekonomik büyüme üzerindeki etkisi uygulanan politikalara ve alınan cevaplara bağlı olarak değişmektedir. Ancak bilinen ilk etki, tüketim vergilerinin tüketim üzerinden alınmasıyla tüketimin azaltılarak, tasarrufları artırabilme potansiyeline sahip olmasıdır. Dolayısıyla tüketim vergileri uzun dönemde büyümeyi destekleyici etkiler yaratabilmektedir. Özel tasarrufların artması milli gelirden de uzun vadede bir artışla sonuçlanabilmektedir. Bu argüman ile eşitlik kaygısının yarattığı olumsuzluk yanında dolaysız vergilere göre büyüme amacını sağlamadaki üstünlüğü tüketim vergilerinin önemli bir araç olduğunu da göstermektedir.

Bu kapsamda Türkiye'deki vergilerin kompozisyonu ve yapısı gereği dolaylı vergilerin payının yüksekliğinin ekonomik büyüme amacına ulaşılmasında bir araç olarak kullanılıp kullanılmadığı sorunsalını karşımıza çıkarmaktadır. Bu sorunsala cevap aramak, bu çalışmanın temelini oluşturmaktadır. Çalışmanın ilk bölümü verginin tarihsel süreç içindeki gelişimine odaklanarak, Türkiye'de uygulanan vergilere temel sınıflandırmalar çerçevesinde bir bakış sunmaktadır. İkinci bölümde tüketim vergilerinin ekonomik büyüme üzerindeki etkileri ve ekonomik büyüme modelleri baz alınarak detaylı incelenmektedir. Büyüme modelleri kapsamında büyüme kavramı, büyümenin belirleyicileri, büyüme teorileri de dikkate alınmaktadır. Çalışmanın son bölümü ise tüketim vergileri ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiye dair literatür taramasını ve

Türkiye’de tüketim vergileri ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin ampirik olarak test edilmesini kapsamaktadır. Ayrıca uygulama kısmında bulgular ve politika önerilerine de yer verilmektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM

VERGİNİN GELİŞİMİ VE TÜRKİYE’DE VERGİLERE GENEL BİR BAKIŞ

1.1. İktisadi Düşünce Tarihi İçinde Verginin Önemi

Günümüze kadar devletin görev ve fonksiyonları ile ekonomiye müdahalesi çeşitli iktisadi akımlardan ve yaşanan farklı ekonomik ve sosyal faktörlerden etkilenmiştir. Devletin fonksiyonlarının ve ekonomiye müdahalesinin geçmişten bugüne öncelikle iktisadi ekollerin devletin ekonomide var olup olmamasına dair yaklaşımlarından ve varsayımlarından etkilendiği bir gerçektir. Bu kapsamda Merkantilistlerden Klasiklere, Keynesyenlere ve Neo- liberal politikalara, devlete bakış açıları perspektifinde yer vermek gerekmektedir. Devletin ekonomiye müdahalesi vergiler, harcamalar ve borçlanma araçlarıyla olmakta ise de çalışmanın konusu gereğince vergiler temelinde iktisadi akımlar öncelikle bu kısımda ele alınmaktadır.

1.1.1. Merkantilizm

Merkantilizm kelimesi İtalyanca mercante (tüccar) kelimesinden türetilerek gelmektedir. Merkantilizm dönemine “Ticari ya da Merkantilist” sistem diyerek Merkantilizm ismini veren Adam Smith’tir. “Ulusların Zenginliği” adlı eserinde Adam Smith Merkantilizm tabiri ile “bir ulusun zenginliğini”, bir devletin gücünü ve itibar kazanmasını o ülkenin sahip olduğu “altın veya gümüş” gibi değerli madenlerin fazlalığı ile mümkün olacağını ileri sürmüştür. Orta Çağ’ı sona erdiren Rönesans, Reform ve coğrafi keşifler sonucunda oluşan yeni dünya düzeninin ekonomik hayata bir yansıması olan Merkantilizm, aynı zamanda kapitalist sistemin de temellerini atan ilk doktrinini oluşturmaktadır. Merkantilizm XV.- XVIII. Yüzyılları arasında özellikle Batı Avrupa da etkisini “Ticari Devrim” ya da “Ticari Kapitalizm” olarak gösteren bir düşünce akımıdır. Ticaretin canlanması ile “Para Ekonomisi” olarak adlandırılan bu dönemde zirai faaliyetler yerini ticari faaliyetlere bırakmıştır ve ekonomik yapı üzerinde tüccarlar derebeyliklere göre daha etkili olmuşlardır. Merkantilist iktisadi düşünce akımı ile günümüz “devlet müdahaleciliği”nin temelleri atılarak ekonomi politikalarına ithalat yasaklamaları, ihracat primleri, devletin ekonomik teşekküller kurması gibi pek çok katkıları olmuştur (Adaçay ve İslatince, 2013: 28-29).

Merkantilistlere göre bir ülkenin zenginliği değerli maden fazlalığı ile sağlanmaktadır. Bu madenlerin ülkeye girmesini kolaylaştıran ürünlerin ihracatının artırılması, ithalat hacminin daraltılması en önemli ekonomik hedefleri içinde yer almaktadır. Bununla birlikte bu dönemde “tüccarın kârı milletin kârıdır” anlayışı esas alınarak ticarete verilen önemin arttığı görülmektedir.

Merkantilist düşüncenin temel özelliklerini şöyle sıralayabiliriz (Erim, 2014:14);

- Merkantilistler dış ticarete önem vermektedir.
- Devletin korumacı politikalar uygulamasını istemektedirler.
- Servet değerli madenlerin bolluğu ile ölçülmektedir.
- Nüfus artışını teşvik etmişlerdir. Buradaki temel amaç emek arzının artırılarak ücretlerin düşürülmesi suretiyle sanayi üretimi ve ihracatı arttırmaktır.
- Ülkelerin zenginliği dış ticaret fazlası vermesine bağlı olarak görüldüğü için, dış ticarete üretim tüketimden, ihracat ithalattan büyük olmalıdır.
- Dış ticaret fazlası vermek için üretimde kullanılacağı göz önünde bulundurularak hammadde ithalatına onay verilmektedir ancak mamul mal ithalatına izin verilmemektedir.
- Devlet ekonomiye aktif olarak dış ticaret fazlası vermeyi sağlayacağı politikalar ile gümrük tarifeleri kotalar gibi yollarla müdahale etmelidir.

Merkantilist düşünürler vergi politikalarıyla ilgili olarak değişik önerilerde bulunmuşlardır. Örneğin, John Law zenginlerin yapacağı tasarrufu artırmak ve yoksulların çalışkan olmalarını sağlamak için, tüketimin vergilendirilmesini önermiştir. Diğer yandan çalışkanlığı teşvik etmek için ılımlı vergiler dönem içinde destek görmüştür. Üretimin vergilendirilmesi noktasında ise; bu alana yönelik aşırı vergilerin teşvikleri yok edeceği ve umutsuzluk yaratacağı düşünülmüştür. Bu düşünceden hareketle imalathaneler vergiden muaf tutulmuştur. Diğer taraftan üretimi başlatabilmek ve hızlandırabilmek amacıyla ulusal ve bölgesel düzeyde tekeller oluşturulmuştur. Bu bağlamda, David Hume da çalışkanlığı teşvik etmek için ılımlı vergileri desteklemiş, aşırı vergilemenin teşvikleri yok edeceğini ve umutsuzluk yaratacağını düşünmüştür (Çaklı, 1998:10). Bu uygulamalar hem devletin hem de ekonomik hayatı canlandırarak ticari

faaliyetlerin, üretim bazında birlikte büyümesini sağlamak arayışının bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır.

Merkantilizmin uygulamaları İspanya'da Külçeci Merkantilizm (Billionizm), İngiltere'de Ticari Merkantilizm, Almanya'da Kameralizm ve Fransa'da Sanayi Merkantilizmi (Colbertizm) şeklinde görülmektedir.

1.1.2. Fیزیokrasi

Merkantilizme tepki olarak ortaya çıkan Fیزیokrasi Okulu, 1756 yılından François Quesnay tarafından (1694-1774) ekonomi üzerine yazdığı makalelerle kurulmuş ve Adam Smith'in (1723-1790) "*Milletlerin Serveti*" adlı eserini yayınladığı 1776 yılında sona ermiştir. Fیزیokrasi kelimesi doğal düzen/yasa anlamına gelmektedir. Fیزیokrasi okulunun mensuplarına fizyokratlar yani doğal düzenden yana olanlar denilmektedir (Bocutoğlu, 2012:29).

Yaklaşık 20 yıl varlığını sürdüren Fیزیokrasi Okulu'nun ortaya çıkmasında Merkantilistlerin ticarete ve sanayiye ağırlık vererek tarımı ihmal etmesi, tarım faaliyetlerinin azalması, tüm fonların sanayiye aktarılıp, vergilerin tarım üzerinden alınması gibi sebepler etkili olmuştur. Bu dönemde Fransız tarımı ve ticaret filosu zayıflamış, iç gümrükler tahılların iller arası dolaşımını engelleyerek gıda maddelerinde kıtlıkların yaşanmasına sebep olmuştur. Merkantilizmin devlet müdahaleci anlayışı hoşnutsuzluk yaratmaya başlamıştır. Tüm bu olumsuzluklar Merkantilizme bir tepki olarak Fیزیokrasi'nin ortaya çıkmasında etkili olmuştur (Adaçay ve İslatince, 2013:46).

Fizyokratlar, Merkantilistlerin gümrüklere olan müdahaleci yapısının aksine doğal düzenin kendiliğinden işleyeceği görüşünden hareketle bireylere ekonomik faaliyetlerde sonsuz bir serbesti tanınmasını ve özel mülkiyeti savunmuşlardır. Bunu da - Laissez faire, Laissez passer- "*Bırakınız yapsınlar, bırakınız geçsinler*" ilkesi ile açıklamışlardır (Adaçay ve İslatince, 2013: 47).

Fizyokrasinin getirdiği temel ilkeleri şöyle sıralayabiliriz (Turanlı, 2011:50-56):

- Doğal Düzen Fikri (Tanrısal düzen):

Quesnay'e göre doğal düzeni anlayarak yaşantı şekli ayarlanmalıdır ve bu düzene göre devletin ekonomik ve sosyal yaşantıya müdahale etmesi gereksiz görülmektedir.

- Net Hasıla Fikri:

Fizyokratlar sanayi ve ticaretin üretime katkısı olmadığını düşünerek devletçi fikrin tersine bireysel çıkarları göz önünde bulundurarak tek verimli alan olarak tarımı görmüşlerdir. Tarım iş gücünün ve tabiatın faaliyeti sonucunda harcanan emeği üretimdeki artış olarak fazlasıyla vermektedir. Tarım faaliyetleri sonucunda tüketilenden çok daha fazlası üretimle sağlanır. Bu fazlalık fizyokratlar için net hasıla olarak adlandırılmaktadır.

- Değer Fikri:

Genellikle değer yaratan faaliyet olarak tarım görülmüştür ve değeri maliyete dayandırmışlardır. Mamül bir maddenin değerini, oluştuğu hammadenin değeri, o maddenin işlenmesi, nakline ayrılan amaç ve emekle belirlemektedir.

- Ekonomik Tablo Fikri

Fizyokratlar ekonomik tabloya göre toplumu 3 sınıfa ayırmışlardır.

1. Sosyal Sınıflar: Genel olarak toprak sahiplerinden oluşan ve toprağı işlemeyen üretken olmayan sınıftır.
2. Üretken Sınıf: Tarımla uğraşan, toprağı işleyen, kiralayan çiftçiler, köylülerdir ve bunlar gerçek üretkenlerdir.
3. Kısır (Verimsiz) Sınıf: Bu sınıfta da işçiler, sanat erbabı, tüccarlar, sanayiciler ve sermaye sahipleri yer almaktadır.

Ekonomik tablo fikri ile serveti oluşturan hasılanın kaynağını ve toplumsal sınıflar içinde dolaşımını ilk kez analitik olarak inceleyen Dr. François Quesnay, hem ekonomiye katkıda bulunmuştur hem de bu çalışmasıyla İktisat biliminin ilk modeli olma özelliği taşımaktadır (Bocutoğlu, 2012:35).

Tarım sektörünün üretken sektör oluşunun bir sonucu olarak Fizyokratlar Tek Vergi Sistemini benimsemişlerdir. Bu sisteme göre; Quesnay 'in ekonomik tablosu ile tarımın üretken sektör olduğu ve bu toprağın artık değer yarattığı gösterildikten sonra vergilerin yalnızca tarımdan alınmasını gerektiği savunulmuştur (Yalçın, 1991: 173-175).

1.1.3. Klasik İktisadi Akım

Klasik iktisat Adam Smith'in 1776 da yayınlanan 'Milletlerin Zenginliği' adlı eseriyle başladığı kabul edilir ve bu süreçten John Stuart Mill'in "Siyasal İktisadın İlkeleri" adlı eserinin yayınlandığı 1843 yılına kadar Batı'da geliştirilen İktisadi Düşünce, Klasik İktisadi Düşünce olarak tanımlanmaktadır (Ersoy, 2012: 217-219).

Klasik Okul 1776 yılında Adam Smith'in "Milletlerin Zenginliği" adlı eserinin yayınlanmasıyla başlamıştır. Yüz yıl boyunca Avrupa iktisadi düşüncesine hâkim olan Klasik Okul, 1871 yılında Stanley Jevons ve Carl Menger'in Neoklasik okulun temellerini atan çalışmalarını yayınlamalarıyla sona ermektedir (Bocutoğlu, 2012:57).

Klasik İktisadi Düşüncenin geliştirilmesine katkı sağlayan düşünürler Adam Smith, Thomas Robert Malthus, David Ricardo, James Mill, John Stuart Mill, Nassu W. Senior ve J.E Cairnes olmuştur. 18. yüzyılın Orta Çağ'ın kapalı ekonomisinin yerine dışa açık uluslararası ticarete dayanan bir ekonominin gelişmeye başlaması, Amerika kıtasının keşfedilip yeni hammadde kaynaklarının bulunması, ticaret ve ulaşımın gelişmesi hem iç hem de dış piyasanın hacminin büyümesini sağlamıştır (Ersoy, 2012: 217-219). İngiltere 'de yaşanan Sanayi Devrimi ile tüm bu gelişmeler Klasik İktisat Okulu'nun ortaya çıkıp gelişmesinde etkili olmuştur. Klasik İktisat Fizyokratlarda olduğu gibi *-Laisser faire, Laissez passer*" yani *'bırakınız yapsınlar, bırakınız geçsinler'* ideolojisini devam ettirmişlerdir.

Klasik İktisadi düşüncenin temel ilkelerini şöyle sıralanabilmektedir (Ersoy, 2012: 233-235);

- Klasik İktisatçılar devletin görevleri arttıkça masraflarının artacağına ve bu masrafların vatandaşlardan vergi ile finanse etmesi sonucunda yatırımları ve

sanayileşmeyi olumsuz etkileyeceği düşüncesi ile devlet görevlerinin sınırlı olması gerektiğini savunmaktadırlar.

- Devlet iç ve dış ticarete müdahale etmemelidir ve özel girişimcilerin sorunlarını çözemedikleri durumlarda girişimcilerin önündeki engelleri kaldırmak adına yardımcı rol üstlenmelidir.
- İktisadi olaylara yön veren doğal yasaların bulunduğuna inan Klasik İktisatçılar, devlet müdahalesinin en aza indirgenmesini, piyasa mekanizmasının iktisadi kurallara göre işlemesi gerektiğini savunmaktadır.
- Maddi ve manevi gelişimin bireysel özgürlük ile mümkün olacağını ve mülkiyet hakkının doğal yasaların bir gereği olduğunu savunmaktadırlar.
- Ulusal ve uluslararası düzeyde gerçekleşecek iş bölümü fertlerin ve toplumların refahını arttıracaktır.
- Birey ne kadar kişisel menfaatinin arttırırsa toplumun da menfaatinin artacağını savunan Klasik iktisatçılar toplumsal ve bireysel menfaatin uyumuna dikkat çekmektedir. Toplumsal menfaati bireysel menfaatlerin toplamı ile ölçmektedirler.
- Piyasaya yapılacak müdahaleler zararlı sonuçlar doğuracaktır ve piyasa mekanizmasının serbestçe işlemesi, iktisadi dengelerin sağlanmasına, kaynakların etkin kullanımı sağlayacaktır.
- Para mübadeleyi kolaylaştıran bir araçtır.

Maliye politikası aracı olarak küçük ve denk bütçeyi savunan Klasik iktisatçılar, bütçe açığı kadar özel tasarrufların daraltılması ile gerçekleşecek olan bütçe fazlasını da olumsuz karşılamaktadır. Çünkü bu durumun toplam yatırım hacmini azaltarak ve ekonominin uzun dönemli gelişmesini olumsuz olarak etkileyeceği ileri sürülmektedir (Orhan,1989:64).

Klasik iktisatçılar küçük ve denk bütçenin yanında vergilemenin piyasa işleyişini en az ölçüde etkileyecek şekilde düzenlenmesi gerektiğini savunmuşlardır. Borçlanma konusunda ise borçlanma yoluyla transferini sağladığı kaynakların daha sonra özel kesim kredisini daraltıcı etkisinin olacağı ve milli ekonominin uzun vadede zarar görmesine sebep olacağı için mümkün olduğunca borçlanmadan kaçınılması gerektiğini ileri sürmüştür.

J.B. Say tarafından teorize edilen ve Klasik İktisat'ın üzerinde durduğu en önemli konulardan birisi Say Kanunu veya Mahreçler Kanunu olarak ifade edilen görüştür. Bu görüşe göre Say, tasarrufun tüketimi azaltmada etkili olmadığını, tasarrufun mutlaka bir gün değişik şekillerde tüketilerek ve paranın sadece bir mübadele aracı olduğu görüşünü savunmaktadır. Yani *“her arz kendi talebini kendi yaratır.”* Say mallardan birinin aşırı veya eksik üretimden kaynaklı olarak arz ve talep arasında bir dengesizliğin olabileceğini, ancak bunun sebebinin mallardan birinin aşırı veya eksik üretiminden kaynaklanacağı görüşünü ileri sürmektedir. Bununla birlikte toplam talep, üretilmiş malların toplamıdır ve ürünlerin toplam arzı ile toplam talebini zorunlu olarak birbirine eşittir (Savaş, 1997:299-300).

“Karşılaştırmalı üstünlük teorisi” ile Klasik İktisada katkıda bulunan David Ricardo bu teorisinde, ülkelerin en iyi ve en elverişli şartlarda ürettikleri malların üretiminde uzmanlaşmalarını ve bütün imkânlarını uzmanlaştıkları malların üretimi için harcamalarını ileri sürerek, en pahalı ve en zor şartlarda ürettikleri malların üretiminden vazgeçmelerini ileri sürmektedir. Ülkeler uzmanlaştığı malları dışarı satmalı, üretiminde zorlandıkları malları ise o malın üretiminde uzmanlaşmış olan ülkeden satın almalıdır. Böylece uzmanlaşmış olan her iki ülke de ticaretten kâr sağlayacaktır (Adaçay ve Islatince, 2013: 74-75).

Bu teorinin gerçekleşebilmesi için şu varsayımlar gereklidir (Adaçay ve Islatince, 2013:75);

- Ülke içinde tam rekabet koşulları geçerli olmalıdır.
- Ödemeler bilançosu dengede olmalıdır.
- Tam istihdam ve tam kapasite mevcut olmalıdır.
- Üretim maliyeti emek maliyetine eşit olmalıdır.
- Her malın arz fiyatı üretim maliyetine eşit olmalıdır
- Nakliye masrafları hesaba katılmamalıdır.

Klasik akımın kurucularından olan Adam Smith'in *“tarafsız vergi anlayışı”* ve *“sabit oranlı vergi”* ile katkıda bulunduğu görülmektedir. Sabit oranlı vergi anlayışının uygulanması son derece basittir. Tüm vergiye tabi gelir, servet ve harcamalardan tek bir oranda vergilemenin yapılması söz konusu olmaktadır. Diğer deyişle çok kazanan

çok, az kazananın az vergi alınması, yatay ve dikey adaleti sağlamaktadır. Sabit oranlı vergi uygulaması hem vergi idaresi bakımından hem de mükellefler bakımından ortaya çıkacak olan maliyetleri azaltırken, kullanılabilir geliri artırmakta ve tasarrufların yatırıma dönüştürülmesi noktasında pozitif katkı sağlamaktadır. Sabit oranlı vergi aynı zamanda siyasal iktidarların piyasaya müdahalesinin önemli ölçüde önüne geçmektedir. Yani ekonomik birimlerin üretim, tüketim, yatırım kararları üzerinde belirleyici bir rol oynamadığı için tarafsız vergi sisteminin bir parçası olarak ortaya çıkmaktadır.

Tarafsız vergi anlayışı devlet tarafından alınacak olan vergilerin piyasanın işleyişini bozmayacak şekilde olmasını ifade eder. Başka bir deyişle vergilerin ekonomik etkisi üzerinde duran bu anlayış üretici ve tüketicinin tercihlerini en az ölçüde etkileyen vergi politikalarının sürdürülmesi nedeniyle vergi türlerinin ayrı ayrı analiz edilmesini savunmaktadır (Genç ve Yaşar, 2009:38-39). Yüksek oranlı bir gelir vergisi bireylerin çalışma ya da çalışmama kararları üzerindeki tercihlerini etkileyecektir ya da dolaylı vergiler üzerinden alınacak yüksek vergiler bireylerin tercihleri üzerinde doğrudan bir etkiye sahip olacaktır. Tarafsız vergileme anlayışı ile mükelleflerin aşırı bir vergi yükü ile karşı karşıya kalmasının önüne geçmek amaçlanmaktadır.

1.1.4. Keynesyen İktisadi Akım

1929 Büyük Ekonomi Buhranı Klasik Okulun öğretilerinin yeniden gözden geçirilmesine neden olmuş ve bu dönemde krizden çıkabilmek için Klasik Okulun savunduğu görüşlerin sorunlara çözüm olamayacağı fikri ön plana çıkmıştır. Klasik Okulun “görünmez el” mekanizmasının aksine, yerine devlet müdahalesini öngören Keynesyen görüş popüler hale gelmiştir. Keynes devlete harcanmayan geliri harcayarak kamu harcamalarını artırma ve çarpan mekanizması ile milli geliri daha fazla artırarak ekonomik büyümeyi gerçekleştirme, ekonomiyi likidite tuzağından kurtarma, etkin politikayı seçme ve ekonomik büyümeyi sağlamak gibi dört önemli görev yüklemiştir (Bilgili, 2014: 119).

İktisadi dalgalanmaların geçici bir süreç olduğunu ve ekonominin her zaman tam istihdamda dengede olacağını, devletin ekonomiye müdahalesinin olmadan da ekonomik dengenin gerçekleşeceğini savunan Klasik İktisat 1929 Ekonomik Buhranını açıklamada yetersiz kalmıştır ve 1929 Buhranından sonra Keynesyen Makro İktisat ortaya çıkmıştır.

Keynes'in öne sürdüğü İktisat Modelinin temel varsayımları şunlardır:

- Piyasa koşullarında arz talep dengesinin her zaman tam istihdam düzeyinde oluşmayacağını ileri sürer ve bu yolla Klasik İktisatçıların dayanaklarından birisi olan Say Yasası'nın "her arz kendi talebini yaratır" görüşüne karşı çıkmaktadırlar. Bunu da Büyük Depresyonu örnek vererek açıklamışlardır çünkü bu kriz toplam talep yetersizliğinden kaynaklanmaktadır (Aktan, 2004: 11). Keynesyen İktisat Ekolü " her arz kendi talebini yaratır düşüncesini " her talep kendi arzını yaratır" düşüncesine dönüştürerek satın alma kıtlığının olabileceği görüşünü ileri sürmüştür.
- Klasiklerin savunduğu görünmez elin piyasada her zaman tam istihdam sağlayacağı görüşünü reddedilmiş ve onun yerine ekonomik bunalımdan çıkışın tek yolunun devletin uygulayacağı iktisat politikası ile arz talep dengesini tam istihdam düzeyine yükseltilmesi ve ekonomik bunalımın yenilenmemesini sağlamak olarak görülmüştür (Öztürk, 2007: 30).
- Tasarruf ve tüketim fonksiyonlarını faiz oranı değil gelir belirler. Faiz hadleri para arzı ve talebi arasındaki ilişkilere göre belirlenir (Aktan, 2004: 11).
- Para arzındaki artışların tamamı enflasyonist değildir, para arzındaki artışların bir kısmı muamele amaçlıdır bunun dışındakiler spekülasyon amaçlı ve ihtiyat amaçlıdır. Para aynı zamanda para otoriteleri tarafından belirlenmektedir ve dışsal olarak kabul edilmektedir, kısa dönemde yansızdır ve uzun dönemde yansız olmakla birlikte ekonomi üzerinde de etkiye sahip değildir (Aktan, 2004: 11).
- Keynesçi iktisat krizleri, dışsal şoklarla değil belirsizlikle açıklamaktadır ve bunu ekonomiye müdahalenin bir gerekçesi olarak görmektedir. Bu görüşe göre kamu müdahalesine, devletin ekonomi politikası uygulamasına karşı bir iyimserlik söz konusudur (Ölmezoğulları, 1999: 16-17).
- Bu görüş efektif talebin önemine değinmiştir ve emeğin marjinal verimini ve reel ücreti belirleyici etkenin efektif talep olduğunu savunmuştur. Efektif talep bu modelde tüketim yatırım harcamalarının toplamından oluşur (Aktan, 2004: 13-14).

Keynes " Para, Faiz ve İstihdamın Genel Kuramı" adlı kitabında liberallerin iddia ettiği gibi ekonomik hayatın kendiliğinden tam istihdama ulaşamayacağını, devlet

müdahalesinin şart olduğunu savunmuştur. Bu kitabı ile dünya ekonomisinin içine girdiği kriz döneminde önerdiği reçeteler ile ekonomik krize son vermiş ve dünyanın ekonomiye, devletin toplumdaki yerine bakışını değiştirmiştir (Gül, 2008:75).

Keynesyen yaklaşım tasarruf konusunda zenginlerin yoksullara göre daha fazla tasarruf yapacağını savunarak uzun dönemde gelir dağılımı bozulmalarına neden olacağı düşüncesi ile tasarrufların iyi bir meziyet olmadığını savunmuştur (Fusfeld, 1988:166).

1970’li yıllara kadar Keynesyen düşünce büyük ölçüde kabul görmüş ve devletlerce uygulanmıştır. Fakat devletin artan sorumlulukları sorunları çözmek yerine devleti sorun yaratan bir güç haline getirmiştir. 1970’li yılların başında ortaya çıkan Petrol krizlerinden kaynaklı stagflasyonun ortaya çıkması Keynesyen İktisadın sonu olmuştur (Fisunoğlu ve Tan, 2009:31-60).

Durgunluk içinde yaşanan enflasyon ve işsizliğin eş anlı ilerlemesi olarak adlandırılan stagflasyon için Keynesyen iktisadın hiçbir çözümlemesinin olmadığı ve bu durumun da Keynesyen İktisadi yaklaşımın sonu olduğu görülmektedir. Eğer ekonomide durgunluk ya da kriz varsa bunu aşmak için genişletici maliye politikası, kamu harcamaları arttırılıp kamu gelirleri azaltılarak uygulanmaktadır. Eğer ekonomide canlanma ve refah varsa bu durumda daraltıcı maliye politikası kamu harcamaları azaltılıp, kamu gelirleri arttırılarak uygulanmaktadır. İşsizlik varsa enflasyondan, enflasyon varsa işsizlikten bahsedilmesi mümkün olmamaktadır. Ancak 1970’lerde Keynesyen iktisadi yaklaşımda stagflasyona karşı aynı anda hem genişletici hem de daraltıcı maliye politikasını uygulamak mümkün olmayacağı için çözüm bulunamadığı ve Keynesyen İktisadi görüşün bu şekilde sona erdiği görülmektedir.

1.1.5. Monetarist (Parasalcı) İktisadi Akım

1970’li yıllarda oraya çıkan stagflasyon krizinin Keynesyen politikalarla çözülememesi üzerine Keynesyen İktisadi akıma tepki olarak ortaya çıkan, kurucusu Amerikalı İktisatçı Milton Friedman olan önemli bir iktisadi akımdır. İktisat politikası olarak para politikası etkinliğini savundukları için bu akımın iktisatçıları Monetarist (parasalcı) olarak adlandırılmaktadırlar. Monetarizm terimi ilk defa İsviçreli İktisatçı Kral Brunner tarafından kullanılmıştır. Friedman 1976 yılında “Paranın Miktar Teorisi

“Üzerine Çalışmalar” adlı çalışmasında Monetarizmin temel ilkelerini ortaya koymaktadır. Monetarizm akımının temel varsayımları şunlardır (Turanlı, 2011:201-206);

- Friedman’a göre ekonomideki en önemli faktör dolaşımdaki paradır.
- Monetarist düşünce ekonomik istikrarsızlığın sebebini hükümetlerin uyguladığı yanlış para politikaları olarak görmektedir. Monetaristler ekonomideki istikrarsızlıkları parasal kökenli olarak görmektedirler ve iktisadi sorunların çözülmesinde para politikasının diğer politikalardan daha etkili olacağını savunmaktadırlar. Enflasyonun para arzının genişletilmesinden kaynaklı olduğunu ve para arzının aylık düzenli olarak arttırıldığında kontrolün sağlanacağına inanmaktadırlar.
- Kamu harcamalarını, para arzının arttırılarak finansmanı sağlanması durumunda enflasyona yol açarken, borçlanma ile finansman sağlandığında ise özel sektörlerin yatırımlarını olumsuz etkileyerek dışlama etkisine yol açmaktadır.
- Monetaristlere göre para lüks maldır ve lüks malların para talebinin gelir esnekliği birden büyüktür.
- Ekonomideki istikrarsızlıkların temel nedeni yanlış uygulanan para politikalarından kaynaklanmaktadır.
- Para arzı dışsal bir değişken olduğu için sabit oranda arttırılarak kurala dayalı para politikasını savunmaktadırlar. Bu oran reel büyüme oranı kadar olmalıdır. Aksi takdirde para arzı reel büyüme oranından fazla bir oranda arttırılırsa enflasyona, reel büyüme oranından düşük bir oranda arttırılırsa, deflasyona yol açacaktır.
- Ekonomi her zaman tam istihdamda değildir. Her ekonomide doğal işsizlik ve friksiyonel işsizlikten oluşacak doğal işsizlik oranı vardır.
- Sürekli gelir, ekonomik statünün ve senetin iyi bir göstergesidir. Sürekli gelir hipotezine göre; bireylerin tüketimleri “beklenen gelirlerine” bağlıdır, “harcanabilir gelirlerine” değil. Bu nedenle vergi oranlarında artış harcanabilir geliri azaltsa dahi beklenen etkiyi göstermemektedir.
- Monetaristler ekonominin istikrarlı olduğunu, devletin asli görevlerini yerine getirmesi gerektiğini, devletin diğer ve sosyal amaçlarla ekonomiye müdahalesinin olumsuz sonuçlara neden olacağını savunmaktadırlar. Bu nedenle devlet küçültülerek para ve maliye politikası yerine piyasa mekanizmasının

işleyişini etkileyen monopollerle mücadele edilmesini ileri sürerek denk bütçe uygulamasını savunmaktadırlar.

- İktisadi istikrarın devletin müdahalesi ile değil uygun para politikası ile gerçekleşeceğini ileri sürmektedirler.
- Monetaristlere göre emek arzı, beklenen reel ücrete karşılık gelirken, emek talebi reel talebin bir fonksiyonu olarak görülmektedir.
- Para arzında meydana gelen değişiklik kısa dönemde reel değişkenler üzerinde, uzun dönemde fiyatlar genel seviyesi üzerinde etkili olmaktadır.
- Monetaristlerin ileri sürdüğü modern miktar teorisine göre kısa dönemde para arzında meydana gelen artış aynı yönde ve oranda gerçekleşmektedir. Uzun dönemde ise aynı yönde daha yüksek oranda fiyatlar genel seviyesini arttırmaktadır.
- Enflasyon ile işsizlik arasındaki değişim kısa dönemde gerçekleşecektir. Uzun dönemde işsizlik eski seviyesine dönerken, enflasyon da düşmektedir.
- Vergi yapısının maliye politikasının gücünü belirleme noktasında etkili olduğunu, en iyi vergi sisteminin kaynaktan kesilen artan oranlı gelir vergisi olduğunu savunurlar. Bu sistem verginin tespiti ve toplanması arasındaki zaman farkını kısaltarak toplam vergiler içindeki dolaylı vergilerin payını azaltmaktadır (Turanlı, 2011:201-206).

Monetaristlerin vergiye bakışı Keynesyen dönemin artan ve çalışmayı cezalandıran vergi politikalarının aksine vergi yükünü azaltan ve çalışmaya teşvik eden politikalara dönüştürülmesi yönünde olmaktadır.

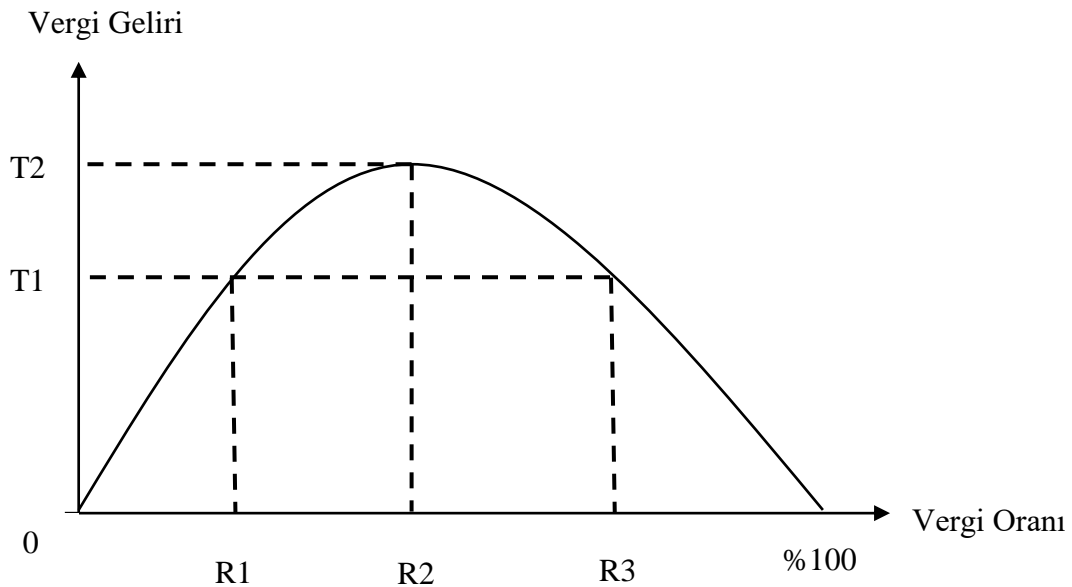
Gelir dağılımındaki eşitsizliğin ve yoksulluğun önüne geçmek adına Milton Firedman Negatif Gelir Vergisi ile bu döneme katkıda bulunmuştur. Bir çeşit sosyal transfer harcaması olan Negatif gelir vergisine göre, devlet sağlık, eğitim, adalet, güvenlik gibi tabi hizmetler dışında hiçbir ekonomik faaliyette bulunmayarak, tüm hizmetlerin piyasadan karşılanmasını savunmaktadır. Belirlediği geçim sınırının altındaki ihtiyaç sahiplerine, ihtiyaç duydukları mal ve hizmetleri negatif gelir vergisi yoluyla gelir transferinde bulunarak temin edecektir. Böylelikle gelir dağılımındaki eşitsizliğin ve yoksulluğun önüne geçmek amaçlanmaktadır (Öncel, 1982:5).

1.1.6. Arz Yanlı İktisadi Akım

1929 Büyük Ekonomik Buhranının ortaya çıkardığı ekonomik sorunlara çözüm olarak ortaya çıkan Keynes'in talep yönlü genişletici politikaları 1970'li yıllara kadar kesin bir çözüm olamamakla birlikte yeni sorunların da ortaya çıkmasında etkili olmuştur. 1970'li yıllarda yaşanan işsizlik, enflasyon, ekonomide durgunluk, ödemeler bilançosundaki aşırı artış gibi ekonomik sorunlar Keynesyen İktisadi yaklaşıma olan güveni sarsarak Neoliberal Yaklaşımların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Arz Yanlı Ekonomi ve Monetaristler ile başlayan Neo-liberal Yaklaşımları, Rasyonel Beklentiler, Avusturya İktisat Okulu ve Anayasal İktisat gibi akımlar izlemiştir.

1970'li yıllarda ortaya çıkan petrol krizleri pek çok sanayileşmiş ülkede enflasyon işsizlik ve ekonomik durgunlukların yaşanmasına sebep olurken Keynesyen politikaların da bu sorunlara çözüm bulamaması bazı Amerikalı iktisatçıları ekonominin arz cephesine başka bir deyişle Klasik çizgiye yönelerek çözüm bulma yoluna götürdü. Bu nedenle bu yaklaşıma "Yeni Klasik İktisat" akım da denilmektedir (Shaw, 1988:88). Bu akım daha önceki ekonomik sorunları çözmek adına, talep yönlü politikaların aksine ekonominin arz yönünü ön plana çıkartarak, üretimi arttırmaya, ekonomik etkinliğe ve ekonomik büyümeye önem vermektedir.

ABD'li iktisatçı Arthur Laffer'in katkılarıyla ortaya çıkan bu iktisadi yaklaşımda enflasyonun nedeni kamu harcamalarındaki artış, durgunluğun nedeni ise üretimi ve yatırımları olumsuz etkileyen yüksek vergiler olarak görülmektedir. Bu nedenle de kamu harcamaları ve vergiler azaltılmalıdır. Laffer vergi oranı ile vergi geliri arasındaki ilişkiyi *Laffer Eğrisiyle* açıklamaya çalışmıştır.

Şekil 1. Laffer Eğrisi

Kaynak: WEB1

Laffer Eğrisi'ne göre vergi oranı sıfır olduğunda vergi gelirleri toplanmayacak ve vergi gelirleri sıfır olacaktır. Vergi oran %100 olduğunda ise üreticiler bütün kazancını vergi olarak vermek istemeyecekleri için üretim yapmayacaktır ve vergi gelirleri yine sıfır olacaktır. R2 ve T2'nin kesiştiği nokta vergi gelirlerinin maksimum olduğu noktadır. Kesişim noktasından daha yüksek oranda vergi almak vergi gelirlerini azaltacaktır. Vergi oranının R1'den R2'ye artırıldığı varsayımı altında vergi gelirlerinin T1'den T2'ye yükseldiği görülmektedir. Ancak vergi oranı R2'den R3'e artırıldığında kişiler elde ettikleri gelirin çoğunu vergi olarak ödeyeceklerini düşündükleri için çalışma saatlerini azaltarak daha az çalışma yoluna gitmektedirler. Bu durumda vergi gelirleri T2'den T1'e düşecektir. Vergi oranlarının aşırı yüksek olmasına bağlı olarak yapılacak indirimler, bir taraftan insanlarda daha fazla çalışma arzusu yaratırken bir taraftan da vergi kaçırma isteğini azaltarak vergi gelirlerinin artmasına katkı sağlayacaktır (WEB1).

Arz yönlü iktisatçılar yüksek vergi oranlarının çalışma gayretini olumsuz etkileyeceğini savunmaktadır. Arz yönlü iktisatçılara göre, emek arzı üzerine konulan vergiler, bireylerin emek arzından sağladıkları faydayı düşürecekleri için çalışma isteklerini olumsuz etkilemektedir. Vergiler yükseldiğinde, bireyin toplam reel geliri, verginin olmadığı durumdaki reel gelire göre azalma göstereceği için, bireyler eski refah

seviyesine tekrar ulaşabilmek adına daha çok çalışmayı tercih edebilir. Buna “verginin gelir etkisi” denir. Bu durumun aksine birey, daha az çalışarak ödemek zorunda olduğu vergiyi azaltma yoluna gitmeyi tercih ederse, buna da “verginin ikame etkisi” denir (Demircan, 2003:97-116).

Bu yaklaşıma göre yüksek vergi oranları bireylerin çalışma gayretini olumsuz etkilerken vergi indirimleri ile gelir etkisi ikame etkisine göre daha şiddetli olmaktadır. Vergi oranlarındaki çok küçük bir değişimin, Laffer etkisini ortaya çıkaracağını söyleyerek, emeğin gelir vergisine olan duyarlılığını vurgulamaktadırlar.

Arz Yönlü iktisadi akımın dayandığı temel ilkeler (Savaş, 1984:180-181);

- Arz Yönlü iktisatçılara göre vergi oranlarında meydana getirilecek marjinal değişimler üretimi etkiler. Vergilerde yapılacak indirimler tasarrufa imkân sağlayacak ve yatırımı özendirmek amacıyla üretimin arttırılmasına ortam hazırlayacaktır. Vergi oranlarında meydana gelecek marjinal değişimler (azaltma) özel ve tüzel kişilerin çalışmayı boş oturmaya; tam kapasiteyi atıl kapasiteye ve tasarrufu tüketime tercih etmelerini sağlayacaktır. Yüksek vergi oranlarından dolayı piyasa dışı faaliyetlerde bulunanlar, vergi oranlarında düşme olduğunda piyasa içi faaliyetlere yöneleceklerdir.
- Arz Yönlü iktisatçılara göre vergi oranlarının belli bir noktanın üzerine çıkartılması vergi gelirini arttırmaz, aksine azaltır. “Vergileme Sınırının” üzerindeki vergileme oranında yapılacak indirim, arzı olumlu yönde etkileyerek toplam hâsılayı arttıracaktır. Bu durum vergi matrahlarını da arttıracaktır.
- Gelir vergisi oranlarında yapılacak olan indirim özel ve tüzel kişilerin tasarruf eğilimlerini arttıracaktır. Tasarrufun artması faiz oranlarının düşmesine ve yatırımların artmasına yol açacaktır.
- Kurumlar Vergisinde yapılacak indirim, kurumların kârlarını, tasarruf ve yatırımlarını arttıracaktır. Yatırımların artması beraberinde toplam arzın artmasında etkili olacaktır.
- Bireylerin ve kurumların tasarruflarının artması likidite imkânlarının artmasına, borç taleplerinin azalmasına yol açacaktır. Bu gelişme faiz oranlarının düşmesine yol açarken, yatırım mallarına talebi arttırarak, inşaat yatırımlarını teşvik eder.

- Yatırımların GSMH'ye oranının artması, verimliliği arttırarak birim girdiden elde edilen hasılayı arttırmaktadır.
- Gelir vergisinin azaltılması emeğin istihdam edilme imkânlarını arttırır. Çalışma arzunu kamçılıyarak emek arzını arttıracaktır.
- Üretim kapasitesinin artması, talebe göre arzın yetersiz olmasından kaynaklanan enflasyonist baskıları azaltır. Böylece toplam arzın arttırılmasıyla enflasyon kontrol altına alınmış olacaktır.
- Üretim kapasitesinde meydana gelen artış, toplam arzı ve dolayısıyla ihracatı da arttıracaktır. Bu gelişme ödemeler dengesini olumlu bir şekilde etkileyecek ve ulusal paranın değerinin düşmesini önleyecektir. Bu durumda ithalat ucuzlayarak enflasyon hızını düşüreceklerdir.
- Gelir vergisi oranlarındaki düşme, işçilerin ücret artış talebini ve maliyet enflasyonunu da azaltacaktır.
- Enflasyon hızının azalması, geliri, dolaylı olarak da tüketimi, üretim ve istihdamı arttıracaktır.
- Enflasyon oranının azalması, faiz oranlarını düşürmek suretiyle yatırımlara teşvik edecektir.

Bu ilkeler doğrultusunda 1980'lerde ABD ve İngiltere gibi sanayileşmiş ülkelerde uygulamaya konulan politikalar belli süre olumlu sonuçlar elde edilmesinde etkili olurken bütçe açıklarının artması ile 1980'li yılların sonlarına doğru geçerliliğini kaybederek tartışma konusu olmuştur.

Arz yönlü iktisadi yaklaşıma göre vergi oranlarının düşürülmesi önerisi; bütçe açıklarının artmasına ve kamu borçlanmasının yükselmesine, çevre önlemlerinin azaltılması önerisi; çevrenin daha çok tahrip olmasına, deregülasyona gidilmesi önerisi; kuralların zayıflatılmasına ve bunun sonucunda etik dışı kazanç yollarına sapılmasına sebep olmaktadır. Bu nedenlerle küresel krize giden yolda arz yönlü ekonomi yaklaşımının olumsuz katkıları olduğu görülmektedir (WEB1).

1.2. Vergiler ve Genel Sınıflandırılması

Devletler var olduğundan beri eğitim, sağlık, adalet, savunma gibi asli görevleri yerine getirmektedirler. Bu asli görevleri yerine getirmek ve temel ihtiyaçlarını

karşılmak için kendilerine sürekliliği olan bir gelir kaynağı oluşturmaktadırlar. Devletlerin en önemli gelir kaynaklarının ise, yaptırım gücüne dayanarak topladıkları vergiler olduğu bilinmektedir. Devletler sadece mali amaç olarak anılan kamu harcamalarını finanse etmek için değil ekonomik ve sosyal amaçlarla da vergileri kullanmaktadırlar.

Vergi kavramıyla ilgili pek çok tanım yapılmaktadır. Nadaroğlu vergiyi; devletin, kamu hizmetlerini yerine getirmek amacıyla yaptığı harcamaları ve kamu borçlarını finanse edebilmek amacıyla, sahip olduğu egemenlik gücü ve yasaları dayanak göstererek, gerçek ve tüzel kişilerden karşılıksız, cebren nakdi olarak aldığı ödemeler olarak tanımlamaktadır (Nadaroğlu, 2000:184).

Anayasa'nın, 73. maddesine göre; "Herkes, kamu giderlerini karşılamak üzere mali gücüne göre, vergi ödemekle yükümlüdür. Vergi, resim ve harçlar ve benzeri mali yükümler ancak kanunla konulur, değiştirilir veya kaldırılır" denilmektedir. Bu madde ile vergilerin bireyler için hem bir hak ve ödev olduğu hem de vergilerin yasal bir şekilde alındığı vurgulanmaktadır. "Vergi yükünün adaletli ve dengeli dağılımı maliye politikasının sosyal amacıdır. Vergi, resim, harç ve benzeri mali yükümlülükler kanunla konulur, değiştirilir veya kaldırılır. Vergi, resim, harç ve benzeri mali yükümlülüklerin muafık, istisnalar ve indirim oranlarına ilişkin hükümlerinde kanunun belirttiği yukarı ve aşağı sınırlar içinde değişiklik yapma yetkisi cumhurbaşkanına verilebilir" hükmü vergi ödevi olarak Türk Vergi Sistemi içerisinde en temel hüküm olup, verginin yasallığını ve yasal olmayan kanunsuz bir verginin olamayacağını ifade etmektedir.

İktisadi anlamda gelir, servet ve harcama aynı şeyleri ifade etmekle birlikte aralarında fonksiyonel bir ilişki bulunmaktadır. Fonksiyonel ilişki, elde edilen gelirin ya tüketim yoluyla harcanması veya servet olarak biriktirilmesi zorunluluğu ile ortaya çıkmaktadır. Başka bir deyişle milli geliri ifade eden,

$Y = C + S$ formülüne göre;

$Y = \text{Gelir}$, $C = \text{Tüketim}$, $S = \text{Servet (tasarruflar)}$ olarak açıklanmaktadır. Buna göre, bu ayırım ile gelir ve gelirin kullanılış biçimlerinin vergilendirildiği görülmektedir. Üretim faaliyetlerine katılan faktörlerin fonksiyonel bölüşümü sonucunda hasıladan

aldıkları pay (ücret, kâr, faiz, rant) gelir olarak adlandırılmaktadır. Belli bir anda bir kişiye ait olan tüm menkul ve gayrimenkul malların değerlerinin toplamı ise servet olarak ifade edilmektedir. Gider ise servet veya gelirin tüketime giden kısmı olarak açıklanmaktadır (Erdem vd., 2013:113).

Vergiler çok farklı bakış açıları ve değişik ölçüler açısından farklı gruplar altında incelenmektedir. Geleneksel vergi sistemleri ile modern vergi sistemlerinin yapılarının farklı olması, vergi yapılarında ve bu ayrımların belirlenmesindeki kıstasları da etkilemektedir. Bu noktada vergiler değişik ölçülere ve ortak özelliklerine göre olmak üzere iki türlü sınıflandırmaya tabi tutulmaktadır.

1.2.1. Değişik Ölçülere Göre Vergiler

Değişik ölçülere göre vergiler aşağıda yer alan kriterlere göre sınıflandırılmaktadır.

***Ödemede kullanılan araçlara göre,** vergiler ayni, bedeni ve nakdi olarak ayrılmaktadır. Ayni vergiler daha çok para ekonomisinin gelişmediği dönemlerde görülmektedir. Türkiye’de 1925 yılında kaldırılan “Aşar Vergisi” ayni verginin örneği niteliğindedir. Buna göre, devlet üretilen verginin bir kısmını vergi olarak almaktadır. Bedeni vergiler ise insanın çalışarak, beden ve fiziki gücünü kullanarak ödenmektedir. Nakdi vergiler ise vergilerin para birimi olarak nakden ödendiği veya çek, havale, banka hesabına gönderme gibi yollarla ödemelerin gerçekleştiği, günümüzde yaygınlaşmış olan vergiler olarak açıklanmaktadır (Erdem vd., 2013:110).

***Vergiye konu olan nesnelere göre,** şahıs ve mal vergileri olarak sınıflandırılmaktadır. Şahıs vergilerinin konusu, direkt olarak yükümlünün kendisidir. Geçmişte hemen hemen tüm ülkelerde uygulanmış olan ve “Baş Vergileri” olarak da bilinen bu vergide yükümlü verginin hem matrahı hem konusudur. İnsanların maddi güçlerine göre sınıflandırılarak artan oranlı bir vergilemeye tabi tutulması ile şiddetli bir şekilde adaletsizliğe yol açtığı görülmektedir. Bireyin fiziki varlığı dışından kalan vergilerin tümü dolaylı ya da dolaysız olsun mal vergileri olarak açıklanmaktadır (Edizdoğan, vd., 2013:264).

***Yükümlünün kişisel durumlarına göre,** objektif ve sübjektif vergiler olarak sınıflandırılmaktadır. Malı hedefleyen ve verginin ödenmesi sırasında yükümlünün kişisel, ailevi, ödeme gücü gibi sosyal durumlarını göz önünde bulundurmamaktadır. Sübjektif vergiler ise yükümlünün çeşitli durumlarına uyumlaştırılabilen, sosyal durumlarını göz önünde bulunduran vergilerdir (Erdem vd., 2013:111).

***Verginin matrahına göre,** advalorem ve spesifik vergiler olarak bir ayrıma tutulmaktadır. Değer üzerinden alınan advalorem vergi, genellikle yüzde olarak hesaplanırken, spesifik vergiler ağırlık, uzunluk, adet, yüzölçümü, hacim gibi maddi ölçüler üzerinden hesaplanmaktadır. Günümüzde uygulanmakta olan gelir vergisi, kurumlar vergisi, veraset ve intikal vergisi, gümrük vergisi değer esasına dayanmakta iken, m³ olarak hesaplan vergiler spesifik vergilerdir.

***Kapsamlarına göre,** genel ve özel vergiler olarak iki sınıfta ele alınmaktadır. Vergi bir kişinin tüm gelir ya da servetini konu alıyorsa ya da tüm mal ve hizmetlerden alınıyorsa genel vergidir. Bir ticari ya da zirai işletme kazancı veya bir menkul ya da gayrimenkul sermaye iradından, aylık ya da ücretlerden bunlar arasında herhangi bir bağlantı kurulmaksızın alınan vergiler özel vergilerdir. Genel-özel vergi ayrımlarında, özel bir amaç güdülüp güdülmeyeceği ya da ele alınan sistemlerin büyüklüğünün federal veya federe olup olmadığı da belirleyici ölçüleridir.

***Tarifelerine göre,** eşit oranlı, artan ve azalan oranlı olarak ayrıma tabi tutulmaktadır. Ülkemizde gelir vergisi ve veraset ve intikal vergisinde artan oranlı, kurumlar vergisinde eşit ya da sabit oranlı, damga vergisinde ise azalan oranlı olarak uygulanmaktadır.

***Uygulama sürelerine göre,** sürekli ve geçici vergiler ayrımı yapılmaktadır. Vergiler başlangıçta belli bir süre ile sınırlandırılmadan, uygulanmaya konulmaları ile ilgili amaçlarına hizmet ettikleri sürece uygulanmaktadır. Buna göre günün koşullarına uyumlaştırılması için zaman zaman değişikliğe uğrasalar bile bu durum vergilerin sürekliliğini etkilememektedir. Ülkemizde uygulanan gelir vergisi, kurumlar vergisi, emlak vergisi gibi vergiler sürekli vergiler olarak gösterilmektedir. Savaş dönemlerinde, doğal afet dönemlerinde veya iktisadi kriz dönemlerinde finansal ihtiyaçları karşılamak üzere konulan vergi dışı kalan gelir ve servetlerden alınan vergiler ise geçici vergilerdir.

Bu vergiler yaşanan olağandışı durumun atlatılmasından sonra uygulamadan kaldırılmaktadır.

***İktisadi kaynaklarına göre;** vergiler gelir, servet ve harcamalar üzerinden alınmaktadır. Gelir üzerinden alınan vergiler gelir vergisi, servet üzerinden alınan vergiler servet vergisi olarak adlandırılırken, harcamalar üzerinden alınan vergiler tüketim (harcama) vergileri olarak ayrıma tabi tutulmaktadır. Bu ayırım aynı zamanda vergi matrahının niteliğine göre vergiler olarak da bilinmektedir (Edizdoğan vd., 2013:265-268).

1.2.2. Ortak Özelliklerine Göre Vergiler

Ortak özelliklerine göre vergilerin sınıflandırılması aşağıda bahsedilen kategorilere göre yapılmaktadır.

***Dolaylı-Dolaysız vergiler:** Dolaylı- dolaysız vergi ayrımı vergiyi ödeyenin (kanuni mükellefin) üzerindeki vergi yükünü yansıtmaya yoluyla bir başkasına (fiili mükellefine) aktarıp aktarmaması olarak açıklanmaktadır. Dolaylı vergiler yansıtılan vergiler, dolaysız vergiler ise yansıtılmayan vergiler olarak açıklanmaktadır.

***Şahsi-Gayrişahsi vergiler:** “Vergide şahsiyet prensibi” göz önünde bulundurularak mükellefin şahsi durumlarını dikkate alan sübjektif vergiler şahsi vergiler iken, mükelleflerin şahsi durumlarının göz önünde bulundurulmadığı objektif vergiler gayrişahsi vergilerdir.

***Üniter-Sedüleri vergiler:** Farklı gelir kaynaklarından elde edilen gelirlerin, ayrı ayrı birbiriyle bağlantı kurulmaksızın vergilendirilmesi sedüleri vergiler olarak açıklanmaktadır. Ancak ücret, faiz, kira gibi farklı kaynaklardan gelir elde eden bir mükellefin gelir vergisi kapsamında tüm elde ettiği gelir çeşitlerinin toplanarak vergilendirilmesi üniter vergileme olarak açıklanmaktadır.

***Konularına göre vergiler:** Verginin üzerinden alındığı konuya göre vergilerin tasnifi gelir vergisi, servet vergileri ve tüketim vergileri olarak yapılmaktadır (Bilici ve Bilici; 2011:150-153).

Tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de uygulanan vergi sistemi çok vergili bir vergi sistemidir. Ülkemizde de vergiler temel olarak yansıma kriteri ve verginin kaynağı bazında bir ayrıma tabi tutulmaktadır. Çalışmanın temeli tüketim vergileri olduğu için izleyen kısımda yansıma kriterine göre vergiler ile kaynağına göre vergiler ele alınarak, Türkiye durumu rakamsal verilerle ilgili sınıflandırmalar çerçevesinde irdelenmektedir.

1.3. Yansıma Kriterine Göre Vergiler

Vergi yükümlüsünün ödediği vergiyi ticari ilişki içinde bulunduğu başka bir kişiye aktarması yansıma olarak tanımlanmaktadır (Baycan, 2006:14). Başka bir deyişle yansıma, vergi kanunlarında belirtilen kanuni vergi yükümlüsünün, ödediği vergiyi fiyat mekanizması aracılığıyla üçüncü kişilere aktarmasıdır. Vergi yansımalarının gerçekleştiği durumda verginin kanuni mükellefi ve fiili mükellefi farklılık göstermektedir.

Bir vergiyi ödemekle yükümlü olan mükellefin ödemiş olduğu vergiyi üretim-tüketim mekanizması aracılığıyla kendinden önce ya da kendinden sonra bulunan kişilere yansıtması durumunda, yansıtmanın türü değişmektedir. Bu yansıtma kendinden önceki kişilere oluyorsa geriye yansıma, kendinden sonraki kişilere oluyorsa ileriye yansımadır. Örneğin bir perakendecinin satacağı mal üzerine konulan bir vergiyi fiyatını arttırarak, tüketiciye aktarması verginin ileriye yansıtılmasıdır (Uluatam, 2011:297). Geriye yansıma ise, verginin tüketiciden üretici kesime veya satıcıya yansıtılması ile gerçekleşmektedir. Geriye yansımalarının olduğu durumlarda tüketici alacağı ürüne daha fazla ücret ödemeyi kabul etmemektedir. Üretici bu noktada ürettiği malın ham maddesinde veya işçi ücretlerinde maliyetleri düşürme yoluna giderek verginin bir kısmını kendisi üstlenmekte ve tüketici bu durumdan etkilenmemektedir. Böylece üreticinin ve kendinden önceki kişilerin katlandığı maliyetler ile vergi geriye yansıtılmış olmaktadır. Başka bir deyişle genellikle ekonominin durgun olduğu dönemlerde satıcıların ellerinde kalan ürünleri elden çıkarmak amacıyla vergiyi fiyata yansıtma yoluna giderek satışa çıkarması geriye yansımadır (Öztürk, 2013:132).

Yansıma kriterine göre vergiler, dolaylı ve dolaysız vergiler olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Dolaylı vergiler kolay yansıtılabilen kanuni mükellefi ve fiili mükellefi farklılık gösteren, arz-talep-fiyat mekanizması aracılığıyla vergi yükünün üçüncü kişilere aktarıldığı vergilerdir. Dolaylı vergiler tüketim odaklıdır ve katma değer vergisi, özel

tüketim vergisi, banka ve sigorta muameleleri vergisi ve özel iletişim vergisi, şans oyunları vergisi, damga vergisi gibi vergileri konu edinmektedir. Ancak dolaysız vergiler vergi yükünün üçüncü kişilere aktarılamadığı, yansımanın zor olduğu, şahısların ödeme güçlerini göz önünde bulundurarak gelir ve servet odaklı olan vergilerdir. Dolaysız vergiler arasında gelir üzerinden alınan gelir vergisi, kurumlar vergisi, servet üzerinden alınan emlak vergisi, motorlu taşıtlar vergisi ve veraset ve intikal vergisi yer almaktadır.

Vergilerin dolaylı ve dolaysız vergiler olarak sınıflandırılmasında; fiyatlar genel düzeyi üzerindeki etkileri, nispi fiyatlar üzerindeki etkileri, yansıma durumları ve gelir-harcama kriterleri etkili olmaktadır. Bir verginin fiyatlar genel düzeyini doğrudan etkilemesi halinde ilgili vergi dolaylı vergi, etkilememesi halinde dolaysız vergi olarak adlandırılmaktadır. Vergi nispi fiyatları değiştiriyorsa dolaylı, değiştirmiyorsa dolaysız vergidir. Dolaylı-dolaysız vergi ayrımında en çok kullanılan yöntemlerden biri olan yansıma durumuna göre; bir vergi kanuni yükümlüsünün üzerinden üçüncü şahıslar üzerine yansıtılabiliyorsa dolaylı vergidir, ancak yansıtılmadan kanuni yükümlüsü tarafından doğrudan ödenmek durumunda kalıyorsa dolaysız vergidir. Ayrıca gelir-harcama kriterine göre, üretilmiş olan bir mal veya hizmetin alış-verişe konu olması veya mülkiyetin el değiştirmesi gibi harcamaya bağlı nedenlerle oluşan vergiler, dolaylı vergiler kapsamında değerlendirilmektedir. Bu kritere göre belirli bir dönem veya bir mali takvim yılı içerisinde düzenli ve sürekli olarak elde edilen gelirler üzerinden ortaya çıkan vergiler dolaysız vergiler olarak adlandırılmaktadır (Odabaşı, 2007:37).

Öte yandan belirlilik kriterine göre, mal veya hizmeti kullanan nihai tüketicidir ve verginin başlangıçta mükellefinin kim olacağı bilinmemektedir. Ancak dolaysız vergilerde verginin tahakkuku vergiyi doğuran mal ve hizmetin alındığı andan itibaren kullanılmasıyla başlamaktadır. Buna karşın dolaysız vergilerde verginin mükellefi baştan bellidir. Ödeme gücü kriterine göre ise, Anayasanın 73. maddesinde belirtildiği üzere, herkes ödeme gücüne göre vergi ödemektedir. Tersine artan oranlı özelliğe sahip olan dolaylı vergilerde mükelleflerin kişisel gelir, kazanç veya servet gibi özellikleri dikkate alınmayıp, herkese aynı oranda vergi uygulanmaktadır. Dolaysız vergilerde ise, mükelleflerin ödeme güçleri göz önünde bulundurularak vergilemede adalet sağlamak adına indirim, istisna, muafiyet gibi vergi teknikleri uygulanmaktadır (Tüsiad, 2012:17-18).

1.3.1. Dolaylı Vergiler

Dolaylı vergiler mal ve hizmet kullanımı ile ortaya çıkan vergiler olarak tanımlanmaktadır. Gelir düzeyine bakılmaksızın her türlü mal ve hizmet kullanımında bulunan gerçek veya tüzel kişinin, aynı oranda ödediği vergilerdir. Mal veya hizmet üretimine bağlı olarak tahsil edilmektedir ve mal veya hizmeti satın alırken ödenmesi tahsili kolay ve ucuz vergi niteliklerini kazandırmaktadır (Devrim, 1998:258). Gelir düzeyine bakılmaksızın herkese uygulanmaları hem genellik ilkesine uygunluğunu ortaya koymaktadır hem de mal veya hizmetin kullanımına bağlı olarak alınmalarından dolayı bu vergiler gayrişahsi vergiler olarak değerlendirilmektedir. Ancak gelir durumuna bakılmaksızın alındığı için alt üst gelir grupları üzerindeki etkileri farklı olmaktadır. Alt gelir gruplarını daha fazla etkilediği için, gelir dağılımında adaletsizliğe yol açmaktadır. Dolaylı vergiler tüketim üzerinden alındığı için gelir veya servet oldukça harcamaların içinde vergiler ödenecektir. Gayrişahsi bir vergi yapısına sahip olan dolaylı vergiler, herkese aynı şekilde uygulanması özelliği ile kişisel vergilerdeki gibi adaletsizliği gidermek adına artan oranlılık, indirim, istisna, muafiyet gibi uygulamalarının olmamasından dolayı karmaşık yapıdan uzak vergilerdir.

Dolaylı vergilerde, verginin malın fiyatı içinde yer almasına bağlı olarak tüketicilerin dolaylı vergileri kaçırma şansları azalmaktadır (Durmuş, 2004:224). Katma değer vergisi açısından değerlendirildiğinde vergi kaçakçılığının önüne geçebilen bir otokontrol mekanizmasının olduğu görülmektedir. Bu vergi türünde her firmanın ürün fiyatına ekleyerek tahsil ettiği vergiyi vergi dairesine ödemekle yükümlü oldukları ve her verginin asıl sorumlusu tüketici olduğu için vergi yükü satıcı firmalar açısından daha az hissedilmekte ve firmalar vergi kaçırma ihtiyacı duymamaktadır veya daha az duymaktadır. Ayrıca katma değer vergisinde, vergiyi ödeyecek olan satıcı firma, daha önce kendisinin ödemiş olduğu vergilerden KDV'yi düşeceği için kendisine mal ve hizmet satan firmalardan da faturalandırılarak her satıcı kendisinden önceki satıcıyı kontrol etmektedir (Aktan vd., 2006:67). Dolaylı vergilerde, ürün mal ve hizmetler üzerinden gerçekleşmekte ve satış gerçekleşene kadar devlet adına tahsili üretici firmalar üstlendiği için personel ve denetim gibi yönetim maliyetleri düşerek, hem maliyet avantajı hem de tahsil kolaylığı sağlamaktadır.

Maliye politikası aracı olarak da kullanılan dolaylı vergiler enflasyonist dönemde, hükümetin talepten kaynaklı enflasyonu önlemek için, tüketim malları üzerindeki vergi oranlarını yükseltme yoluna giderek enflasyonla mücadelede önemli bir etkiye sahiptir. Talep yetersizliğine bağlı olarak ortaya çıkan durgunluk dönemlerinde ise tüketim malları üzerindeki vergi oranları düşürülerek ekonominin yeniden canlanması sağlanmaktadır. Bu özellikleri ile dolaylı vergiler maliye politikası aracı olarak ekonomik istikrarsızlıklarla mücadelede etkin ve verimli bir şekilde kullanılmaktadır (Aktan vd., 2006:67).

Ülkelerin gelişmişlik düzeylerinin belirlenmesinde önemli etkiye sahip olan ithalat ihracat rakamları için ihracatın, ithalatın fazla olduğu durumlarda dış ticaretin ülke ekonomisi için pozitif anlamda katkı sağladığı ve ülkenin ekonomik büyüklüğüne etki ettiği söylenmektedir. Lüks tüketim harcamalarının ithalat hacmi içerisindeki payı her geçen gün artmaktadır ve bu durum gelişmekte olan ülkelerde ithalat giderleri içerisinde önemli bir paya sahiptir. Dolaylı vergilerin tercih edilmesi ve oranlarının arttırılması, hem lüks tüketim mallarına olan talebi azaltmakta hem de lüks tüketim mallarının ithalat içindeki payını azaltan bir etkiye sahip olmaktadır (Atılğan, 2004:91). Dolaylı vergilerin sağlıklı ve kontrollü bir şekilde oranlarının belirlenip uygulanması gelişmekte olan ülkeler için dış ticaret dengesinin sağlanmasında etkili bir yöntem olarak kabul edilmekte ve lüks tüketim mallarının kullanılmasında azaltıcı etkiye sahip olmaktadır. Bu durum aynı zamanda tüketimin azaltılması, yurtiçi sanayinin gelişmesi ve tasarrufların gelişmesine katkı sağlamaktadır.

Dolaylı vergiler aynı zamanda satılan malın veya hizmetin fiyatı içerisinde gizlenmiş olduğu için mükellef malın ya da hizmetin bedelini ödüyormuş hissiyle, vergi ödediğinin farkında olmamaktadır. Bu durum mali anestezi ya da mali uyuşturucu olarak açıklanmaktadır (Alıcı, 2002:131). Dolaylı vergilerin mali anestezi özelliği, satılan malın içinde kolayca tahsil edilmesi, tüketim vergileri içerisinde tepki almadan mükelleflere kolayca yansıtılması dolaylı vergilerin avantajları olarak kabul edilmektedir. Harcamanın fonksiyonu olan dolaylı vergilerin kişilerin harcamalarını daha fazla arttırma isteği uyandıracığı için, bireyler üzerinde yaratacağı gelir etkisinin sonucu olarak bireyleri daha fazla çalışmaya itecektir.

1.3.2. Dolaysız Vergiler

Yansıma kriterine göre dolaysız vergiler, vergi ödemekle yükümlü olan kanuni mükellef ile fiili mükellefi aynı kişilikte birleşen, konusu veya kaynağı devamlılık arz eden, vergi mükellefi önceden belirli olan vergilerdir (Pehlivan, 2012:119-120). J.M. Buchanan (1999), yapılan ödemelerin planlanan en son kişinin üzerinde yük olarak kalan vergileri dolaysız vergiler olarak açıklamaktadır. Dolaysız vergiler vergi yükünün üçüncü kişilere hiçbir şekilde aktarılmadığı, yansıması olmayan, şahısların ödeme gücü göz önünde bulundurularak gelir ve servet üzerinden şahıslarda mükellefiyetin oluştuğu, ticari faaliyet sonucunda gelir ve kurumlar vergisi ile belli bir işyerinde ücret karşılığında çalışan kişilerin, elde ettiği ücreti üzerinden kesilen vergilerdir. Gelir üzerinden alınan gelir vergisi ve kurumlar vergisi doğrudan doğruya gerçek kişi ya da tüzel kişinin kazancından alındığı için bu vergiler dolaysız vergiler kapsamında yer almaktadır (Yılmaz vd., 2016:56). Bazıları ise dolaysız vergileri sınıflandırırken gelir vergilerinin belirli bir dönem boyunca elde edilen gelirler üzerinden alınmasını “akış” üzerinden, servet üzerinden alınan vergileri ise, belirli bir andaki değer üzerinden alınmalarını “stok” üzerinden alınan dolaysız vergiler olarak açıklamaktadırlar (Edizdoğan ve Çelikkaya, 2012:282). Dolaysız vergilerin yansıtılmayan vergiler olması, vergi yükünün vergiyi ödeyecek olan mükellefler üzerinde daha çok hissedilmesine ve vergi tazyikine daha çok maruz kalmalarına neden olmaktadır. Ancak bu durum mükelleflerin psikolojisini olumsuz yönde etkilemesine rağmen mükelleflerin vergiye karşı dirençlerini arttırmaktadır.

Dolaysız vergilerde mükellef, yapacağı işlemler karşısında ne kadar vergi ödeyeceğini bilmektedir ve bu durum kendisi açısından kaynakları rasyonel olarak kullanmaya, eldeki diğer alternatifleri değerlendirmeye itmektedir (Akdoğan, 2005:279).

Vergilendirmede eşitlik ve adalet kavramına göre, ödeme güçleri aynı olan mükelleflerin aynı tutarlarda vergi ödemesi gerekmektedir. Bu şekilde yapılan vergilendirme ile yatay eşitlik sağlanmaktadır. Bir vergi mükellefinin diğer vergi mükellefine göre daha yüksek ödeme gücüne sahip olması durumunda, ödeme gücü fazla olan mükelleften daha fazla vergi alınmasıyla dikey adalet sağlanmaktadır (Ayaz, 2005:63-65). Eşitlik ilkesine göre az kazanandan az, çok kazanandan çok verginin alınması dolaysız vergilerde daha kolay uygulanmaktadır. Ödeme gücüne göre

vergilendirme, gelir ve kurumlar vergisinde artan oranlı vergi tarifeleri ile gerçekleşmektedir (Durmuş, 2004:223). Dolaysız vergilerin dolaylı vergilere göre daha zor yansıtılmaları adaleti sağlayıcı, düzenleyici ve mükellefler arasından vergi yükünü hafifleten vergiler haline getirmektedir. Yatay ve dikey adaletin sağlanması ile ödeme gücüne göre mükelleflerden vergi alınması, vergilendirmede adaleti sağlayarak, ekonomik ve sosyal sorunların oluşmasını engellemektedir. Ayrıca ödeme gücüne göre mükelleflerden vergi alınması, mükelleflerin kişisel ve ailevi durumlarını göz önünde bulundurulması yönüyle dolaysız vergileri şahsileştirmektedir. Ödeme gücüne göre uygulanan artan oranlı vergi yapısının bir sonucu olarak, üst gelir dilimlerine göre vergiye tabi olan mükelleflerin indirim, istisna, muafiyet gibi düzenlemelere kanunun izin verdiği ölçüde başvurarak vergiden kaçınma yollarına gittiği görülmektedir.

Ülkenin ekonomisine ve yapısına uygun bir şekilde oluşturulan vergi sistemlerinin ülkede ekonomik istikrarın sağlanması noktasında olumlu etkileri olacaktır. Vergi sisteminde hangi vergilere ağırlık verileceği ülkelerin gelişmişlik, az gelişmişlik durumları göz önünde bulundurularak belirlenmektedir. Gelişmiş ülkelerde dolaysız vergilerin daha ağırlıkta olduğu, gelişmekte olan ülkelere ise dolaylı vergilerin ağırlıklı olduğu görülmektedir (Heady, 2006:32-42). Gelir vergisi artan oranlı tarife yapısıyla ekonomik koşullardaki değişikliklere karşı otomatik bir istikrar sağlama özelliğine sahiptir. Enflasyonun artış gösterdiği ve hız kazandığı bir durum karşısında gelir atışıyla birlikte vergilerde hiçbir müdahaleye gerek kalmadan artış gösterecektir ve talep artışı otomatik olarak kendiliğinden törpülenecektir. Bu nedenle artan oranlı gelir vergisi başta olmak üzere ekonomideki iniş çıkışlar karşısında müdahale etmeksizin kendiliğinden denge sağlayan vergi sistemleri esnek vergi sistemleri olarak açıklanmaktadır (Durmuş, 2004:223). Dolaysız vergilerin vergi adaletini sağlamaya elverişli yapısının yanında, artan oranlı vergi tarifelerinin, ayırma ilkesinin, indirimlerin, muafık ve istisnaların uygulanmasına elverişli olması bu vergileri ekonomik ve sosyal etkileri bakımından daha tercih edilir ve avantajlı kılmaktadır (Akdoğan, 2005:281). Teorik olarak dolaysız vergiler gelir dağılımında adaletin sağlayabilmesi adına önemli bir yere sahip olmasına karşı mükelleflerin vergiden kaçınmak için yararlanabileceği muafiyet, indirim, istisna gibi düzenlemelerin çokluğu nedeniyle beklenen adaletin sağlanması noktasında dolaysız vergileri sınırlı bir boyuta taşımaktadır. Devletin gerek sosyal gerek siyasi gerek

ekonomik sebeplerle yapmış olduğu bu düzenlemelerin yatay ve dikey adaleti zedelediği görülmektedir.

Vergi idaresi tarafından, kanunca ihdas edilmiş olan vergilerin tahsilatlarının yüzde olarak en az kayıpla toplanması, vergi sistemi kapsamında, vergilerin hem devlete hem de mükelleflere yüklediği vergi maliyetlerinin asgari düzeyde olması gerekmektedir (Durmuş, 2004:223). Bu özellik göz önünde bulundurulduğunda dolaylı vergiler harcama sırasında mal veya hizmetin içinde yansıtılarak alındığı için dolaysız vergilere göre daha az maliyete sahip ve daha etkin görünmektedir. Ancak dolaysız vergiler, mükelleflerin beyanlarının doğruluğunun araştırılması gibi gerekliliklerden dolayı idari harcamaları zorunlu kılarak dolaysız vergileri daha maliyetli göstermektedir (Akdoğan, 2005:282). Bu vergiler gelirin azalmasına neden olsa da ikame etkisi ile tüketici ve üretici tercihlerinde değişiklik meydana getiremeyecekleri için, ekonomik etkinlik açısından dolaysız vergiler, dolaylı vergilere göre daha üstündürler (Durmuş, 2004:223). Ancak dolaysız vergiler beyana dayalı olduğu için vergi denetimlerinin yeterince disiplinli olmaması kayıt dışı ekonominin hacminin büyümesine neden olmaktadır. Devletin elde etmek istediği vergi hasılatını sağlayabilmesi için, verginin idare tarafından tarh edilerek, vergi denetim sistemlerinin en iyi şekilde geliştirilmesi, dolaysız vergilerin etkin bir şekilde uygulanması gerekmektedir.

Dolaysız vergilere karşı bireyler gelir ve ikame etkisi ile tepkilerini göstermektedir. İkame etkisinde vergiler bireylerin gelirini azaltarak, bireylerin çalışma ve üretme isteğinin de azalmasına emek arzının kısılmasına sebep olmaktadır. Bu durum ülke açısından verimlilik kaybının yaşanmasına da yol açmaktadır. Gelir etkisinde ise vergiler yine bireylerin gelirlerini azaltmaktadır. Ancak bireyler eski hayat standartlarını korumak için daha fazla çalışma yoluna giderek ülkede emek ve verimlilik artışının gerçekleşmesinde etkili olmaktadır (Atılğan, 2004:98). Ayrıca dolaysız vergiler, vergi teşvikleri, vergi denetimleri ve vergi indirimleri ile ekonomik büyüme üzerinde olumlu etkilerin yaşanmasında önemli bir yere sahiptir. Vergilerin ülkelerin ekonomik durumları göz önünde bulundurularak uygun, etkin, verimli ve adaleti sağlayacak şekilde düzenlenerek kullanımı da ekonomik büyümenin sağlanabilmesi açısından önem arz etmektedir (Demircan, 2003: 97- 116).

1.3.3. Türkiye’de Dolaylı ve Dolaysız Vergiler

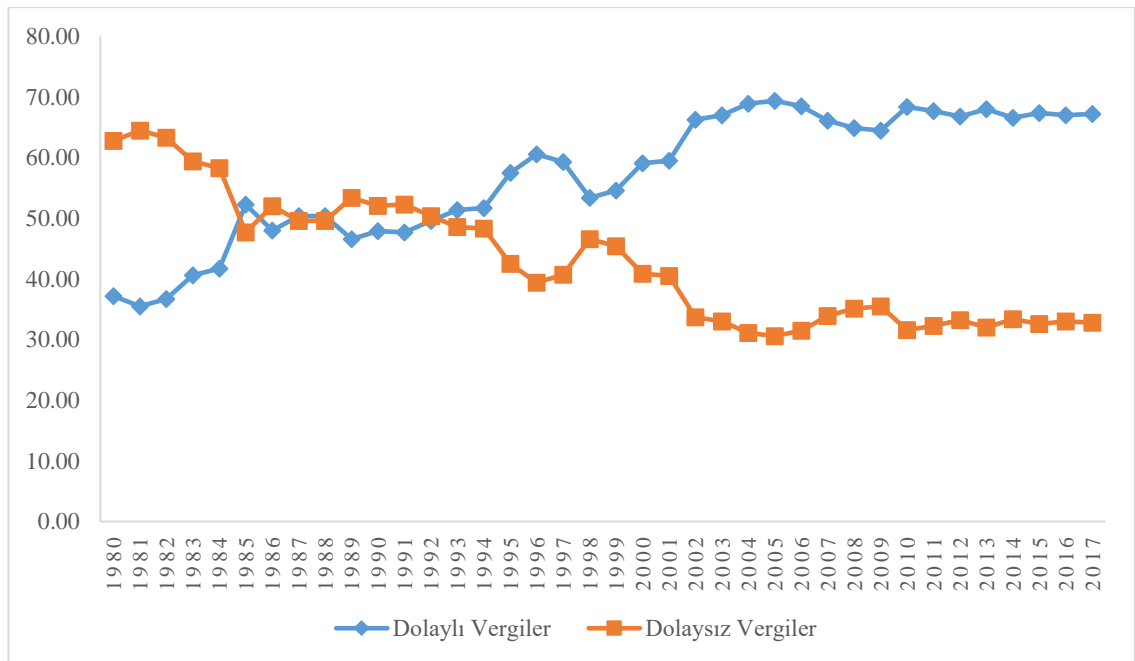
Türkiye’de dolaylı vergiler kategorisinde, tüketim odaklı olan,

- Mal ve Hizmetlerden Alınan vergiler,
- Dahilde alınan KDV, İthalde alınan KDV,
- Banka ve Sigorta Muameleleri vergisi,
- Damga vergisi,
- Gümrük vergisi yer almaktadır.

Dolaysız vergiler ise;

- Gelir üzerinden alınan, Gelir vergisi ve Kurumlar vergisi,
- Servet üzerinden alınan Emlak vergisi, Motorlu Taşıtlar vergisi ve Veraset ve İntikal vergisidir.

Şekil 2’de Dolaylı ve Dolaysız vergilerin toplam vergi hasılatı içindeki payları 1980-2017 yılları itibariyle gösterilmektedir.

Şekil 2. Dolaylı ve Dolaysız Vergilerin Toplam Vergi Hasılatı İçindeki Payları (1980-2017)

Kaynak: Bütçe Gider ve Gelir Gerçekleşmeleri ve GİB verileri kullanılarak Yazar tarafından derlenmiştir.

1980-2017 yılları itibariyle Türkiye için dolaylı vergilerin toplam vergi gelirleri içindeki payları yıllar itibariyle artışlar sergilemektedir. Söz konusu oranın 2017 yılında yaklaşık olarak %70'lere yaklaştığı görülmektedir. Bu oranın 1980 yılından itibaren artış göstermesinde vergi uygulamalarındaki aksaklıklar sebebiyle duyulan kamu finansmanının dolaylı vergiler aracılığıyla kolaylıkla sağlanması etkili olmaktadır. Başka bir deyişle dolaylı vergilerin tahakkuk ve tahsilini aynı zamanda gerçekleştirerek, mükellefleri vergi kaçırmadan alıkoyması, mali anestezi açısından uygun bir yapıya sahip olması hem tahsilatı kolaylaştırmaktadır hem de tüketimin azalarak, tasarrufların ve yurtiçi sanayinin gelişmesine katkı sağlamaktadır. Dolaylı vergiler harcama odaklı vergiler olduğu için, ne kadar vergi oranlarında artış olsa da mükellefler daha fazla harcama yapabilmek adına gelir etkisi ile daha fazla çalışma ihtiyacı duymaktadırlar. Bu nedenle dolaylı vergiler dolaysız vergiler ile karşılaştırıldığında vergi gelirleri içinde daha fazla bir paya sahip olmaktadır.

1980-2017 yıllarında Türkiye'de dolaysız vergilerin toplam vergi gelirleri içindeki payı incelendiğinde ise yıllar itibariyle azalma eğiliminde olduğu Şekil 2'den görülebilmektedir. Dolaysız vergilerin toplam vergi gelirleri içindeki oranı 2017 yılında %30 civarındadır. Dolaysız vergilerde beklenen verimin gerçekleşmemesinde vergilerin ödenme sırasında daha fazla hissedilip, mükellefler üzerinde çalışma isteklerini azaltıcı bir ikame etkisi yaratması, mükellefleri vergiden kaçınma ya da vergi kaçırma yollarına teşvik ederek mükellefler üzerin ciddi bir direniş etkisi yarattığı görülmektedir. Dolayısıyla dolaysız vergilerin toplam vergi gelirleri içindeki oranın düşük olmasında, mükellefler üzerindeki vergi yükünün artarak kayıt dışı istihdamın ve kayıt dışı ekonominin artış göstermesinin etkili olduğu sonucuna varılmaktadır.

Şekil 2'ye genel olarak bakıldığında ise dolaylı ve dolaysız vergilerin aynı zaman dilimlerinde farklı oranlara sahip olduğu, dolaylı vergilerin dolaysız vergilere göre ekonomide daha geniş bir yer kapladığı izlenebilmektedir. 1984 yılında KDV'nin kabul edilmesinden sonra dolaylı vergilerin payının %41.7'den %52.3'e sığırdığı, dolaysız vergilerin payının ise 58.2'den %47.7'ye düştüğü görülebilmektedir. 17 Ağustos Depreminden sonra deprem bölgelerinde toparlanmayı sağlamak amacıyla, daha sonra kaldırılmak üzere konulan ancak hala uygulamada olan Özel İletişim vergisinin ve Avrupa Birliği'nin müktesebatına uyum adına konulan Özel Tüketim vergisinin dolaylı

vergilerin toplam vergi gelirleri içindeki payında bir artış yarattığının da altının çizilmesi gerekmektedir. Dolaysız vergilerin payının azalmasında ise 2005 yılında kurumlar vergisi oranlarının %30'dan %20'ye düşürülmesinin etkili olduğu ifade edilebilir.

1.4. Kaynağına Göre Vergiler

Kaynağına göre vergiler gelir, servet ve harcama üzerinden alınan vergiler olarak bir ayrıma tabi tutulmaktadır.

1.4.1. Gelir Üzerinden Alınan Vergiler

Gerçek kişilerin gelirlerini vergilendiren gelir vergisi ve kurumların gelirlerini vergilendiren kurumlar vergisi gelir üzerinden alınan vergiler arasında yer almaktadır. İktisadi anlamda gelir kavramı kaynak ve safi artış teorisine dayanmaktadır. Kaynak teorisine göre, kişilerin sahip oldukları üretim faktörlerinin çeşitli üretim faaliyetlerinde kullanılması sonucu elde ettikleri değerlere gelir denilmektedir. Ücret, faiz, rant ve kâr kaynak teorisine göre gelir içinde yer almaktadır ve üretim faktörlerinin aynı zamanda karma olarak birkaçının üretime dahil edilmesi kaynak teorisine göre gelirin niteliğini değiştirmemektedir. Safi artış teorisine göre ise gelir, belli bir zaman dilimi içinde kişilerin elde ettiği kazançlar olarak tanımlanmaktadır. Kaynağının ne olduğuna bakılmaksızın bir kişinin belli bir dönemdeki tüketimi ile aynı dönemde servetinde meydana gelen net artışlar safi artış teorisine göre geliri oluşturmaktadır. Piyango, ikramiye gelirleri, hibe, yardım, nafaka, kumar ve bahisler ile yolda bulunan bir miktar sahipsiz para, hırsızlık olarak elde edilen şeyler, alınan rüşvetler vb. üretim faktörlerinin kullanılması sonucu ortaya çıkmayan gelir türleri de gelir kapsamında yer almaktadır (Şenyüz, vd., 2014:3-4). Kaynak ve safi artış teorisine göre gelir kavramı tanımlamaları yapılarak aynı zamanda gelirin konusu da kaynak ve safi artış teorisine göre belirlenmektedir. Kaynak teorisine göre gelirin konusu, düzenli olarak sağlanan ücret, rant, faiz ve kâr ile sağlanan değerler akımı iken, safi artış teorisine göre gelirin konusu servette artış sağlayan her türlü kazanç ve iratlardan oluşmaktadır.

Gelir vergisinin üniter ve sedüler olmak üzere iki türü bulunmaktadır. Günümüzde pek çok ülkede uygulanan üniter gelir vergisi sistemine göre vergilendirme işlemi yapılırken, mükelleflerin her türlü kazanç ve iratları toplanmaktadır. Bu sistem toplama

usulüne dayalı bir sistemdir. Mükelleflerin birden fazla kaynak unsurundan elde ettikleri kazanç ve iratlar bir araya getirilerek toplanır, eğer zarar varsa kârlarla zararların karşılıklı mahsubu gerçekleştirilerek, kalan safi gelirden, kişisel veya ailevi durumlar göz önünde bulundurularak indirimler yapılmaktadır. Son aşamada ise bulunan matraha artan oranlı bir gelir vergisi tarifesi uygulanarak vergi borcu tespit edilmektedir. Üniter gelir vergisinin tek elemanlı ve çift elemanlı olmak üzere, iki uygulama şekli söz konusu olmaktadır. Türkiye ve pek çok ülkede uygulanan tek elemanlı uygulamaya göre; mükelleflerin elde ettiği kazanç ve iratlar birleştirilerek vergilendirilmektedir. Çift elemanlı üniter gelir vergisi sistemine göre ise, mükelleflerin kazanç ve iratları toplanmak üzere önce tek oranlı bir vergiye tabi tutulur. Belli bir miktarı aşması durumunda artan oranlı bir vergi tarifesi uygulanır ve böylece yeni bir vergi daha alınmaktadır. Sedüler gelir vergisinde ise her gelir unsuru ayrı ayrı ele alınmaktadır. Mükelleflerin kişisel ve ailevi durumları dikkate alınarak indirimlerin yapılarak, vergi yarı kişisel vergi şekline getirilmektedir. Birbirinden bağımsız olarak gelir unsurları tek bir oranla ayrı ayrı vergilendirilmektedir. Kazanç ve iratların toplamının belli oranları aşması halinde tamamlayıcı nitelikte sübjektif global bir vergi alınmaktadır (Tosuner ve Arıkan, 2012:15-16).

Türkiye’de vergilemede adaleti sağladığı gerekçesiyle artan oranlı gelir vergisi uygulanmaktadır. Ancak dünya genelinde olduğu gibi Türkiye’de bu konu ciddi eleştiri almaktadır. Hesaplamasının zor ve karmaşık olduğunu düşünenler olduğu gibi vergilemede sağladığı adalet açısından en adil uygulama olduğunu savunanlar da bulunmaktadır.

Günümüzde gelişmiş ülkelerin birçoğunda kapsamlı bir gelir vergisi sisteminin olduğu görülmektedir. OECD ülkelerinin birçoğunda artan oranlı, kapsamlı bir gelir vergisi sisteminin uygulandığı görülmektedir (Eggert ve Genser, 2005:41). Ancak zaman içinde karmaşık olduğu gerekçesiyle OECD ülkelerinin bir kısmında ise gelir vergisi sisteminden uzaklaştıkları görülmektedir. Dünyada bir devlete bağlı olan özerk bölgeler ve ada yönetimleriyle birlikte yaklaşık 240 ülke bulunmaktadır. Bu ülkeler farklı gelir vergisi rejimine sahiptirler. 240 ülkeden 18’i vergi sistemlerinden sıfır oranlı gelir vergisi uygulamakta veya vergi sistemlerinde gelir vergisini hiç bulundurmamaktadır. 41 ülke

düz oranlı vergi tarifesi uygulamaktayken, geri kalan ülkelerde ise artan oranlı gelir vergisinin uygulandığı görülmektedir (Batirel, 2010:14).

Gelir üzerinden alınan vergilere konu olan bir başka vergi türü kurumlar vergisidir. Kurumlar vergisi objektif, dolaysız ve genel nitelikli bir vergidir. Gelir vergisinden sonraki dönemlerde şirketlerin artmasıyla beraber kurumlar vergisi ülkelerde uygulanmaya başlamıştır. Genellikle düz oranlı olarak uygulanarak, kurum kazancı üzerinden vergilendirme gerçekleştirilmektedir. Gelir vergisi yanında kurumlar vergisi alınmasının bazı gerekçeleri vardır. Bunlar; imtiyaz bedeli, hizmet bedeli veya devletin ortaklığı, gayrişahsi ödeme iktidarı, bazı işletmelerin sosyal maliyetleri veya sebep oldukları kayıplar, gelir vergisinin boşluklarını doldurma imkânına sahip olması, ayırma esasının uygulanması, verginin bazı faaliyetleri denetleme imkânının olması, uygun bir gelir kaynağı olarak görülmesi ve ayırma esasının uygulanması gibi sebeplerdir. Bu sebeplerden dolayı gelir vergisinin yanında yüklenicisi gerçek kişiler olan kurumlar vergisi alınmaktadır (Goode, 1951:27-30).

1.4.2. Servet Üzerinden Alınan Vergiler

Bilici ve Bilici (2011), vergi ödeme gücünün önemli bir göstergesi olan serveti bir gerçek veya tüzel kişinin belirli bir zamanda sahip olduğu gayrimenkul-menkul mallar, para ve alacakları toplamı olarak ifade etmektedir. Buna göre servet vergileri, bu değerlerin tamamı veya bir kısmı üzerinden alınmaktadır. Servet vergilerinde vergiyi doğuran olay servetin elde tutulması veya başkasına devredilmesi olarak açıklanmaktadır. Servet vergileri üç değişik sınıflamaya tabi tutulmaktadır.

***Devamlı ve Geçici Servet Vergileri:** Bu sınıflandırma zaman kriteri dikkate alınarak yapılmaktadır. Devamlı servet vergileri her yıl tekrarlanan emlak vergisi ve motorlu taşıtlar vergisi gibi vergiler olmasına karşı, geçici servet vergileri, mülkiyetin el değiştirmesi durumunda veya sosyal, mali, iktisadi amaçlar ile alınmaktadırlar.

***Genel ve Özel Servet Vergileri:** Genel servet vergilerinde servete dâhil olan tüm unsurlar vergilenirken, özel servet vergilerinde servete dâhil olan unsurların bir kısmı vergilenmektedir. Buna örnek olarak emlak vergisi ve MTV gösterilmektedir.

***İtibari Servet Vergileri, Gerçek Servet Vergileri:** İtibari servet değerinde matrah servetin kendisi olmasına rağmen, alınan vergi miktarı oranlar düşük tutulduğu için az miktarda gerçekleşmektedir. Başka bir deyişle bu vergiler servet iradının bir kısmını almaktadırlar. Ülkemizde itibari servet vergilerine örnek olarak uygulanmakta olan emlak vergisi ve veraset ve intikal vergisi gösterilebilir. Gerçek servet vergileri ise, oranları yüksek tutarak servetin bir kısmını almayı amaçlamaktadır. İkinci Dünya savaşı dönemlerinde ülkemizde uygulanan varlık vergisi de gerçek servet vergileri ile aynı niteliklere sahip bir vergi türü olarak gösterilmektedir (Bilici ve Bilici 2011:181-182).

1.4.3. Tüketim (Gider-Harcama) Üzerinden Alınan Vergiler

Tüketim üzerinden alınan vergiler; malların ve hizmetlerin tüketimi veya çeşitli işlemler sebebi ile alınmaktadır. Mal ve hizmetlerin fiyatları içinde kaynaşmış olan dolaylı vergiler kapsamı içinde yer almaktadır. Yansıtılmaları mümkün olan bu vergiler, bütün mal ve hizmetlerin sunumlarını vergilendiren genel nitelikli katma değer vergisi şeklinde olabileceği gibi belli mal ve sunumları vergilendirme özelliği ile özel nitelikli bir özel tüketim vergisi şeklinde de olmaktadır.

Harcama ya bir tüketim-yatırım malı satın almak için ya da bir hizmet satın almak için yapılmaktadır. Tüketim vergileri de bu satın alma sırasında ödenen vergiler olarak tanımlanmaktadır. Tüketim vergilerinde vergiyi doğuran olay bir malın teslimi veya hizmet ifası şeklinde gerçekleşmektedir. Nicholas Kaldor, vergilerin yalnızca tüketim üzerinden alınması gerektiğini, gelir ve servet üzerinden vergi alınmamasını ileri sürmektedir. Kaldor, vergilerin tasarruflar ve gelir dışında kalması gerektiğini, bu şekilde yalnızca tüketim üzerinden vergilendirme yapıldığı takdirde ekonominin hızla büyüyeceğini ve sermaye birikiminin gerçekleşeceğini ileri sürmektedir. Kaldor'a göre tüketim vergileri, bir mükellefin yılbaşındaki serveti ile yılsonunda elde ettiği servet arasındaki farkın mükellefin bir yıllık harcaması olarak kabul edilip, aradaki fark istenirse artan oranlı vergi tarifesine göre istenirse muafiyet ve istisnalardan faydalanarak, şahsileştirilerek vergilendirilirse adalet sağlanmış olacaktır. Bu konuya Ramsey ise tüketim vergilerinin talep esnekliği yüksek olan mallarda düşük düzeyde, talep esnekliği düşük mallarda ise yüksek düzeyde vergilemenin yapılması görüşüyle katılmaktadır. Başka bir deyişle Ramsey talep esnekliği ile vergi oranları arasında ters yönlü bir ilişki olması gerektiğini savunmaktadır (Bilici ve Bilici, 2011:184-185).

Tüketim vergileri üretilen, satılan veya tüketilen mal ve hizmetlerin üzerinden alınan vergiler olduğu için, fiyatlarla kaynaşma niteliği göstererek, mali anestezi etkisi ile mükellef psikolojisine de uygun bir yapıdadır. Tüketim vergileri, gayrişahsi nitelikte bir vergi olup mükellefin aile durumunu, gelir ve servet durumunu göz önünde bulundurmamaktadır. Bu nedenle şahsileştirilemeyen tüketim vergilerinde tersine artan oranlılık durumu yaşanmamaktadır. Başka bir deyişle alt gelir gruplarından daha yüksek oranda vergi alınırken, yüksek gelir gruplarından daha az vergi alınması tüketim vergilerine adaleti bozucu bir vergi olma niteliği kazandırmaktadır. Tüketim vergileri savaş, kriz, doğal afet gibi olağanüstü durumlarda verimli olmaya devam etmektedir. Bu vergiler aynı zamanda gelir elde etmenin yanında toplumsal açıdan ahlak ve sağlık gibi düşüncelerle zararlı maddelerin tüketimini kontrol altına almayı amaçlamaktadır. Ekonomik açıdan ise mal ve hizmetlerin fiyatları yükseltildiğinde harcamaları azalttığı için, tüketicinin harcamalarını kısarak, talebi daralttığı için enflasyonu önleyici etkisi ile vergi politikalarında önemli bir yere sahip olmaktadır (Karayılmazlar, 2011:132).

Tüketim vergilerinin miktarı tüketim harcamalarına göre değişmektedir. Vergilendirilmiş malları daha çok tüketenler, diğerlerine oranla daha çok vergi ödemektedirler. Tüketim vergilerinin tersine artan oranlı vergiler olduğu gelir arttıkça tüketilen mal ve hizmetler üzerinden ödenen verginin gelire oranının azalması ile ifade edilmektedir. Tasarrufları vergi dışında bırakarak, sadece gelirin harcanmasında vergi ödeme gücünü esas aldıklarından tamamlayıcı bir işlev görevine de söz konusu vergiler sahip olmaktadır. Aynı zamanda dolaylı vergiler içinde yer alan ve kolay yansıtılabilen vergiler olmasının yanında tüketicilerin ailevi ve şahsi durumlarını dikkate almadıklarından indirim, istisna, muafiyet gibi uygulamalardan yararlanmamaktadırlar. Bu durum tüketim vergilerine objektif vergiler olma niteliğini kazandırmaktadır. Tüketicinin geliri arttıkça tükettiği mal ve hizmetler üzerinden ödenen vergi oranlarının azalması yatay ve dikey adalet açısından oldukça adaleti bozucu etkiye neden olmaktadır.

Tüketim vergilerinde, verginin üretimden tüketim sürecinde hangi aşamada alınacağı önem arz etmektedir. Uygulama şekline göre farklılık gösteren genel anlamda tüketim vergileri genel gider vergileri ve özel gider vergileri olarak ayrılmaktadır. Genel gider vergileri kapsamında yayılı muamele vergileri, toplu muamele vergileri, Katma değer vergileri ve gümrük vergisi sayılabilmektedir.

Yayıllı muamele vergilerinde üretimden tüketime kadar olan süreçte, her aşamada düşük oranda vergilendirme söz konusudur ve en son biriken vergiler tüketiciye düşmektedir. Vergi piramidine yol açan şelale vergisi ya da kümülatif vergi olarak da adlandırılan yayıllı muamele vergileri fiilen ödenen vergi oranının, kanuni vergi oranından fazla olmasından dolayı eleştirilere maruz kalmaktadır. Üretim-tüketim arasında vergiye tabi aşamalar arttıkça, her aşamadan önceki vergi, o aşamadaki kârın hesaplanmasına dayanak oluşturan tutarı da içinde barındıracağından kâr yığılması veya başka bir deyişle kâr piramitleşmesi ortaya çıkmaktadır (Orhaner, 2007:221-22).

Toplu muamele vergisi ise yayıllı muamele vergilerinin adaletsiz vergi olmasına karşı tez olarak, olumsuz durumlarını ortadan kaldırmak amacıyla, üretim-tüketim zincirinin tek bir aşamasından alınması için geliştirilen bir vergi türüdür. Yayıllı muamele vergilerindeki gibi her aşamada ayrı ayrı alınmadığı için, toplu muamele vergilerinin mükellefleri daha azdır ancak vergi oranları yüksektir. Bu vergi türü istihsal vergisi, toptan satış vergisi ve perakende satış vergisi olarak ele alınmaktadır (Orhaner, 2007:222). Üretim-satış vergisi olarak da bilinen istihsal vergileri, üretilen mallar üzerinden ve bu malların üreticisi tarafından satışı esnasında alınmaktadır. Malların satışı veya teslimi vergiyi doğuran olay olarak sayılmaktadır. Yükümlü sayısının az olması maliyenin sınırlı ölçüde yükümlü ile karşı karşıya kalmasını sağlamaktadır. Bu durum idari denetimin kolaylıkla gerçekleşmesini sağlayarak, vergi kaçakçılığının önüne geçilmesini kolaylaştırmaktadır. Ancak devletin öngördüğü geliri sağlayabilmesi için vergi oranlarında artış yoluna gidilmesi vergi kaçakçılığına zemin oluşturan olumsuz yönü olarak görülmektedir (Edizdoğan vd., 2013:310). Toptan satış vergisi ise, malların toptan ticaret kesiminden perakende ticaret kesimine geçişi sırasında, üretim ve perakende ticaret aşamaları yükümlülük dışında bırakılarak toptan satış fiyatı üzerinden alınmaktadır. Verginin konusunu malların toptancıdan perakendeciye satışı sırasında toptan satış fiyatı üzerinden alınan tüketim vergisi oluşturmaktadır. Vergi matrahı mal toptancısına gelene kadar büyüdüğü için vergi oranı istihsal vergisine nazaran daha düşüktür. Toptan satış vergilerinin uygulamasında toptancı ticaret siciline kayıtlıdır ve toptancı sayıları azdır. Bu durum verginin uygulanması noktasında kolaylık sağlamaktadır. Ancak bu vergide oran değişimleri perakendeci stokların değerinde artış ve azalışa yol açmaktadır. Toptancı ve perakendeciler kendi aralarında anlaşarak, satış sözleşmelerini danışıklı bir fiyat üzerinden gerçekleştirmek suretiyle vergi kaçırma

yoluna gidebilmektedirler (Edizdoğan vd., 2013:311). Perakende satış vergileri ise, üretim tüketim zincirinin son aşamasında, malların tüketiciye satışı sırasında alınmaktadır. Perakende satış vergisinin alınabilmesi için daha önce imalat ve toptan satış aşamalarında vergi alınmamış olması gerekmektedir. Perakende satış vergileri geniş bir mükellef grubuna yönelik olduğu için istihsal vergisi ve toptan satış vergisine göre daha düşük vergi oranları uygulanmasına rağmen, geniş mükellef grubu idarenin masraflarını arttırmaktadır ve bu durum aynı zamanda idari denetimi güçlendirerek vergi kaçakçılığının kolay bir şekilde gerçekleşmesine sebep olmaktadır (Orhaner, 2007:223-224).

Katma Değer Vergisi, genel gider vergileri içinde yer alan diğer bir vergidir. Satış değeri ile maliyeti arasındaki fark olarak tanımlanan katma değeri vergisi, katma değeri esas alan bir yapıya sahip olması özelliği ile mikro ve makroekonomik boyutlarda da tanımlanmamaktadır. Mikro ekonomik boyutuyla, bir işletme veya kişinin sattığı mal veya ifa ettiği hizmetin satış bedeli ile maliyeti arasındaki fark olarak tanımlanırken, makroekonomik açıdan, üretim faaliyetine katılan faktörlerin yarattığı ek değeri olarak tanımlanmaktadır (Aydemir, 1996:6). Katma değeri, üretim değeri bir bölümü olarak, üretim değeri içinde, sadece belli bir mal ve hizmet üretimi dolayısıyla yaratılan değeri kapsamaktadır. Bir örnek ile açıklamak gerekirse, ekmek üretiminde ekmek yapmak için un, su, tuz gibi hammaddelere; üretim işlemini gerçekleştirecek makine, diğer araçlar ve işgücüne; pişirilmesi için odun, kömür, elektrik gibi enerjilere ihtiyaç vardır. Ekmek pişmiş bir şekilde fırından çıktığı zaman ekmeğin değeri, ekmeğin son halini alana kadar üretimi için gerekli tüm unsurların değeri bulunmaktadır (Edizdoğan, 1998:248). Genel olarak tüm mal ve hizmetleri vergi konusuna alan KDV, üretim aşamasından nihai tüketime kadar bütün iktisadi aşamaları kapsayan çok aşamalı bir vergi olup, bu özelliğiyle vergi piramitleşmesi gibi olumsuz sonuçları önlemektedir. İktisadi aşamaların her birinde yaratılan değeri kendisine matrah olarak kabul etmektedir. Çok aşamalı bir vergi olması özelliği beraberinde yayılı muamele vergisi olma niteliğini getirmektedir. Tarafsız bir vergi olarak kabul edilen katma değeri vergisi günümüzde tüketim vergileri içinde en modern ve yaygın olanıdır (Şenyüz vd., 2014:231-233). Katma değeri vergisinin uygulamada üç tipi bulunmaktadır. Bunlar gayrisafi hâsıla tipi, gelir tipi tüketim tipi katma değeri vergileridir (Orhaner, 2007:229):

- **Gayrisafi hâsıla tipine göre KDV**, mükellef vergi matrahını, yatırım mallarının alınışı sırasında ödemiş olduğu KDV'nin tüm bedelini veya amortismanını, satışlarından indirmeksizin hesaplamaktadır. Bu vergi tipinde hem yatırım hem tüketim harcamaları vergilendirilmektedir.
- **Gelir tipi KDV**, mükellef vergi matrahını hesaplariken yatırım mallarının alınışı sırasında ödediği KDV'nin tamamını değil amortismanlarını satıştan düşmektedir. Bu KDV türünde vergi matrahı işletmedeki ürüm faktörlerinin gelirleri toplamına eşit olmaktadır.
- **Tüketim tipi KDV**, bu KDV türünde yalnızca tüketim için yapılan KDV vergilendirilerek, yatırım harcamaları olduğu gibi vergi dışında bırakılmaktadır. Uygulamada sağladığı kolaylıklardan dolayı ekonomik büyüme açısından öneminden dolayı ülkemizde de diğer KDV türlerine göre tüketim tipi KDV uygulanmaktadır.

Gümrük vergisi ise genel gider vergileri içinde yer alan son vergi türüdür. Belirli bir değer veya kıymet veya fiziki ölçüler üzerinden alınmaktadır. Devletlerin gelir sağlamaları açısından önemli bir yere sahip olan gümrük vergisi, mal ve eşya üzerinden alındıkları için verginin kanuni mükelleflerine kolayca yansıtılmaktadır. Kolayca yansıtılan gümrük vergilerinin kanuni mükellefi malı ithal eden kişiler olmasına rağmen verginin yüklenicileri tüketicilerdir. Gümrük vergisine tabi olan malların, vergisi ödenmedikçe, vergi güvenliği açısından ülke sınırlarına girmesi söz konusu olmamaktadır. Bu nedenle ithal edilen mallar ancak vergileri ödendikten sonra ülke sınırlarına geçirilmektedir (Nadaroğlu, 2000:409). Gümrük vergilerinde ülke sınırlarından kast edilen uygulama her zaman siyasal sınırlar üzerinde değil, gümrük sınırlarını da kapsamaktadır. Ancak gümrük sınırlarının yerini siyasal sınırlar alabilmektedir. Bu noktada malların ülke sınırlarına geçmesi ithalat, ihracat veya transit yollarıyla gerçekleşmektedir. Gümrük vergileri, değer üzerinden advalorem ya da miktar üzerinden spesifik tarifeye göre alınmaktadır. Daha önce spesifik gümrük vergileri uygulaması ağırlıkta iken günümüzde ülkemiz de dahil olmak üzere yüz ülkede advalorem tarife Brüksel Nomanklatürü adı verilen mal çeşitlerinin tasnifli olarak gösterildiği tarife cetveline göre uygulanmaktadır. Gümrük vergilerinin amacı devlet için önemli bir gelir kaynağı sağlamasının yanında yerli sanayiye yabancı ürünlere ürünlerin rekabetinden korumaktır. Ülkemizde ithal edilen yabancı ürünlerin fiyatının gümrük

vergileriyle daha da yükselmesi enflasyonu tetikleyen bir durum olarak ortaya çıkmaktadır (Orhaner, 2007:233).

Özel gider vergileri kaleminde ise genel gider vergilerinden farklı olarak seçilmiş bazı mal ve hizmetlerin vergilendirilmesinin yapıldığı vergiler yer almaktadır. ÖTV bu vergi türüne bir örnek olarak gösterilebilir. Özel tüketim vergisi; özel mallar ya da mal grupları üzerinden alınan tüketim vergisi olarak tanımlanmaktadır. Özel mallar ya da mal grupları üzerinden alınması özelliği ile KDV gibi genel tüketim vergilerinden ayrılmaktadır ve belli bir mal ya da bütünüyle ilişkili mal gruplarına, genellikle farklı oranlarda uygulanmaktadır (Due, 1957:33). Üretimden ya da üretimin belli aşamalarından alınmayan ÖTV tek tek belli mal ve ürün hizmetlerinin içinde gizlenmiş bir şekilde alınmasıyla mali anestezi etkisine sahip, dolaylı vergi niteliğindedir ve mükelleflerin psikolojisine daha uygundur. Birçok amacı bulunan ÖTV'nin en önemli amacı sağlığa ve çevreye zararlı olan keyif verici maddeler ile lüks malların tüketimini kısıtlamaktır. Bir mal ya da hizmetin tüketiminin yasalar yoluyla satışını kısıtlayarak, kullanımını tamamen ortadan kaldırarak veya vergi sistemiyle müdahale ederek önüne geçilebilmektedir (Çelikkaya, 2015:50).

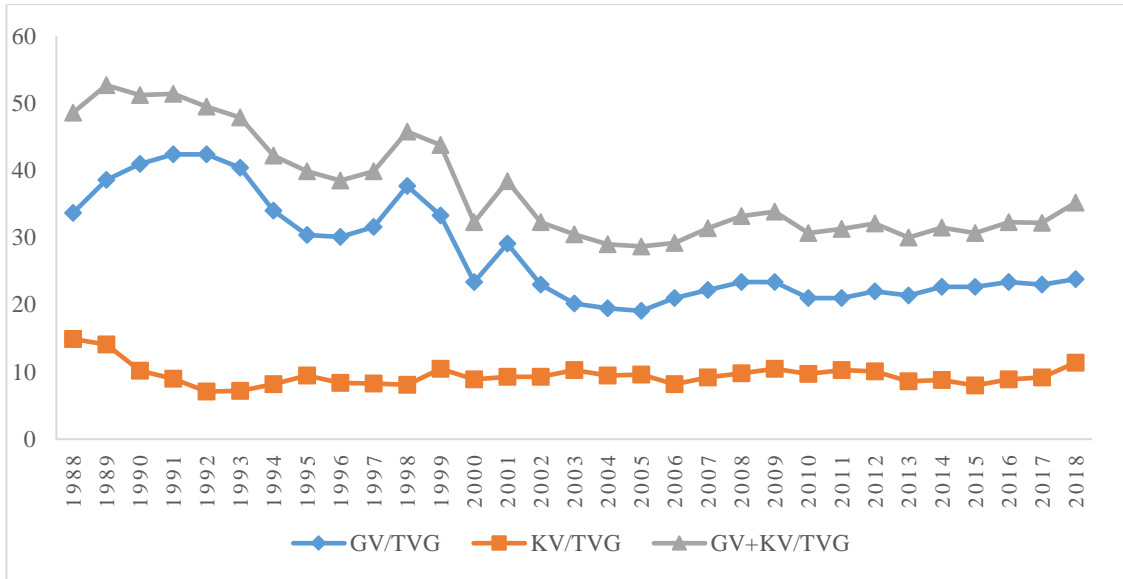
ÖTV, yaygın olarak az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelerde kullanılan bir dolaylı vergi türü olup, vergide sosyal adaleti sağlamaya yönelik bir vergi olma özeliğine sahiptir. Gelişmiş ülkelerde alışkanlık yapıcı, keyif verici sağlığa ve çevreye zararlı maddeler üzerinden kullanımlarının kısıtlamak ve toplum sağlığını korumak amacıyla alınırken, az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelerde bu malların yanında yüksek gelir grubundaki vatandaşların tercih ettiği lüks mallar üzerinden sosyal adaleti sağlamak amacıyla alınmaktadır. Ancak lüks tüketim mallarına uygulanan yüksek oranlı ÖTV uygulaması amaçlanan hedeflere ulaşma noktasında yetersiz kalmaktadır. Az gelişmiş ülkelerde yapısal nedenler ve ekonominin sanayileşmemiş, sanayi muhasebesinin yaygın hale gelmemiş, vergi idaresinin örgütlenmemiş olması gibi nedenlerle genel satış vergilerinin uygulanması noktasında sorunlar yaşansa da, mali nedenlerle tahsilatta sağladığı kolaylıklar açısından ÖTV'ye önem verilmektedir. Gelir dağılımında adalet amacı güdülmeyen gelir sağlamak amacıyla talep esnekliği düşük olan şeker, tuz, sigara, kahve, çay gibi zorunlu tüketim mallarına ÖTV uygulanmaktadır. Gelişmiş ülkelerde ise

ÖTV otomobil, kürk, mücevher, elektronik cihazlar, viski, tütün mamulleri, kakao gibi lüks sayılabilecek mallar üzerinden alınmaktadır (Edizdoğan vd., 2013:331).

1.4.4. Türkiye’de Kaynağına Göre Vergiler

Türk vergi sisteminde, gelir üzerinden alınan vergiler; gerçek kişilerin gelirleri üzerinden alınan gelir vergisi ve kurum kazançlarının üzerinden alınan kurumlar vergisi olmak üzere iki grup halinde olmaktadır. Gelir üzerinden alınan vergiler ülke ekonomilerinde servet ya da tüketim üzerinden alınan vergilere göre daha büyük bir yer tutmaktadır (Hayrulloğlu, 2014: 624). Türkiye’deki GVK’ye göre gelir; bir gerçek kişinin bir takvim yılı içerisinde elde ettiği kazanç ve iratların safi tutarı” olarak tanımlanmaktadır. Bu maddeye göre, gerçek kişilerin gelirleri vergiye tabi olmaktadır. Bu doğrultuda vergiye tabi gelir; yıllık olması, elde edilmiş olması, gerçek ve safi olması ile genel olması gibi beş özelliğe sahiptir (Oktar, 2016:5-8). Uygulanan gelir vergisi tarifesi artan oranlı olup, sübjektif karakterli ve dolaysız bir vergidir. Kurumlar vergisi ise sabit oranlı bir vergi olarak ülkemizde uygulanmaktadır. Tüzel kişilikler bir takvim döneminde ya da belirlenen hesap dönemlerinde elde ettikleri safi kazançlarını kurumlar vergisi beyannamesi ile beyan ederek, bu kazançları üzerinden hesaplanan %22 kurumlar vergisini vergi dairesine ödemektedirler.

Gelir üzerinden alınan vergilerin 1988-2018 yılları itibariyle toplam vergi hasılatı içerisindeki payları Şekil 3’te yer almaktadır.

Şekil 3. Gelir Üzerinden Alınan Vergilerin Toplam Vergi Gelirleri İçindeki Payları(1988-2018)

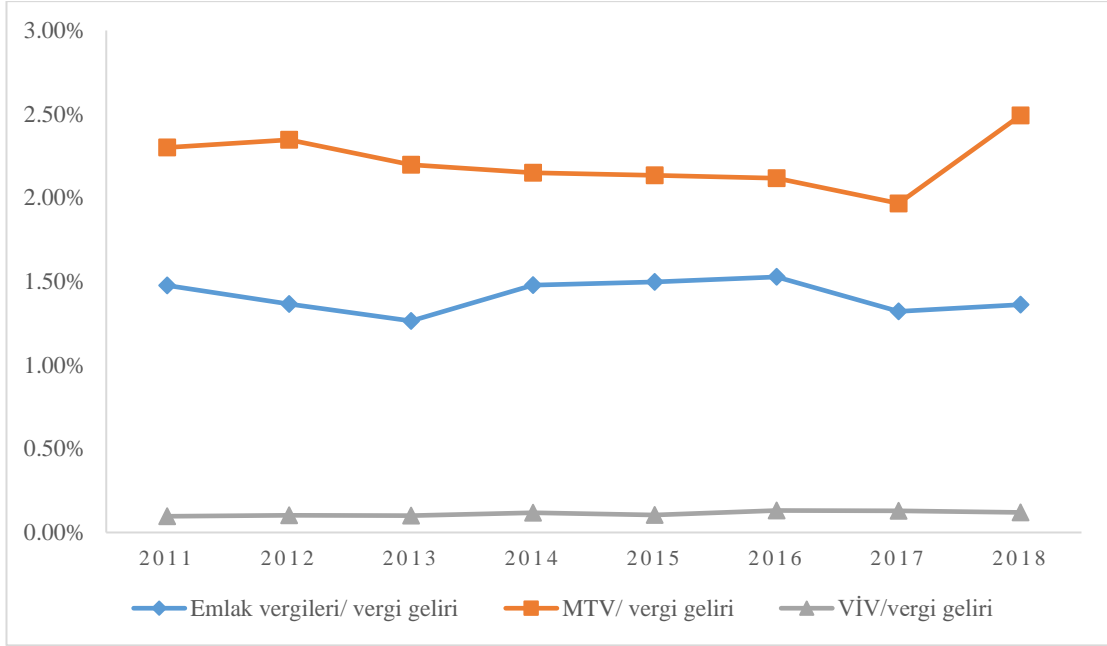
Kaynak: GİB verilerinden derlenerek yazar tarafından hazırlanmıştır.

Kurumlar vergisinin toplam ver gelirleri içindeki payı yıllar itibariyle incelendiğinde %15 ile %7-8 arasında olduğu görülmektedir. 1988’de %14.9 olan bu oran 2018’e gelindiğinde % 11 civarında olduğu görülmektedir. Gelir vergisinin ise toplam vergi gelirleri içindeki payı dönemsel olarak artış azalış eğiliminde olsa da 2009 yılından sonra %21 ile %23 arasında oynayan rakamlar ile toplam vergi gelirleri içindeki payı görülmektedir. Gelir ve Kurumlar vergisinin toplam vergi gelirleri içindeki payı ise 1988 yılında %48 dolaylarında iken bu oran 2000 yılında %32’ye düşmüştür. 2015’ten sonra ise genel bir toparlanma ile %30’dan %35’e doğru bir artış gözlemlenmektedir.

Türkiye’de servet üzerinden alınan vergiler emlak vergisi ve motorlu taşıtlar vergisi olup, servet transferi üzerinden alınan veraset ve intikal vergisidir. Servet vergileri, gerçek ve tüzel kişilerin menkul ve gayrimenkul malların tamamını ya da bir kısmını, sahip oldukları belli zaman dilimi içerisinde servet değerleri üzerinden vergilendiren vergilerdir (Edizdoğan, 1998:204). Genel olarak, Türk vergi sisteminde servet üzerinden alınan vergiler arasında emlak, veraset ve intikal ile motorlu taşıtlar vergisi yer almaktadır. Emlak vergisinde emlak ifadesinden kastedilen; bina, arsa ve arazi niteliğindeki gayrimenkullerden oluşan servettir. Ülkemizde yalnızca servet unsurlarından ve gayrimenkuller üzerinden emlak vergisi alınmaktadır. Vergilendirme yönü bakımından gayrimenkullerin gelir getirip getirmemesinin, fiilen kullanılıp kullanılmamasının ya da kiraya verilip verilmemesinin bir önemi bulunmamaktadır

(Şenyüz vd., 2014:363). Servet üzerinden alınan 1970 yılında ilk kez 1319 sayılı emlak vergisi kanunu ile Türk vergi sisteminde yer almış olup, 1986 yılına kadar yönetimi ve tahsilatı merkezi idare tarafından gerçekleştirilmiştir. Ancak 1985 yılında çıkarılan 3239 sayılı kanun ile emlak vergisinin yönetimi ve gelirlerinin tahsilatı belediyelere bırakılmıştır (Bilici, 2010:279). Motorlu taşıtlar vergisi, Türk vergi sisteminde yer alan servet vergilerinden bir diğeri olup ilk kez 1957 yılında “Hususi Otomobil Vergisi” olarak uygulanmaya başlamıştır. 1960 yılında “Motorlu Kara Taşıtları Vergisi” adını almış olan vergi, 18.02.1963 tarihli 197 Sayılı Motorlu Taşıtlar Vergisi Kanunu ile düzenlenmiş olup, 1980 yılında almış olduğu “Motorlu Taşıtlar Vergisi” adı ile günümüzde hâlihazırda uygulaması devam etmektedir (Tosuner ve Arıkan, 2012:437). Spesifik matrahlı bir yapıya sahip olan motorlu taşıtlar vergisinin tarifeleri araçların cinsi, yaşı, silindir hacmi, oturma yeri, azami toplam ağırlığı, motor gücü gibi kriterler esas alınmaktadır (Şenyüz vd., 2014:380-385). Son servet vergisi olan veraset ve intikal vergisinin temeli ilk kez Osmanlı Devleti’nden kalan harçların yerine uygulanmak üzere, 1959 yılına dayanmaktadır. 7338 sayılı kanunla yürürlüğe girmiş olan veraset ve intikal vergisi bazı düzenlemeler ile Türkiye Cumhuriyeti’nde 1926 yılında 797 sayılı kanunla bugünkü halini almıştır (Kılıçaslan, 2011:338). Veraset ve intikal vergisi menkul ve gayrimenkul malların veraset yoluyla veya sağlar arasında diğeri yollarla ivazsız (karşılıksız) olarak el değiştirmesini konu edinen servet transferinden alınan, öznel (sübjektif), özel nitelikli ve dolaysız bir vergi olarak tanımlanmaktadır. Ülkemizde uygulanan veraset ve intikal vergisi artan oranlı bir yapıya sahiptir.

Servet üzerinden alınan MTV, Emlak vergisi ve VİV’nin toplam vergi gelirleri içindeki payları 2011-2018 yılları itibariyle Şekil 4’te gösterilmektedir.

Şekil 4. Servet Üzerinden Alınan Vergilerin Toplam Vergi Gelirleri İçindeki Payı (2011-2018)

Kaynak: Hazine ve Maliye Bakanlığı verileri kullanılarak yazar tarafından derlenmiştir.

Servet vergilerinden emlak vergileri, MTV ve VİV toplam vergi gelirleri içindeki paylarının ele alındığı Şekil 4’te veraset ve intikal vergilerinin payının %1’ in altında olduğu görülmektedir. Emlak vergileri ise % 1-%1.50 dolaylarında değişiklik göstermekte iken, MTV’de bu oranın %2-2.50 arasında değişiklik göstermektedir. Genel olarak bakıldığında servet vergilerinin toplam vergi gelirleri içindeki payının oldukça düşük olduğu anlaşılmaktadır.

Türk vergi sisteminde tüketim üzerinden alınan vergiler arasında katma değer vergisi, gümrük vergisi ve diğer tüketim vergileri yer almaktadır. Ülkemizde vergi yapısının bütünsellikten uzak ve gittikçe verimsizleşen bir yapının var olması ile kaldırılan gider vergilerinin olumsuz etkilerini ortadan kaldırma amacıyla KDV’ye geçilmiştir. Ayrıca eski yapı ihracatın ve yatırımın teşvikinde yetersiz kaldığı için KDV’ye geçiş bir zorunluluk haline de dönüşmüştür. İlk kez 1984 yılında 3065 sayılı Katma Değer Vergisi Kanunu ile tahsil edilmek üzere yürürlüğe giren KDV günümüzde halen uygulanmaktadır. Katma değer vergisinin yürürlüğe girmesiyle birlikte 01.01.1985 tarihinden itibaren, “Dahilde Alınan İstihsal Vergisi, İthalden Alınan İstihsal Vergisi, Nakliyat Vergisi, PTT Hizmetleri Vergisi, İlan ve Reklam Hizmetleri Vergisi, İşletme Vergisi, Spor Toto Vergisi ve Şeker İstihlak Vergisi” olmak üzere 8 adet vergi

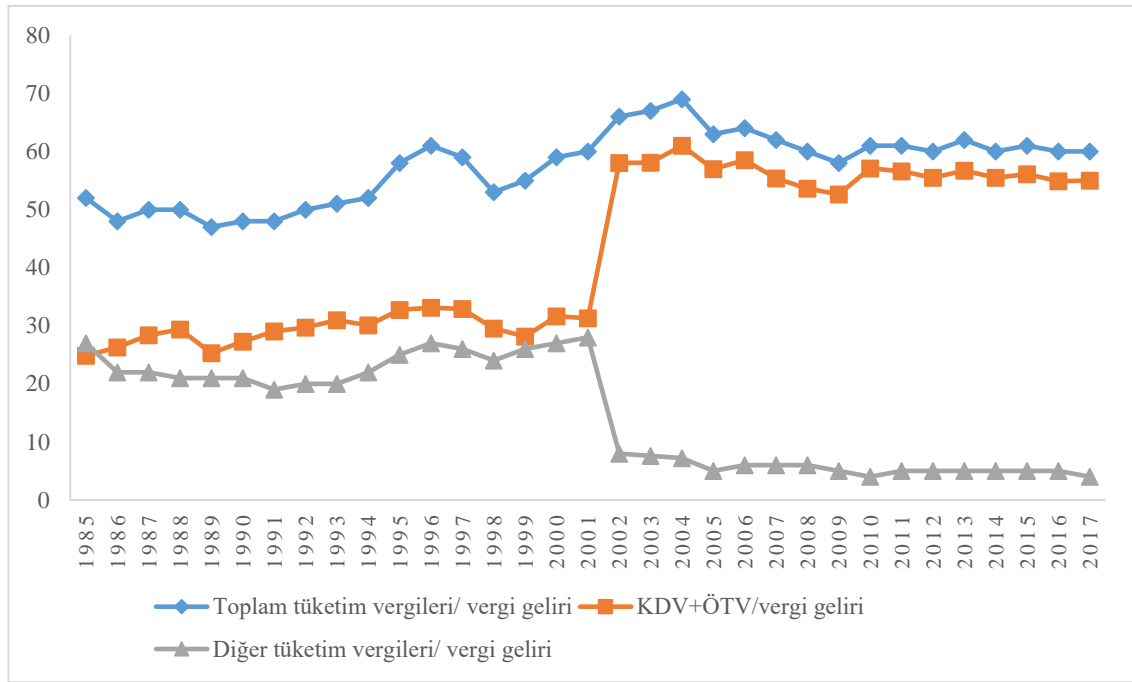
yürürlükten kaldırılmıştır. Günümüzde katma değer vergisinin kaldırılan vergilerin toplamından daha fazla vergi hasılatı yaratması, Türk vergi sisteminde önemli bir vergi konumuna gelmesinde etkindir (Edizdoğan ve Çelikkaya, 2012:201). Katma Değer Vergisi Kanunu madde 28'e göre, katma değer vergisinin genel kanunda belirtilen oranı %10'dur. Ancak cumhurbaşkanı bu oranı, mal ve hizmet grupları veya toptan safhalarını ayrı ayrı göz önünde bulundurarak 4 katına kadar artırma, %1'e kadar indirme yetkisine sahiptir. Katma değer vergisinde I ve II sayılı liste dışında kalan mal ve hizmet grupları için vergi oranı %18 olarak uygulanmaktadır. İndirilmiş oran kapsamında ise II sayılı liste dışında kalan mal ve hizmetler ile I sayılı liste dışında kalan mal ve hizmetler için bu oranlar sırasıyla %8 ve %1 olarak uygulanmaktadır (Şenyüz vd., 2014:232-247).

4760 sayılı Özel Tüketim Vergisi Kanunu'nun 12.06.2002 tarihinde Resmi Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe girmesi ile bazı özel tüketim harcamalarının vergilendirilmesi amaçlanmaktadır. ÖTV'de KDV gibi mal ve hizmetlerin farklı özellikleri dikkate alınarak listelenmesine göre farklı oranlar uygulanmaktadır. ÖTV oranları dört farklı listede yer alan mal grupları özelinde belirlenmektedir. Buna göre I sayılı listenin (A) cetvelinde akaryakıt ürünler, (B) cetvelinde ise petrolden elde edilen türev ürünlerin ÖTV oranları yer alan mal grupları bulunmaktadır. II sayılı listede her türlü kara, deniz, hava taşıtları ile her türlü amaca yönelik kullanılacak motorlu taşıt vasıtalarının ÖTV oranları yer almaktadır ve vergiler nispi olarak (%) ifade edilmektedir. III sayılı listede ise alkollü ve alkolsüz içecekler ile tütün ve tütün mamullerinin ÖTV oranları yer almaktadır ve vergiler hem maktu hem nispi olarak ifade edilmektedir. IV sayılı listede lüks tüketim için her türlü yiyecek (havya), kişisel bakım ürünleri (kozmetik, parfüm, vb.) eşya ve benzeri mallar ile teknolojik ürünler (TV, telefon, vb.) sanayi malları, gazete, kitap vb. gibi ürünler için vergiler nispi olarak ifade edilmektedir.

Ülkemizde uygulanan diğer tüketim vergileri grubunda gümrük vergisi, damga vergisi, banka ve sigorta muameleleri vergisi, özel iletişim vergisi, şans oyunları vergisi gibi vergiler yer almaktadır. Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren çeşitli kanunlarla uygulanan gümrük vergileri, özellikle Türkiye'nin 1995 yılında ortak pazara kabul edilmesinden sonra, Avrupa Birliği mevzuatına uyum sağlamak amacıyla yapılan değişiklikler dâhilinde 1999 yılında 4458 sayılı yeni Gümrük Kanunu'nun kabul edilerek bugünkü halini aldığı görülmektedir (Edizdoğan ve Özker, 2003:375). Gümrüklerde

verginin matrahının belirlenmesi, beyannamenin verilmesi, verginin tahakkuku, ödenmesi, vergi suçları gibi durumlar Gümrük Kanunu hükümlerine bağlı olup, gümrük memurları tarafından uygulanmaktadır. Yalnızca Gümrük Kanunu hükümlerine bağlı olarak idarenin gümrük uygulamalarına karşı itiraz ve yargı mercii, doğrudan Danıştay'dır (Bulutoğlu, 2004:274-275). Damga vergisi kişilerin kendi aralarında ya da devletle yaptıkları hukuki işlemlerde düzenledikleri belgeler ya da kâğıtlar üzerinden ödenen mali yükümlülükler olarak açıklanmaktadır (Öncel vd., 2001:441). Esas itibariyle mali amaç taşıyan damga vergisi, devletin sağlamaya çalıştığı vergi hasılatı üzerinde beklenen mali katkıyı sağlayamamasına karşı düzenlenen belgelerin tamlığı ve kontrollerinin sağlanması yönünde etkili olmaktadır. Bankacılık ve sigorta işlemleri üzerinden alınan tüketim vergisi banka ve sigorta muameleleri vergisidir. 6802 sayılı Gider Vergileri Kanunu'nun 28. maddesine dayanmaktadır. Banka ve sigorta şirketlerinin 10/06/1985 tarihli ve 3226 sayılı Finansal Kiralama Kanunu'nda belirtilen işlemler hariç olmak üzere her ne şekilde olursa olsun yapmış oldukları bütün işlemlerden dolayı kendi lehlerine her nam ile olursa olsun nakden veya hesaben aldıkları paralar banka sigorta muameleleri vergisine tabi olmaktadır. Kanunda belirtildiği üzere banka ve sigorta muameleleri vergisinin mükellefleri; bankalar, bankerler ve sigorta şirketleridir. Yasal olarak, bu kişi ve kurumlar BSMV mükellefi olmalarının yanında aracı mükellef oldukları için ödedikleri vergileri hizmet sundukları kişi ve kurumlardan tahsil etmektedir. Bu durum BSMV Kanununun bir sonucu olarak dolaylı vergi olması niteliğini kazandırmaktadır (Akdoğan, 2003:444). Tüketim vergilerinin içinde yer alan bir başka vergi de 1999 Marmara Depremi'nin ardından deprem bölgesine yapılacak yardım, destek ve bölgenin iskânın yeniden sağlanması için kaynak yaratılması amacıyla 4481 sayılı kanun ile geçici süreyle ek vergiler alınmak üzere uygulamaya konulan özel iletişim vergisidir. Özel iletişim vergisinin temel amacı depremin bölgede ve ekonomide yarattığı zararları karşılamaktır. ÖİV, geçici süreyle ek gelir sağlanmak üzere uygulamaya girmiş olmasına rağmen 2004 yılında 5035 sayılı kanun ile yürürlüğe girerek günümüzde de uygulaması devam eden, kalıcı hale gelmiş dolaylı bir vergidir. Milli piyango, at yarışları vb. olmak üzere her türlü şans oyunu faaliyetlerinden elde edilen hasılat üzerinden alınan, tüketim vergileri kapsamındaki, dolaylı vergiler niteliğinde olan bir diğer vergi şans oyunları vergisidir. 5602 Sayılı "Şans Oyunları Hâsılatından Alınan Vergi, Fon ve Payların Düzeltmesi Hakkında Kanunun" şans oyunları vergisi başlıklı 6. maddesinde şans oyunları vergisinin uygulamasına dair maddeler yer almaktadır. Şekil 5'te Tüketim

üzerinden alınan vergilerin vergi gelirleri içindeki payları 1985-2017 yılları itibariyle gösterilmektedir.

Şekil 5. Tüketim Üzerinden Alınan Vergilerin Toplam Vergi Gelirleri İçindeki Payı(1985-2017)

Kaynak: Strateji ve Bütçe Başkanlığı verileri kullanılarak yazar tarafından derlenmiştir.

1985-2017 yılları itibariyle tüketim üzerinden alınan vergiler 3 kalem halinde yer almaktadır. Toplam tüketim vergilerinin vergi gelirleri içindeki payı incelendiğinde yıllar itibariyle artış gösterdiği görülmektedir. 1985 yılında toplam tüketim vergilerinin toplam vergileri içindeki payı %52 iken, 2017 yılında %60'lara ulaşmıştır. KDV ve ÖTV özelinde bakıldığında ise 1985 yılında %24 olan oran, 2002 yılında ÖTV'nin uygulanmaya başlamasıyla %58'lik bir artış göstermektedir. 2002 yılından 2017 yılına kadar olan süreçte %58-55 arası istikrarlı bir trend ile toplam tüketim vergilerinin toplam vergi gelirleri içindeki payına yaklaşma eğilimi içinde olduğu görülmektedir. 1985 yılından 2002 yılına kadar olan yıllarda diğer tüketim vergilerinin toplam vergi gelirleri içindeki payları %19-35 arasında değişiklik göstermesine rağmen, ÖTV'nin 2002 yılında uygulamaya girmesi diğer tüketim vergilerinin toplam vergi gelirleri içindeki payının %5'e düşmesine neden olarak, 2017 yılında aynı oran %4-6 civarında gerçekleşmektedir.

İKİNCİ BÖLÜM

TÜKETİM VERGİLERİNİN EKONOMİK BÜYÜME ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

Kamu gelirleri içinde en yüksek paya sahip olan vergiler, belirli makroekonomik hedeflerin gerçekleştirilmesinde bir araç olarak kullanılmaktadır. Vergilerin mali amacı yanında ekonomik, sosyal ve siyasi amaçlarının olduğu bilinmektedir. Vergilerin fiskal (mali) amacı, verginin en önemli amacı olan kamu harcamalarının finansmanını sağlamaktır. Devletler görevlerini yerine getirmek için ihtiyaç duyduğu finansman kaynaklarını vergiler aracılığıyla elde etmektedir. Vergilerin amacı sadece kamu harcamalarının finansmanını sağlamak değildir, aynı zamanda kamu giderlerini karşılarken vergi yükünün bireyler arasında adaletli bir şekilde paylaşılması da verginin amacı olarak görülmektedir. Fiskal olmayan veya ekstra fiskal olarak da bilinen vergilerin ekonomik, sosyal, teknik ve politik amaçları ise tam istihdamın sağlanması, gelir dağılımının düzeltilmesi, ekonomik büyüme ve kalkınmanın gerçekleştirilmesidir (Aksoy, 1998:170-171). Ancak maliye politikası amaçları da her ülkenin sosyoekonomik gelişmişlik seviyelerine bağlı olarak değişiklik göstermektedir (Öztürk, 2012:236).

Bu kapsamda vergilerin bir maliye politikası aracı olarak ekonomide makro etkilere sahip olması yadsınamaz bir gerçektir. Gelir, servet ve tüketim üzerinden alınan vergilerin her birinin her bir amaca ulaşmadaki etkisinin farklı olduğu bilinen bir gerçektir. Dolayısıyla çalışmanın bu kısmında tüketim vergilerinin ekonomik büyüme üzerindeki etkileri detaylı analiz edilmektedir. Ancak öncelikle -ekonomik büyüme dışında- ekonomik istikrarın sağlanması ve gelir dağılımında adaletin gerçekleştirilmesinde tüketim vergilerinin nasıl kullanıldığına dair genel açıklamalara yer verilmektedir. Sonrasında tüketim vergileri ve büyüme arasındaki ilişkinin teorik temellerine değinilmektedir.

2.1. Tüketim Vergilerinin Ekonomik İstikrar ve Gelir Dağılımı Üzerindeki Etkisi

Ekonomik istikrarın sağlanması ve gelir dağılımında adaletin gerçekleştirilmesi iki önemli maliye politikası amacı olarak bilinmektedir. Bu amaçlara ulaşılmasında kamu harcamaları kadar devletin sahip olduğu bir araç olan vergilerin de kullanılması gerekli

olabilmektedir. Gelir ve servet vergileri kadar bu amaçların gerçekleştirilmesinde tüketim vergilerinin de önemi büyüktür.

2.1.1. Tüketim Vergilerinin Ekonomik İstikrar Üzerindeki Etkisi

Genel tanımıyla ekonomik istikrar, fiyatlar genel düzeyinin uzun yıllar boyu çok fazla dalgalanmaların olmadan istikrarını koruduğu, büyüme sürecinde işsizlik oranlarının düşük olduğu, bütçe açığının, dış açığın ve borçlanmanın kontrol altında tutulmasıyla gerçekleşen durum olarak açıklanmaktadır. Ekonomik istikrarın sağlanmasında para, maliye ve gelir politikalarının dengeli bir uyum içinde olması ve bu politikaların piyasa ekonomisinin işleyişini olumsuz yönde etkilememesi gerekmektedir. Genel anlamda ekonomik istikrarın sağlanmasında tüketim vergileri önemli bir role sahip olmaktadır.

Tüketim vergileri enflasyonla mücadelede, ekonomik dalgalanmalara göre ayarlanabilip uygulanabildiği için ekonomik istikrarın sağlanması noktasında olumlu katkı sağlamaktadır. Enflasyonla mücadele açısından tüketim vergilerinin artırılması enflasyonist baskıların azaltılması yönünde etkili olmaktadır. Bu dönemde uygulanan daraltıcı maliye politikasının temel amacı toplam talebi kırmaktır ve bu nedenle tüketim vergilerini artırma yoluna gidilmektedir. Özellikle lüks mal olarak değerlendirilen lüks mal ve hizmetlere yüksek oranlı vergiler konulmaktadır. Tüketim üzerinden alınan vergiler, gelir vergilerine göre daha çok toplam talebi azaltıcı etkiye sahip olmaktadır. Gelir vergileri tasarruflardan ödendiğinde tüketim harcamalarını azaltıcı etki göstermemektedir. Ancak tüketim vergilerinde artışa gidilmesi tüketicilerin harcamalarını kısarak toplam talebi düşürmektedir. Bu nedenle enflasyonla mücadelede tüketim vergileri gelir üzerinden alınan vergilere göre daha etkin olmaktadır. Ancak bu durum düşük gelir grupları üzerinde ağır bir vergi yükünün oluşmasına neden olmaktadır (Öztürk, 2013:142). Mal ve hizmet üzerinden alınan vergilerin oranında arttırılma yoluna gidilmesi, bu mal ve hizmetlere olan talebi daraltıcı etki yaratmaktadır. Hükümetler tüketim vergisi oranlarında yapacağı değişikliklerle bazı sektörleri üretime teşvik ederken, bazen de üretimi kısma yönünde faaliyette bulunabilmektedir.

Tüketim vergilerinin enflasyonu önleyici niteliğe sahip oldukları literatürde kabul edilmektedir. Buna göre, bu vergiler talep kaydırıcı ve talebi emici vergiler olarak ikiye ayrılmaktadır. Talep kaydırıcı vergiler ikame mallar üzerinden alınmaktadır. İkame

olanağı olan mallarda tüketiciler taleplerini ikame mallara kaydırarak harcama seviyesinde yaşanacak değişimlerin önüne geçmektedir. Talebi kaydırıcı vergiler, arzı talebi karşılayamayan mallara olan talebi kısarak arz ve talebi dengeye getirmede ve üretim faktörlerinin sektörler arası geçişinin sağlanmasında etkili olmaktadır.¹ Talebi emici vergiler ise, ikame olmayan tütün, alkol gibi mallar üzerinden alınarak tüketicinin bu mallara olan harcamalarını sürdürebilmeleri için ya vergilendirilmeyen mallara olan taleplerini kısarak veya tasarruflarını azaltarak gerçekleşmektedir. Bu durumun sonucunda nakdi harcamalar artarken, gerçek harcamalar azalmaktadır ve bu gruptaki vergiler fiyat istikrar politikasının sağlanmasında son derece elverişlidir (Edizdoğan ve Çelikkaya, 2012:230).

Ancak tüketim vergilerinin, gelir vergisi ile karşılaştırıldığında mali istikrarı sağlama yönünden gelir vergilerine göre daha güçlü olmadığı kısmen bazı iktisatçılarca tartışılmaktadır. Arz ve talep koşullarına bağlı olarak tüketim vergisiyle mal ve hizmetlerin fiyatlarının yükseltilmesi, istikrarı bozucu etkiler de yaratabilmektedir. Bu olumsuz durum, fiyatlar genel düzeyinin yükselerek enflasyonun ortaya çıkmasına sebep olabilmektedir. Bu kapsamda tüketim vergilerinin istikrar sağlama fonksiyonuna dair argümanlar söz konusu olmaktadır. Öte yandan tüketim vergilerinin oranları genellikle sabit olduğu için, gelir vergisinin sahip olduğu kendiliğinden esneklik özelliği tüketim vergilerinde söz konusu olmamaktadır (Anderson, 1973:165). Ancak Katma değer vergisinde matrah bir mal veya hizmetin değeri üzerinden hesaplandığından başka bir deyişle advalorem nitelikte bir vergi olduğu için tarife yapısına bağlı olarak anti konjonktürel etki göstermektedir. Buna bağlı olarak vergi geliri, fiyat değişmelerini değişme yönünde izleyeceği için anti konjonktürel bir araç halini almaktadırlar. Bu durumda vergi oranları arttıkça veya artan oranlı vergi tarifeleri uygulandıkça verginin anti konjonktürel etkisi artış göstermektedir. Bu etki düz oranlı tüketim vergilerinde daha az bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Katma değer vergisi bol gelir sağlayan ve daha geniş matraha sahip olma özelliklerinde dolayı özel sektörden kamu sektörüne kaynak aktarımı

¹ Sektörler arası geçişin gerçekleşmesinde, kaynak tahsisinde etkinliğin sağlanması amacı belirleyici olmaktadır. Alınan kararların ve uygulanan tedbirlerin belli bir kesimin veya hiç kimsenin durumunda bir bozulmaya yol açmayarak iyileştirilme sağlanması ile kaynak tahsisinde etkinlik sağlanmaktadır. Başka bir deyişle kaynakların kamu ve özel kesim arasında optimum dağılımının gerçekleşmesi toplumun fayda maksimizasyonunun sağlanması noktasında önem arz etmektedir. Tüketim vergilerinin artırılması da bazı alanlarda üretimi teşvik edebildiği gibi bazı sektörlerde üretimi azaltıcı yönde etkilerde bulunarak, kaynak tahsisi fonksiyonunu ilgilendirmektedir (Pigou, 1960:31).

sağlamaktadır. Sektörler arasında verim farkı olmadığı sürece bu aktarım enflasyonist bir etkiye yol açmamaktadır. Kamu sektörünün özel sektörden daha az etkin olması durumunda özel sektörden kamu sektörüne kaynak aktarımında yaşanmasına sebep olmaktadır. Bu nedenle kamu ve özel sektörün verimliliklerini inceleyerek kaynak aktarımında bulunmak daha etkin ve verimli sonuçların ortaya çıkmasında önemli bir yere sahip olmaktadır (Önder, 1985:227-228). Enflasyonla mücadelede mal ve hizmet alımının vergilendirilmesine dair olumlu ve olumsuz görüşler olmasına karşın, söz konusu vergilendirmenin enflasyonla mücadelede etkili bir yöntem olduğu da bilinmektedir. Bu yönüme göre mal ve hizmetlerin fiyatlarının artması, tüketimi ve toplam talebi azaltmış olacağı yönüyle etkinlikten bahsedilebilmektedir. Bu sebeple dolaylı vergiler enflasyonla mücadelede etkin vergiler olarak maliye yazınında kabul görmektedir. Çünkü aynı miktarda vergi hasılatı sağlayan gelir vergisine göre, dolaylı vergiler tüketimi daha çok kısımaktadır. Bunun nedeni gelir vergisinin bir kısmının tasarruflardan karşılanması olarak açıklanmaktadır.

Tüketim üzerinden alınan vergilerin deflasyonla mücadelede, deflasyonist baskının azaltılması yönünde son derece etkili olduğu görülmektedir. Deflasyonist dönemlerde uygulanan genişletici maliye politikasının temel amacı, toplam talebi artırmak olduğu için KDV, ÖTV, ÖİV gibi tüketim üzerinden alınan vergilerde indirimde gidilmektedir. Tüketim üzerinden alınan vergilerin azaltılması bireylerin gelirlerinin artmasına ve toplam talep düzeyinin yükselmesine neden olmaktadır. Üretimin canlanması için belirli sektörlerde otomobil, beyaz eşya, mobilya dönemde %18'den %8'e indirilerek ekonominin durgunluktan çıkması sağlanabilmektedir. Ekonomik durgunluğun talep eksikliğinden kaynaklandığı durumlarda, tüketim üzerinden alınan vergilerde indirimde gidilmesi toplam talebi arttırarak ekonomiyi canlandırıcı etkiye yol açmaktadır. Toplam talebin artması stokları hızlı bir şekilde eriterek, üreticiler açısından da yeni mallar üretmek amacıyla yatırım harcamalarını da arttırmaktadır. Fiyat esnekliği yüksek ve toplum tarafından yaygın olarak tüketilen mal ve hizmetler üzerinden alınan genel tüketim vergilerinde indirimde gidilmesi toplam talebi daha da genişletici etki göstermekte iken, zorunlu ihtiyaç malları üzerinden alınan genel tüketim vergilerindeki söz konusu vergi indirimleri gelir dağılımında adaleti de sağlayıcı etkiler göstermektedir. Genel tüketim vergilerinde indirimde gidilmesi bu bağlamda özel tüketim vergilerine göre daha üstün bir role sahip olmaktadır (Öztürk, 2013:140-141).

Gümrük vergileri ise, ithal edilen mallar ülke için önemli bir gelir kaynağı oluştursa bile, yabancı ürünlerinin fiyatlarının gümrük vergileriyle daha da yükseltilmesi ülke içinde enflasyonun yaşanmasına sebep olabilmektedir.

2.1.2. Tüketim Vergilerinin Gelir Dağılımı Üzerindeki Etkisi

Genel olarak bakıldığında kişisel gelir dağılımı ile milli gelirin tüketici birimler, hane halkları ve bir çatı altında yaşayanlar arasındaki dağılımı ifade edilmektedir. Devletler milli gelirin kişiler arasındaki dağılımının adil olmasını insan haklarının bir gereği olduğu dayanağı ile dengeli bir dağılımın gerçekleşmesini istemektedirler. Ancak kişiler arasındaki servet dağılımı farklılığı, yüksek gelir gruplarının tasarruflarını servete dönüştürmeleri adaleti bozucu etki yaratmaktadır. Bu durum toplumsal gerginliklerin ve refah kaybı, fırsat eşitsizliği gibi sorunların yaşanmasına sebep olarak görüldüğü için gelir dağılımında adaletin sağlanmasına yönelik iktisat politikalarının uygulanması gerektiği öngörülmektedir.

Devletlerin gelir dağılımında adaleti sağlamak amacıyla, kapitalist sistemde anayasal hak ve özgürlük olarak görülen, ferdi mülkiyetin ve girişim özgürlüğünün ortadan kaldırılması yoluna giderek mutlak eşitliği gerçekleştirmeleri mümkün değildir. Pazar ekonomisinde ödüllendirme ve özendirme sistemiyle, sistemin işlemeyeceği, iktisadi ve sosyal gelişmelerin gerçekleşmesinde tıkanıklık olacağı gerekçeleriyle gelir dağılımının faydalarını sağlayan, sosyal vicdanın kabul edeceği, mutlak anlamda eşitliğin olmadığı gelir dağılımının gerçekleştirilmesi amacıyla vergiler bir araç olarak görülmektedir. Tüketim vergileri kapsamında KDV, ÖTV ve gümrük vergileri oranları üzerinde oynama yapılarak gelir dağılımında adaletin sağlanması amacıyla yararlanılmaktadır (Türk, 2010:229-230).

Gelir dağılımında adaletin sağlanması noktasında vergi politikaları son derece etkili olmaktadır. Genel olarak vergi politikasının amacı, harcama politikası önlemleri ile yeterli düzeyde verim sağlamayan gelir ve servetin ekonomik yönden güçsüz olan alt gelir gruplarının lehine ve istenilen düzeyde dağılımını sağlamaktır. Gelir dağılımında, vergi politikaları bağlamında vergilemede ödeme gücünün dikkate alınıp alınmaması, vergi oranlarının yüksek ya da düşük belirlenmesi, dolaylı ve dolaysız vergilerin uygulanması, vergilerin yansıtılıp yansıtılmaması, vergi sistemleri ve ekonominin yapısı, baskı ve çıkar gruplarının etkinlikleri etkili olmaktadır (Öztürk, 2013:143).

Vergilerin kimlerden alınıp nerelere harcandığı gelir dağılımında adaletin sağlanması açısından son derece önem arz etmektedir. Menkul sermaye iratlarının yeterince vergilendirilmediği, tarımsal kazançların tamamına yakınının vergi kapsamından çıkarıldığı, yüksek gelir gruplu bireylerin, düşük gelir gruplarındaki mükellefler kadar vergilendirilmediği, vergi kaçığının yaygın olduğu bir sistemde gelir dağılımında adaletin sağlanması mümkün olmamaktadır. Öte yandan bir tüketim vergisi olan KDV'nin gelir dağılımı üzerindeki etkisi diferansiyel yansımaları göz önünde bulundurularak incelenmektedir. Buna göre, tüketim tipi KDV, yayılı muamele vergisi ile karşılaştırıldığında, yayılı muamele vergisi vergi piramitleşmesi etkisiyle fiyat yapısını ve gelir dağılımında adaleti bozucu etkiye yol açarken, katma değer vergisi gelir dağılımı üzerinde olumlu etkiler yaratmaktadır. Gelir tipi katma değer vergisi, kurumlar vergisi ile karşılaştırıldığında; yansıtılmayan kurumlar vergisi, sermaye sahipleri tarafından ödenmektedir. Ancak gelir tipi KDV'de bütün faktör sahipleri tarafından ödenerek gelir dağılımında bozucu etki yaratmamaktadır (Edizdoğan ve Çelikkaya, 2012:236). Ayrıca KDV'nin tersine artan oranlılık etkisi göstermesi de marjinal tüketim eğilimi yüksek olan düşük gelirli kişiler üzerinde aşırı bir yükün oluşmasına sebebiyet verdiği için gelir dağılımı noktasında eleştirilmektedir. Gelir arttıkça KDV ile ödenen verginin gelirin içindeki yükü azaldığından gelir dağılımında adaleti zedelediği de düşünülmektedir.

Özel tüketim vergilerinde ise gelir dağılımında adalet, talebin gelir esnekliği yüksek olan lüks mallar üzerinde konması ile sağlanmaktadır. Özel tüketim vergileri artan oranlı vergi yapısına sahip olmadığı ve olamayacağı için uygun bir vergileme sistemini kurmak oranlarda farklılaştırma yoluna gidilmesi ile mümkün olmaktadır. Bunun için tüketici bütçesindeki önemi ve malın kalitesi göz önünde bulundurularak çeşitli mallara farklı oranlar uygulanabilmektedir. ÖTV uygulamaları, zorunlu mallardan uzaklaşarak, lüks mallarda ise kalite ve birim fiyatlarına göre yeterli ölçüde derecelendirmeye giderse, gerileyici niteliğinden uzaklaşarak, artan oranlılık sağlanabilmektedir (Edizdoğan, 1998:16-19). Alışkanlık ve keyif veren tütün ve alkol gibi mallara ilişkin talebin esnekliğinin bütün gelir grupları için düşük olduğu ve düşük gelir gruplarıncaya bu malların daha fazla tüketildiği göz önünde bulundurulduğunda, yüksek oranlı özel tüketim vergisinin gelir dağılımında adaleti bozucu etkisinin olduğu ortaya çıkmaktadır (Turhan, 1993:167-168).

Gelir dağılımında adaletin sağlanması noktasında gümrük vergileri, gelir ve koruma amaçlı uygulanmış olsa dahi yansıtılması yurtiçinde üretilen-satılan mal ve hizmetlerin yansıtılması ile aynı etkilere sahip olmaktadır. Başka bir deyişle diğer satış vergilerinin etkileri ve yansımalarına benzer etkiler göstermektedir. Ayrıca gümrük vergisinin üzerinden alındığı çok az sayıda ithal ürün düşük gelir gruplarınca tüketildiği için vergi adaleti açısından uygun olarak görülmektedir.

Gelir dağılımında adaletin sağlanması, vergi yükünün ödeme gücü olan her kesime adaletli bir şekilde dağıtılması, haksız olarak sağlanan istisna ve muafiyetlerin ortadan kaldırılması ve kayıt dışı ekonominin önüne geçilmesi ile mümkün olmaktadır. Servet vergileri mali amaçtan uzak sosyal amaçlarla uygulanan bir vergi olduğu için vergi gelirleri içinde çok küçük bir paya sahiptir. Ancak ödeme gücünün göz önünde bulundurularak uygulandığı artan oranlı gelir vergileri gelir dağılımında adaletin sağlanması noktasında en uygun, yaygın ve adil görülen vergi olmasına karşı, tüketim vergileri yeterince şahsileştirilemediği için gelir dağılımında bozucu etki yaratan bir niteliğe sahip olmaktadır. Başka bir deyişle objektif nitelikteki tüketim vergileri gelir düzeyine göre azalan nitelik göstermeleri nedeni ile gelir dağılımı açısından bozucu etkiye sahip olmaktadır. Uygulamada tüketim vergilerinin azalan oranlı özelliğini düzeltmek amacıyla farklı gelir gruplarının daha çok tükettiği mal gruplarına farklı vergi oranlarının uygulanmasının daha adil olacağı düşünülmektedir.

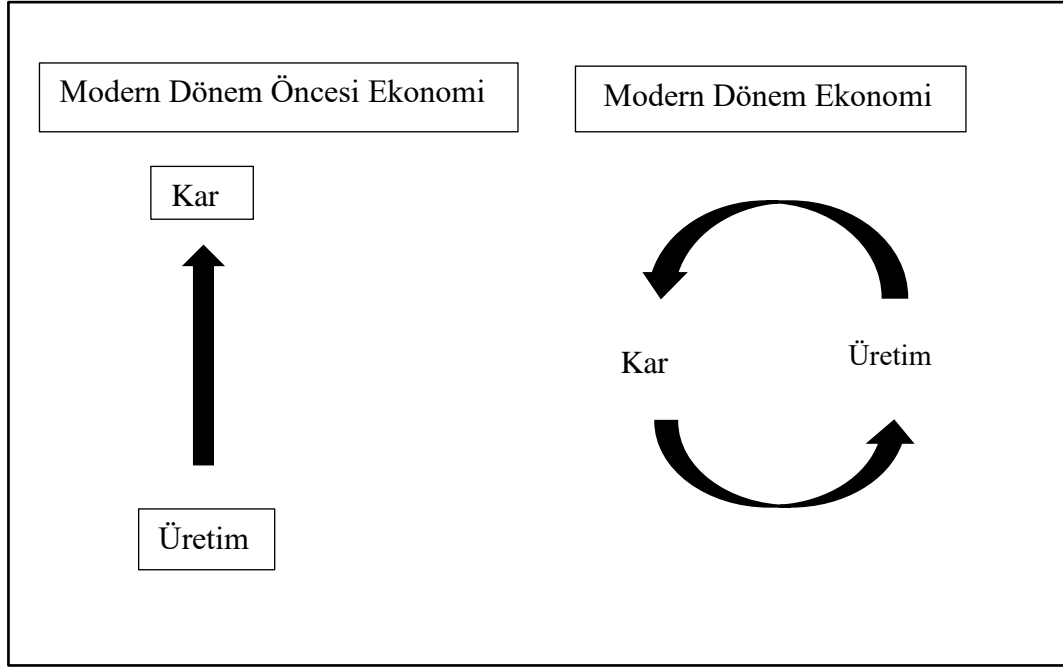
2.2. Tüketim Vergilerinin Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisi

Çalışmanın temelini tüketim vergilerinin ekonomik büyüme üzerindeki etkisi oluşturmaktadır. Bu başlık altında öncelikle ekonomik büyüme kavramına ve büyüme teorilerine genel bir bakış yapılarak, sonrasında tüketim vergileriyle ekonomik büyüme arasındaki ilişkiye değinmenin yerinde olacağı düşünülmektedir.

2.2.1 Ekonomik Büyümenin Teorik Temelleri

Tarih boyunca üretim sonucunda oluşan kârın üretimin artırılması için yatırılması fikri, insanların üretimin sabit olduğuna inanmalarından dolayı modern döneme gelene kadar bir anlam ifade etmemektedir. Üretimin ne yapılırsa yapılsın artmayacağına inandıkları için, kârın üretime yatırılmasına olumsuz yaklaşımları sonucunda ortaçağ soyluları, tüketimin hâkim olduğu bir kültürün gelişmesinde etkili olmuştur. Bu süreçte

soylular gelirlerini savaşlara, yoksullara yardıma, yarışmalara, saraylara ve ziyafetlere harcayarak, tüketim kültürünü sürdürmektedirler (Harari, 2015:309-310). Tüketimden üretime doğru olan süreç değişimi Şekil 6’da gösterilmektedir.

Şekil 6. Modern Dönem Öncesi ve Sonrası Temel Üretim

Kaynak: Harari, 2015:310

Üretim kapasitesini artırmak için üretim sonucunda ortaya çıkan kârın yeniden üretime yönlendirilmesi fikrinin zamanla kabul görmesi ile insanlar üzerinde etkili olan tüketim kültüründen üretim kültürüne geçiş başlamıştır. Modern ekonominin oluşmasına zemin hazırlayan üretimin, üretim için yatırılması fikri insanlarda daha fazla kazanma isteğini oluşturmuştur. Modern ekonomiye geçiş, ekonomik büyüme teorilerinin de temellerini atan bir nitelik göstermektedir. Büyümeyle ilgilenen ilk iktisatçı olan A. Smith modern iktisadın öncüsü olarak kabul edilmektedir. A. Smith’le birlikte birçok iktisatçının bu dönemden itibaren yaptıkları çalışmalarla ekonomik büyüme üzerine pek çok büyüme teorileri geliştirdiği görülmektedir.

Ramsey’in “Klasik Makalesi” modern büyüme teorisinin hareket noktası olarak görülmektedir. Ramsey mikro ekonomik olarak hane halklarının tüketim fonksiyonlarından yola çıkarak, hane halklarının optimizasyon davranışlarını büyüme teorisi sınırları içerisinde ele almaktadır. Büyüme üzerine yaptığı çalışmasında zamanlar arası fayda fonksiyonunu, Cobb-Douglas üretim fonksiyonu ile ilişkilendirmektedir.

Şimdiki kuşakların hiç tasarrufa yönelmeden gelirlerinin tamamını tüketmesi sonucunda, gelecek kuşaklara hiçbir üretim yapacak sermayenin kalmayacağını ileri sürmektedir (Şiriner ve Doğru, 2005:136-164).

Neoklasik ve Keynesyen büyüme modelleri ise, “Toplumlar kısa yoldan mutluluğu nasıl yakalar?” sorusuna “Tüketimin kısılması ve daha çok sermayenin üretilmesi” ve “Ne kadar çok birikim yapılırsa toplumların o kadar kısa sürede mutluluğa ulaşacakları” şeklinde açıklık getirerek büyüme teorilerini genişletmektedirler (Ramsey, 1928:557).

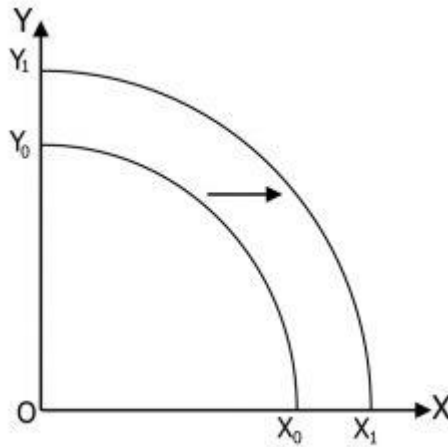
Tüketim kültüründen üretim kültürüne geçişle başlayan modern ekonomi, ekonomik büyümenin temellerini oluşturmaktadır. Bu dönemde üretimin artmasıyla gelecek nesillere üretebilecekleri sermaye bırakma fikri, ekonomik büyüme teorilerinin geliştirilmesine zemin hazırlamaktadır. İktisatçıların geliştirdikleri teoriler dönemsel ihtiyaçlara göre şekil aldığı gibi, daha önce geliştirilen bir büyüme teorisi, sonraki teoriye eksikliklerin giderilmesine ve kalıcı ekonomik büyümenin sağlanmasına kaynaklık etmektedir.

2.2.1.1 Ekonomik Büyümenin Tanımı

Toplumların bazı sosyal kurumlara ve ekonomik büyümenin ön koşulu olan temel düzenlemelere sahip olmaması, ekonomik büyüme kavramının yüzyıllar boyunca bilinmemesinin nedeni olarak görülmektedir (Parasız, 2008:10). Ekonomik büyüme, ekonomideki yapısal değişimden ziyade nicelik yönünden ekonominin büyümesinde yaşanan değişiklikleri, üretimde ve kişi başına düşen gelirden meydana gelen artış ifade etmektedir (Han, 2004:3). Kişi başına düşen reel gayrisafi artış olarak tanımlanan ekonomik büyüme aynı zamanda mal ve hizmetlerin üretim kapasitelerinin ve mal ve hizmetlerin miktarının artışı olarak da tanımlanmaktadır. Doğal kaynaklar, emek, emek yapısı, sermaye ve sahip olunan teknolojilerin farklılık göstermesine bağlı olarak ülkelerin ekonomik büyüme hızları farklılık göstermektedir. Büyüme olarak tanımlanan kişi başına düşen gelir veya hasılda meydana gelen artışın süreklilik göstermesi gerekmektedir. Aksi takdirde kısa dönemli geçici bir artış ekonomik büyümenin olduğu anlamına gelmemektedir. Başka bir deyişle ekonomik büyüme uzun dönemli dinamik bir olguyu içermektedir (Taban, 2016:1). Bir ekonominin dönemler itibarıyla üretim hacminde meydana gelen artış olarak nitelendirilen ekonomik büyümenin üretim

hacmindeki en önemli göstergesi Gayri Safi Yurtiçi Hasıla'da meydana gelen değişimlerdir (Turan, 2008:11)

Üretimin artırılmasına yönelik üretim potansiyelleri veya üretim faktörleri arttırılırsa ya da mevcut üretim potansiyelleri veya üretim faktörleri verimli şekilde kullanılırsa uzun dönemde ekonomik büyüme gerçekleşmektedir. Üretim faktörlerinin artışına veya verimli bir şekilde kullanılmasına bağlı olarak ortaya çıkan ekonomik büyümede arz cephesi belirleyici unsur olarak görülmektedir. Bu durumu üretim olanakları eğrisi ile açıklamak mümkündür.

Şekil 7. Üretim Olanakları Eğrisi

X doğrusu tüketim mallarını, Y doğrusu sermaye mallarını göstermektedir. Burada ekonomik büyümenin kaynağını üretim olanakları eğrisini sağ tarafa kaydıran etkenler oluşturmaktadır (Kibritçioğlu,1998:207).

Ekonomik büyümenin özellikleri arasında aşağıdaki maddeler sayılabilmektedir (Yılmaz, 2005:12):

- Sayısal bir olgu olan ekonomik büyüme bir niceliği ifade etmektedir.
- Uzun dönemli dinamik bir olgudur.
- Üretim düzeyinde ve gelirdeki reel bir artıştır.
- Makro analizler ile hesaplanarak ortaya çıkmaktadır.
- Pazarlanabilir ürün miktarını arttıran büyüme, bir ülkenin ihtiyaç düzeyinden daha fazla üretim yapması anlamına gelmektedir.

Öte yandan büyümenin birçok türü bulunmaktadır. Bunlar temel başlıklar halinde şu şekilde ifade edilebilmektedir (Acar, 2002:33-35).

- *Spontane Büyüme*: Üretim faktörlerinin hiçbir şekilde müdahale edilmeksizin kendiliğinden harekete geçmesi ile belli bir büyüme oranına ulaşıldığı, devletin ise ekonomiye minimum düzeyde müdahalede bulunduğu büyüme türüdür.
- *Planlı Büyüme*: Merkezi bir planlama otoritesi tarafından, ekonomideki sınırlı kaynakların hangi malın üretime ne oranda ayrılacağına karar verildiği büyüme türüdür. Bu tür büyümede kaynak tahsisinde etkinliğin sağlanması temel amaçtır. Planlamanın tüm sektörler açısından zorunluluk arz etmesi otoriter planlamayı, zorunluluk arz etmemesi yol gösterici planlamayı ifade etmektedir.
- *Kapalı Büyüme*: Devletin ekonomiye müdahalesi her alanda hissedildiği büyüme türünde dışa bağımlılığın bitirilmesi amacıyla, ekonomik büyüme ülkenin sahip olduğu kendi öz kaynaklarıyla gerçekleşmektedir.
- *Açık Büyüme*: Uluslararası sermaye ve emeğin önemli bir yere sahip olduğu büyüme modelinde, serbest piyasalar üzerinde kurulmuş ekonomiler gözlemlenmektedir.
- *Durgun Büyüme*: Ekonomi büyüdüğü halde kişi başına gelir artışının olmadığı büyüme modelinde ekonominin büyümesi ile nüfus artışı eşit olduğu için kişi başı gelir artışı olmamaktadır.
- *Üstel Büyüme*: Büyüme hızının sürekli olarak artış gösterdiği büyüme türüdür.
- *Biyolojik Büyüme*: Canlıların yaşamından yola çıkarak orta atılan büyüme türünde öncelikle artan bir hızda büyüme gerçekleşmektedir daha sonra büyüme hızı yavaşlar ve bir süre sonra bir noktada durur. Büyüme durduktan sonra da gerileme gerçekleşmeye başlamaktadır.
- *Dengeli Büyüme*: sektörler arası karşılıklı bir bağımlılık ve uyumun söz konusu olduğu, kaynak israfının önlenmesi için zorunlu olarak kurulan dengeli büyümede her sektör ürününe pazar bulmak mecburiyetindedir.
- *Dengesiz Büyüme*: Dengeli büyümenin gerçeğe uymadığı düşüncesiyle ortaya çıkan bu büyüme türünde ekonomide sektörler arasında dengesizliklerin yaşanmaktadır. Öncü sektör ve bölgeler diğer sektör ve bölgeleri arkalarından sürükleyerek onlarında büyümelerine katkıda bulunmaktadır.

Ekonomilerde sürdürülebilir büyümeyi sağlamak temel amaçtır. Mevcut kaynaklar ile ulaşılabilecek en yüksek sürdürülebilir büyüme oranının gerçekleşmesi ekonominin sahip olduğu potansiyel büyümeyi göstermektedir. Sürdürülebilir yüksek bir büyüme makroekonomik istikrarın, eğitim, vergi sosyal güvenlik reformları içeren yapısal reformlar ve siyasi istikrar, hukuk üstünlüğü, yolsuzlukların önlenmesi, devlet hizmetlerinin kalitesini artırıcı düzeyde sağlandığı iyi bir yönetim ile sağlanması mümkün olmaktadır (Taban, 2016:24).

Ekonomik büyümenin gerçekleşmesi ile sosyal ve ekonomik etkiler kaçınılmaz olmaktadır. Ekonomik büyüme ile GSYH içinde sanayi sektöründe artışın olması, tarım sektörünün payını azaltarak, GSYH'nin sektörel dağılımını etkilemektedir. İşgücü anlamında kentlerde yoğun olan sanayi sektörüne kaymanın artış göstermesi, beraberinde kentleşme hareketlerini de hızlandırmaktadır. Kentleşme hareketlerinin hızlanması çarpık kentleşme, çevre ve hava kirliliği gibi sorunlara neden olmaktadır. Büyüme sonucunda sanayi sektörünün gelişmesi, pazarlanabilir ürünlerin de sayısını arttırmaktadır. İnsanların kentlere kayması, inançlarını, davranışlarını, düşüncelerini etkileyerek geleneksel davranışlarından uzaklaştırmaktadır. Ekonomik büyüme ile gelir seviyesi yükselen bireylerin tüketim şekilleri de değişiklik göstermektedir. Bireyler tercihlerini sıradan ürünler yerine yeni ve gösterişli ürünlerden yana kullanmaktadır. Ekonomik büyüme üretici kesim yeni teknolojilerle donatılmış, bilgi ve beceri seviyesi yüksek hale gelmektedir (Acar, 2002:36-37).

2.2.1.2. Ekonomik Büyümenin Kaynakları

Üretim miktarındaki reel artış olarak ifade edilen ekonomik büyümede, üretime katılan faktör miktarı arttıkça ekonomik büyüme de artış göstermektedir. Ekonomik büyümenin gerçekleşmesinde etkili olan temel kaynaklar ülkenin sahip olduğu işgücü, fiziksel sermaye, doğal kaynaklar ve teknolojidir. Ancak bu üretim kaynakları büyümeyi açıklamada yeterli görülmemektedir, girişimcilik, beşeri sermaye, kurumsal yapı ve hükümet gibi büyüme sürecinde dikkat edilmesi gereken kaynaklar da bulunmaktadır.

Taban (2008) çalışmasında ekonomik büyümenin kaynaklarını dört grup altında ele alınmaktadır. Bunlar;

İşgücü: iktisadi büyüme iş gücü miktarına ve işgücünün kalitesine bağlı olarak belirlenmektedir. İşgücü arzı çalışabilir yaştaki nüfusun büyüklüğüne bağlı olarak değişim göstermektedir. Nüfus nicelik ve nitelik olarak ekonomi üzerinde dönüştürücü etkilere sahip olabildiği gibi ekonomideki değişmeler de nüfus yapısını etkileme özelliğine sahiptir. Başka bir deyişle nüfus, üretim, bölüşüm ve tüketim sürecinin tamamında bu işlemleri gerçekleştiren asli bir unsur olmanın yansıra, bu işlemlerden etkilenen tali bir unsur olma özelliği de göstermektedir. Nüfus artışı tüketimi arttırdığı gibi üretim fonksiyonunda işgücünü de arttırmaktadır. Başka bir deyişle, nüfus artışına bağlı olarak ortaya çıkan işgücü artışı, emeğin marjinal verimliliğini, ortalama verimlilikten daha hızlı artırdığı sürece, azalan verimler kanunu etkin olana kadar iktisadi kalkınmayı olumlu yönde etkilemektedir. Ancak, azalan verimler yasası işlemeye başladığı andan itibaren işgücü artışı, üretim artışına yol açmayacak ve ekonomik büyümeyi olumsuz yönde etkileyecektir. Gelişmekte olan ülkelerde, yüksek oranda yaşanan nüfus artışı, işgücü verimliliğini düşürmektedir. Ancak İş gücü verimliliğinin yükseltilmesi diğer üretim faktörlerinin miktarının artışının sağlanması ile mümkün olmaktadır.

Sermaye: Üretimin artmasına katkı sağlayan aletler, makineler, ulaşım sistemleri ve araçları, sanayi gereçleri, fabrika ve donanım fiziki sermayenin türlerini oluşturmaktadır. Mal ve hizmetlerin üretimi, sermaye ve işgücünün bir araya getirilmesi ile sağlanmaktadır. Bir ülkede yalnızca çok miktarda çalışan işçinin olmasına karşılık fiziki sermayenin yetersiz ise, üretkenlik de aynı ölçüde kısıtlı olacaktır. Sermaye büyüme hedefi içerisinde olan bir ekonomi için en belirleyici kaynak niteliğindedir. Sermaye birikimindeki yetersizlik, ekonomik anlamda geri kalmanın en büyük nedeni olarak görülmektedir. Gelişmekte olan ülkelerde düşük gelir, yatırım ve tasarrufların da düşük olmasına sebep olmaktadır. Düşük yatırımın olması, sermaye birikimine yapılan katkının az olduğunu da ifade etmektedir.

Doğal Kaynaklar: İnsandan başka doğada var olan tüm varlıklar doğal kaynakları ifade etmektedir. Bir ekonomide doğal kaynakların fazlalığı ekonomik büyümeye olumlu katkı sağlayabilir ancak, doğal kaynaklar büyümeyi tek başına gerçekleştirememektedir. Sahip olduğu zengin doğal kaynaklar itibarıyla ekonomik büyümesi gerçekleşmeyen

Arjantin ve Brezilya gibi gelişmekte olan ülkeler olduğu gibi, sınırlı doğal kaynaklara sahip olan Japonya'nın ciddi bir ekonomik büyüme sağladığı görülmektedir.

Teknoloji: Ekonomik büyümenin gerçekleşmesinde teknoloji büyük bir öneme sahiptir. Sanayileşmiş ülkelerdeki teknolojik gelişmeler, uzun vadede ekonomik büyümenin en önemli kaynağını oluşturmaktadır. Teknolojinin gelişimi verimlilik artışı anlamına gelmektedir. Ekonomik yaklaşımlar, istihdamın artışında verimliliğin etkisinin belirleyici olduğunu, verimliliğin de teknolojik gelişmelerden kaynaklandığını savunmaktadırlar. Teknolojik değişim aynı zamanda bilimsel çalışmalarla da yakın bir ilişki içindedir. Nüfusun eğitim seviyesinin yükseltilmesi, teknolojik yenilik yaratma potansiyelini arttırmaktadır. Sanayileşmiş gelişmiş ülkelerin iyi eğitilmiş nüfusa sahip olmaları ve bu eğitimli nüfusun, teknolojik yeniliklerin sağlanması ve geliştirilmesi noktasında sağladığı verimlilik, ekonomik büyümenin de gelişmesine katkı sağlamaktadır (Taban, 2008:17-21).

Ancak işgücü, sermaye, doğal kaynaklar ve teknoloji ekonomik büyümenin gerçekleşmesinde tek başına yeterli olmamaktadır. Bu faktörleri bir araya getirip üretime sokabilecek girişimci, kurumsal bir yapı, beşeri sermaye ve hükümet gibi kaynaklar da gerekli olmaktadır.

2.2.1.3. Ekonomik Büyüme Teorileri

Ekonomik büyüme teorisinin tarihi iktisadın tarihiyle aynıdır. Ekonomik büyümeyle ilgilenen ilk iktisatçı Milletlerin Zenginliği kitabının sahibi Adam Smith'tir. Adam Smith'in modern ekonominin temellerini attığı kabul edilmektedir ve bu tarihten itibaren pek çok iktisatçı ekonomik büyüme üzerinde çalışmalar yaparak, ekonomik büyüme teorileri geliştirmiştir. Ekonomik büyüme teorileri, geleneksel ve çağdaş büyüme teorileri olmak üzere iki gruba ayrılmaktadır. Tablo 1'de geleneksel ve çağdaş büyüme modelleri gösterilmektedir.

Tablo 1. Ekonomik Büyüme Teorileri

Geleneksel Büyüme Teorileri	Çağdaş Büyüme Teorileri
Klasik büyüme modeli (Smith, Malthus, Ricardo)	Harrod-Domar Büyüme Modeli
Sosyalist Büyüme Modeli	Neo-klasik Büyüme Modeli
Schumpeter, Keynes	İçsel Büyüme Modeli

Teknoloji alt yapılı olan büyüme modellerini içsel ve dışsal büyüme modelleri olarak ele almak gerekirse, dışsal büyüme modeli içerisinde Harrod-Domar Büyüme modeli yer almaktadır. İçsel büyüme modeli içerisinde ise, Ak Modeli, Bilgi/Ar-Ge Modeli, Beşeri Sermaye Modeli ve Kamu Politikası Modeli yer almaktadır.

2.2.1.3.1. Geleneksel Büyüme Teorileri

Bu kapsamda Klasik, Sosyalist ve Schumpeter ve Keynes teorileri yer almaktadır. Her bir teoriye kısaca değinilmesinde fayda görülmektedir.

Klasik Büyüme Teorisi:

Klasik büyüme teorisi içerdiği fikir ve yöntem ile Adam Smith (1723-1790), David Ricardo (1772-1823), Thomas Robert Malthus (1766-1834), John Stuart Mill (1806-1873) ve James Mill (1773-1836) gibi klasik iktisatçıların ortak bir ürünü olarak açıklanmaktadır. Klasikler denince akla ilk gelen “Ulusların Zenginliği” adlı eserin yazarı Adam Smith ve bu modele en büyük katkıyı yapan “Ekonomi Politığın ve Vergilendirmenin İlkeleri” kitabının yazarı David Ricardo’dur. Klasik Büyüme Teorisi’ne bu nedenle Ricardo modeli de denilmektedir (Ünsal, 2007:13). Smith, Klasik büyüme teorisine dair, bir ülkenin ekonomik büyümesinde iş bölümünün önemini vurgulamaktadır. Başka bir deyişle geliştirdiği büyüme teorisinin temelini işbölümü oluşturmaktadır. A. Smith’e göre, emek, üretim gücündeki en büyük gelişme emektir. Ayrıca emek harcarken gösterilen ustalık, beceri iş bölümü sonucu ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle sanayileşmeye dayalı ekonomik büyüme modellerinde artan iş bölümü bir yere sahiptir (Özsağır, 2008: 4). A. Smith’e göre ekonomik büyümenin üst sınırını zenginlik aşaması göstermektedir. Zenginlik aşamasına kadar ekonomi büyüyecek, daha sonra zenginliğin değişmediği durgunluğa ulaşılabacaktır. Tasarrufların gelir getirici ve sermaye stokunu arttırıcı şekilde kullanılmasına önem veren A. Smith, müsrif kişilerce

harcanmasının ekonomik büyümenin önüne geçeceğini ileri sürmektedir (Atılğan, 2004:41). A. Smith Klasiklerin genel görüşünün aksine piyasadaki durgunluğun olumsuz bir süreç olmadığını savunmaktadır. Bu durum A. Smith'in iyimser klasikçi olarak anılmasına sebep olmuştur (Berber, 2006: 57).

Malthus ekonomik büyüme ve nüfus artışı arasındaki ilişkiyi ele almaktadır. Bireysel ve toplumsal iyileşmenin nüfusu dengelemek ile mümkün olacağını savunmaktadır (Tezel, 2000:152). Malthus'un teorisine göre ekonomik büyüme "nüfus artışı, toprağın verimliliği, tasarruf artışı ve teknolojik yenilik" gibi birbiriyle etkileşimi olan dört faktör tarafından belirlenmektedir (Özgüven, 1998:10).

Klasik teorinin ortaya çıkmasında etkili olan bir diğer iktisatçı Ricardo'ya göre ise, hem emek hem sermaye için azalan verimler kanunu geçerli olmaktadır. Ricardo uzun dönemde gelir bölüşümünü ele almaktadır (Eser, 2012: 19). Ricardo'nun büyüme modeli gelişmiş ülkelerinin gelişmesi hakkında açıklayıcı bir yöntem olmadığı gibi, ilerleyen süreçler için de gelişmelerin seyri hakkında yeterli düzeyde açıklayıcı değildir. Bu nedenle Klasik Büyüme Teorisi, gerçeklere uygunluğu açısından değil, ilk sistemli büyüme teorisi olması bakımından önem arz etmektedir (Hiç, 1994: 14).

Sosyalist Büyüme Teorisi

Ricardo'nun emek değer teorisine dayanan Marksist büyüme teorisine göre, artı değer oranı, kâr oranı ve sermayenin organik bileşimi büyüme üzerinde etkili olan üç değişkendir. Artı değer oranı ile sermaye bileşimindeki değişimler kâr oranını belirlerken, artı değer oranının sabit olduğu durumda, sermayenin organik bileşimi yükseliş göstererek, kâr oranında düşüşlerin olmasına neden olmaktadır (Eser, 2012: 19).

Marksist büyüme teorisi de denilen sosyalist büyüme modelinde Marx'ın büyüme teorisinin temeli, üretim araçlarının mülkiyetinin aidiyetine dayanmaktadır. Üretim araçlarını ellerinde bulunduran burjuva sınıfının karşısında hızla büyüyen ve gelişme gösteren bir emekçi sınıf ortaya çıkmaktadır. Emek belirlenen normal fiyatlarda satılmaktadır ancak emek sonucunda ortaya çıkan ürün emek değerinin üzerinde olmaktadır (Blaug, 1997:272). Marx üretilen bir ürünün değerini o ürünün üretiminde harcanan emek ve zaman ile belirlenmesi gerektiğini savunmuştur.

Schumpeter Teorisi

Schumpeter'e göre ise ekonomik büyümenin temel dinamiği yeniliklerdir. Schumpeter yenilikler ile icatları birbirinden ayrı tutmaktadır. Bir icadın yapılması ekonomiye katkı sağlama anlamına gelmemektedir. İcadın kullanılması ve piyasaya sürülmesi ile yenilik gerçekleşmektedir, aksi takdirde icadın aktif bir şekilde piyasada yer almaması bir anlam ifade etmemektedir. Yeni üretim yöntemlerinin keşfedilmesi, piyasaya sürülmesi, yeni hammadde ve yarı mamul kaynakların bulunması veya yeni pazarların açılması gibi organizasyonlar yenilik olarak açıklanmaktadır ve yeniliklerin olmadığı bir ortamda sermaye birikimi gelişme göstermemektedir (Savaş, 2007:833-834). Schumpeter'in "Yaratıcı Yıkım" teorisine göre, ekonomik ilerleme her yeniliğin bir önceki yeniliği yok etmesi ile gerçekleşmekte ve bu durum tüm bireyler üzerinde yenilik peşinde koşma etkisi yaratmaktadır.

Keynes Büyüme Modeli

Klasik modelin aksine Keynesyen büyüme modelinde teknolojik yeniliklere ve nitelikli emeğe yer verilmemektedir. Kısa dönemdeki eksik istihdam dengesinden, tam istihdam dengesine nasıl ulaşılabileceği üzerinde durulmaktadır. Büyüme halinde olan bir ekonominin sorunlarını dikkate almayan Keynes, durgunluk halindeki bir ekonominin, durgunluktan çıkıp büyümeyi nasıl sağlayabileceği sorunlarını dikkate almaktadır (WEB 2).

2.2.1.3.2. Çağdaş Büyüme Teorileri

Bu başlık altında Harrod-Domar, Neo-klasik büyüme modeli ve İçsel büyüme modelleri hakkında bilgiler yer almaktadır.

2.2.1.3.2.1. Harrod-Domar Büyüme Modeli

Keynes'in 1936 yılında yayımlanan kitabında, yatırımların sermaye birikimlerini üzerindeki etkisinin görmezden gelip yalnızca toplam talep üzerindeki etkisini dikkate alması ekonomik büyümeyi ihmal etmesine neden olmuştur. Bu durumu ciddi bir şekilde eleştiren Harrod 1939 yılında yaptığı yatırımın sermaye birikimi üzerindeki çalışması ile dikkat çekmektedir. Daha sonra Domar'ın da Harrod'un modelini destekleyici benzer

nitelikte bir model ortaya atması, modern büyüme teorisinin ilk dalgası olarak görülen Harrod-Domar modeli olarak adlandırılmasını sağlamıştır (Ünsal, 2007: 83-84).

Domar'ın modeli ile Harrod'un modeli arasında felsefi açıdan bir örtüşme söz konusu olsa da Harrod'un modeli büyüme sürecinde yatırım üretim ilişkisini açıklaması yönüyle Domar'ın modelinden ayrılmaktadır. Domar ise yapılan yatırımın üretimin kapasitesindeki artışı ne kadar etkileyeceği, meydana gelecek talep artışının, artış gösteren kapasiteyi tam kullanıp kullanamayacağı konusu üzerinde durmaktadır. Domar'ın bu çalışması geleceğe dönük bir nitelik gösterirken, Harrod'un çalışması üretim ve gelir artışına bağlı olan yatırımların ne düzeyde arttırılacağı ile ilgilidir (Berber, 2006: 103). Harrod- Domar modeli, büyüyen bir ekonomi açısından denge şartlarını ele alarak tasarrufların ve yatırımların kapasite artırıcı yönünü ön plana çıkartmış ve ekonomik büyüme modelini dinamik bir yapıya kavuşturmuştur. Yatırımlar, üretim kapasitesini artırarak gelir yaratmaktadır. Gelir artışını üretken kapasiteye eşitlemek için yatırımların ve büyümenin bu kapasiteye eşit olmalıdır (Domar, 1947:39). Harrod-Domar büyüme modeli tasarruf ve yatırımların büyüme ilişkisini ele almaktadır. Sabit sermaye-çıktı oranı dikkate alındığında büyüme oranının, tasarruf oranına bağlı olduğu görülmektedir. Buna göre tasarruf oranının yüksekliği ile büyüme oranının yüksekliği eşit olmaktadır. Başka bir deyişle tasarruf oranı ne kadar yüksek ise büyüme oranı da aynı yüksek seviyeye sahip olmaktadır. Bu model hedeflenen büyüme oranını elde etmek üzere, gerekli olan ilave tasarrufları belirlemek için de kullanılmaktadır (Chandra ve Sandilands, 2003:2).

2.2.1.3.2.2. Neo-Klasik Büyüme Yaklaşımı

İkinci Dünya Savaşının sona ermesiyle birlikte, büyüme üzerine yapılan çalışmalarda iki dönemin dikkat çektiği görülmektedir. Bunlar 1950'li yılların sonu ile 1990'lı yıllarda yürütülen çalışmalardır. 1950'li yılların çalışmaları Neo-Klasik büyüme teorileri ile literatürde yerini alırken, 1990'lı yılların başında yürütülen çalışmalar içsel büyüme teorileri adıyla literatürde yerini almaktadır. Neo-klasik hareket birçok büyüme teorisinin oluşmasına zemin hazırlamıştır. Ancak 1956 yılında R. Solow tarafından geliştirilen teori literatürde geçerli olan büyüme teorisi olarak bilinmektedir. Solow'un "İktisadi Büyüme Teorilerine Bir Katkı" adlı eseri iktisadi büyüme sürecinin kolay bir şekilde algılanmasını sağlamış ve ekonomik büyümeye önemli katkılar sağlamıştır (Berber, 2006: 141). Solow çalışmasında çıktının emek ve sermaye tarafından standart

neo-klasik koşulları altında üretildiğini varsaymaktadır. Ancak Harrod-Domar modelinin varsayımlarını sabit oranlar dışında kabul etmektedir (Solow, 1956:66).

Neo-klasik iktisatçılar Zaman içerisinde ekonominin dengesinde sapsular olsa bile ekonominin kendiliğinden tekrar dengeye geleceğini ileri sürerek, ekonominin sürekli büyüyeceğini ve bu büyümenin de istikrarlı bir büyüme olacağını savunmaktadırlar (Savaş, 2007:852). Temelinde tasarruf, sermaye birikimi ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkilerin analizini barından Solow büyüme modeline çeşitli yazarlar tarafından eklemeler yapılmıştır. Teorinin temel varsayımlarını ölçüğe göre sabit getiri, sermayenin azalan verimliliği, teknolojinin dışsallığı, bağımsız bir yatırım fonksiyonunun bulunması ve faktörler arası ikame oluşturmaktadır (Kibritçioğlu, 1998: 214). Solow büyüme teorisine göre, kişi başına düşen geliri arttıran başlıca unsur dışsal bir değişken olarak görülen teknolojidir (Özsağır, 2008: 338). Solow modeline göre, ülkeler arasındaki zenginlik farklılıklarının temel sebebi, ülkelerin tasarruf oranlarının, yatırım oranlarının, ülkelerin nüfus artış hızlarının farklılık göstermesi ile açıklanmaktadır. Ülkelerin kısa dönemli ekonomik büyümelerinde ise, yatırım fazlalıkları ve nüfus artış hızlarının düşük olması etkili olmaktadır. Uzun dönemli ekonomik büyüme ise teknolojik gelişmeler sağlanmaktadır. Teknolojik gelişmenin gerçekleşmemesi halinde, sermayenin azalan marjinal verimliliği sebebiyle ekonomik büyüme gerçekleşmeyecek ekonomik büyümede durgunluk yaşanmaktadır. Ancak sermayenin azalan verimliliği teknolojik gelişme ile telafi edilirse, ekonomide uzun dönemde büyümesi sağlanmaktadır (Jones, 2001: 40).

Neo-klasik büyüme modeli, ölçüğe göre sabit getiri, tam rekabet ve dışsallıkların olmadığı varsayımlar ile tanımlanmaktadır. Buna göre; ölçüğe göre sabit getiri varsayımına göre, tüm girdilerin arttığı oran kadar, çıktılar da aynı oranda artmaktadır. Tam rekabet varsayımında, üretici veya tüketiciler (karar birimleri) fiyat kabul edici konuma sahip oldukları için, piyasalarda fiyat arz ve talebi birbirini eşit kılarak, piyasalar sürekli temizlenmektedir. Dışsallığın olmadığı varsayım ise, bir üreticinin bir başka üreticiye sağladığı fiyatlandırılmayan bir maliyetinin olmadığını vurgulamaktadır (Ünsal, 2007:111-112). Ayrıca sermaye faktörü için azalan verimlerin geçerli olması, sermaye ve emek arasında ikame olması, nüfus artış hızının sabit bir hızla gerçekleşmesi, devlet harcamalarının yer almadığı kapalı bir ekonomi koşullarının olması, tasarruf ve

yatırımların eşit olması, ekonominin tam istihdam düzeyinde olması Neo-klasik büyüme modelinin diğer varsayımları içinde yer almaktadır (Günsoy ve Erdinç, 2013:109).

2.2.1.3.2.3. İçsel Büyüme Teorileri

Ekonomik büyüme teorileri, dışsal büyüme ve içsel büyüme olarak iki grup halinde incelenmektedir. Dışsal büyüme teorilerine göre ekonomik büyümenin belirleyicisi ekonomik değişimlerden etkilenmeyen tasarruf ve sermaye birikimleridir ve uzun dönemde ekonomik büyümenin büyük belirleyicisi olarak teknolojik gelişme dışsal bir değişken olarak tanımlanmaktadır. Ekonomik büyümenin temel kaynağının uzun dönemde teknolojik gelişme olduğunun savunulduğu dışsal büyüme teorileri teknolojik gelişmenin kaynağını açıklamada yetersiz kalmaktadır. Bu durum uzun dönem ekonomik büyümeyi açıklamada yetersiz ve eksik görüldüğü için eksiklikleri gidermek adına içsel büyüme teorileri oluşturulmuştur. İçsel büyüme teorilerinde teknolojik gelişme, ekonomik birimlerin kararlarından etkilenen bir değişken olarak ele alınarak teknolojik gelişme içselleştirilmiştir. Ayrıca, sermayenin tanımı genişletilerek fiziksel sermayeye ek olarak beşeri sermayeye de yer verilmiştir ve bu durum bilgi ve beceriyi ön plana çıkartmıştır. Dışsal büyüme teorilerinin varsayımlarından olan azalan verimler yasası içsel büyüme teorilerinde geçerliliğini kaybetmiştir. İçsel büyüme teorilerinde fiziksel ve beşeri sermaye arasında pozitif bir ilişki söz konusu olmaktadır. Fiziksel sermayede meydana gelen artış beşeri sermayede de artışın gerçekleşmesini sağlamaktadır. Aynı zamanda fiziki ve beşeri sermaye teknolojik alt yapı ve Ar-Ge çalışmalarına zemin hazırlayan yönüyle, teknolojik gelişme ile arasında bağlantı kurarak, gelişimi sağlayan bir özellik göstermektedir.

Neo-klasik büyüme modeli ile ekonomi, bıçak sırtı dengeden ve devletin ekonomiye olan müdahalesinden kurtarılmıştır. Ancak teknoloji, beşeri sermaye, bilgi birikimi gibi temel üretim faktörlerinin dışsal olarak kabul edilmesi, Neo-klasik büyüme sonunda ekonomilerin zamanla durgunluğa girmesi ne yol açmış ve yeni büyüme kaynakları arayışına sebep olmuştur (Berber, 2006: 169).

Neo-klasik ve Keynesyen büyüme modellerinde bulunan eksiklikler içsel büyüme teorisinin ortaya çıkmasında etkili olmaktadır. İçsel büyüme modelleri devletin ekonomi içindeki önemine dikkat çekerek, ekonomilerin durgunlaşma yaşamadan kesintisiz bir

büyüme mekanizması oluşturmaktadır. Devlet rekabetçi bir piyasanın oluşmasını sağlamak amacıyla pozitif dışsallığa sahip olan daha kaliteli eğitim sağlık, Ar-Ge faaliyetleri gibi, teknoloji transferlerini, iletişim ağlarını destekleyici dışa açık bir ekonomik sistemin hayata geçirilmesini sağlayıcı niteliklerle ekonomide aktif bir role sahip olmaktadır (Üçler, 2011:82). İçsel büyüme modellerinin sınıflandırılmasında temelde ekonomik büyümenin kaynakları üzerinde durulmaktadır. İçsel Büyümenin başlıca kaynaklarını; Beşeri Sermaye (Robert Lucas), Kamusal Alt Yapılar (Robert Barro), Bilgi Birikimi (Paul Romer), AR-GE (Araştırma Geliştirme) harcamaları oluşturmaktadır (Parasız, 2003: 413-414).

İçsel büyüme teorisinin öncüleri Romer ve Lucas'dır. Romer ve Lucas'ın bu alandaki çalışmaları büyümenin, ekonomik sistemin kendi dinamikleri içinde, bir takım faktörlerin etkileşimiyle içsel olarak gerçekleştiğini ileri sürmesi bakımından Neo-Klasik büyüme teorisinden ayrılmaktadır (Bıtırak, 2013: 43-44). 1990'lı yıllarda Romer ve Lucas ile başladığı kabul edilen içsel büyüme, ekonomik büyüme unsurlarının sistemin içerisinde aranması görüşüne dayanmaktadır. 1980'li yıllarda eğitim, sağlık, AR-GE, teknolojik yenilikler, gelir dağılımı, finansal yenilikler gibi birçok içsel değişkenin üretim üzerindeki etkilerinin anlaşılması büyüme ve büyümenin belirleyicilerinin farklı bir bakış açısıyla ele alınmasında etkili olmuştur (Berber, 2006: 173).

Romer'a göre ülkelerin zenginleşmesi ve büyümesi Neo-Klasik modelden farklı bir dinamik süreçle olmaktadır. İçsel büyüme modelleriyle üretim faktörlerinden en önemlisi olan yeni teknolojilerin kullanılması ile ekonominin tümünde artan verimler yasası geçerli olmaktadır. Firmaların araştırma geliştirme faaliyetlerine önem vermelerinin asıl sebebi olarak, kâr maksimizasyonunu sağlamak ve uzun dönemde piyasada varlığını sürdürme çabaları gösterilmektedir. Çünkü Ar-Ge faaliyetlerinde istihdam edilen beşeri sermayenin ürettiği yeni ürünler veya üretim yöntemleri sayesinde ekonomide büyüme gerçekleşmektedir (Bıtırak, 2013: 44).

Romer, bir ülkede önceden yapılmış olan yatırım miktarı ile üretilmiş olan ekonomik bilgi arasında bir bağlantı kurmuş ve buna göre, bir ülkede ne kadar çok yatırım yapılmış ise o kadar ekonomik bilginin üretileceğini ileri sürmektedir. Her yeni yatırım bir önceki yatırımdan daha verimli olmaktadır (Berber, 2006: 178). Dışsal teknolojik gelişmeler göz önünde bulundurulmadığı takdirde, Romer modeli, uzun vadeli ekonomik

büyümenin sağlanması amacıyla kâr maksimizasyonu ile ilgilenen ekonomik ajanların bilgi birikiminin içsel teknolojiyi geliştirmesine bağlı olduğu bir denge modeli olarak görülmektedir (Romer,1986:1003). Ayrıca bu model tam rekabetçi bir piyasada üretim sınırsız bir şekilde büyümektedir. Üretim sürecinin bitişiyile birlikte fiziksel ürünün yanında teknik bilgi de ortaya çıkmaktadır ve ilerleyen süreçler için teknik bilgi ücretsiz bir girdi olarak kullanılmaktadır. Teknik bilgi ile üretilen yeni maliyetler hem daha düşük bir maliyetle hem de yüksek kalite ile üretilmektedir (Acar, 2002:127).

Beşeri sermayenin büyüme modellerine dâhil edilmesi ise Lucas (1988) ve Rebelo (1991) tarafından olmuştur. Lucas ve Rebelo çalışmalarında beşeri sermayeyi de fiziki sermaye gibi görüp bir üretim faktörü olarak sayılması gerektiğini ileri sürmektedirler. Yaparak öğrenmek de beşeri sermaye olarak görülmektedir. Rebelo'ya göre beşeri sermaye oranı arttığında ekonomik büyüme hızlanmaktadır (Acar, 2002:128).

İçsel büyüme teorisine göre kamu politikaları büyüme alanında büyük bir öneme sahip olmaktadır. Çünkü kamusal üretim ve kamu yatırımları sayesinde gerçekleşen pozitif dışsallık, beşeri sermayenin üretim sürecindeki temel alt yapı ve siyasi istikrar gibi kamu politikalarının sonuçlarından kaynaklanmaktadır. İçsel büyüme modeline göre gelişmekte olan ülkeler, Ar-Ge harcamalarını arttırdığı takdirde, eğitime önem verir, finansal kalkınmayı teşvik ederse veya dış ticaretini serbestleştirip kamu harcamalarını verimli bir şekilde kullanırsa ekonomik büyümelerini hızlandırmaları mümkün olmaktadır (Taban, 2016: 154). Kamusal alt yapılar yaklaşımı ile Robert Barro ise, finansmanın vergi gelirleri ile gerçekleştiği kamu harcamalarının, üretime ve fayda fonksiyonlarına olan etkilerini incelemektedir (Üçler, 2011: 94). Buna göre kamu kesimi tarafından sağlanan mal ve hizmetleri bir üretim faktörü olarak kabul eden Barro, kamu kesiminin yapmış olduğu alt yapı yatırımlarının özel kesim için bir alt yapı oluşturarak, özel kesim yatırımlarının sermaye stokunu arttırdığını ileri sürmektedir. Böyle kamu kesiminin vergi hasılatında artışın sağlanması beraberinde kamunun sunabileceği hizmetlerde de artış sağlamaktadır (Acar,2002:129).

2.2.2. Tüketim Vergileri ile Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişkinin Teorik Temelleri

Devlet maliye politikasının bir amacı olan ekonomik büyüme ve kalkınma hedeflerini gerçekleştirirken vergi politikası, harcama politikası (bütçe politikası) ve

borçlanma politikası gibi araçları kullanmaktadır. Günümüzde özellikle gelişmekte olan ülkelerde kullanılan en etkin maliye politikası araçlarından biri vergi politikasıdır (Eker vd., 1996:32).

Turhan (1993) çalışmasında bireysel vergi ödeme gücünü dolaylı olarak hedef alan belirli mallara ilişkin iktisadi veya hukuki muameleler üzerinden alınan dolaylı vergilerin gelişmekte olan ülkelerde payının yüksek olmasını ekonomik büyüme ve kalkınma ile ilişkilendirmektedir (Turhan, 1993:98). Gelişmekte olan ülkelerde vergi sistemlerinin henüz tam oturmamasından dolayı dolaylı vergilere ağırlık verilmektedir. Gelişmekte olan ülkelerde toplam merkezi devlet gelirleri içinde dolaylı vergilerin payı (yurtiçi mal ve hizmetlerden ve uluslararası ticaretten alınan vergiler olarak) 1993 yılında %41.2 ile %55.3 arasında yer almaktadır. Ancak gelişmiş ülkelerde ise bu oranın %26'dır. Bu durumun temel nedeni olarak gelir üzerinden alınan vergilerin uygulamadaki güçlüklerine karşı, dolaylı vergilerin idari açıdan ve uygulama açısından basit vergiler olması gösterilmektedir. Mal ve hizmet satın alarak kişi ve kurumların dolaylı yoldan ödedikleri bu vergilerin tarh edilmesi ve toplanması her zaman kolaylıkla gerçekleşmektedir (Ataç, 1999:285). Ayrıca ekonomik büyümeyi tercih eden gelişmekte olan ülkelerde tüketim vergilerinin ağırlıklı olması tasarrufları teşvik etmek adına da önemlidir.

Tüketim vergilerinin ekonomik büyüme üzerindeki etkileri; tasarruflar, yatırımlar ve iş gücü arzı üzerindeki etkileri ile açıklanmaktadır. Tüketim vergilerinde yapılan bir değişiklik düşük gelir gruplarının tüketimlerinde azalmaya sebep olurken, yüksek gelir guruplarının tasarruflarını etkilemektedir. Bu yönüyle tüketim vergilerinin gelir vergisi ile mukayese edildiğinde tasarrufu teşvik edici özelliğe sahip olduğu görülmektedir. Tüketim vergileri tüketimi kısıtıcı, tasarrufu artırıcı özelliğinden dolayı bireylerin tüketim tercihlerini t dönemden t+1 dönemine kaydırarak iktisadi büyümeye katkıda bulunmaktadır.

Tüketim üzerine eklenen KDV, gelir ve kurumlar vergisiyle karşılaştırıldığında tasarrufları ve yatırımları cezalandırıcı bir etkisinin olmadığı gerekçesiyle bireyleri yatırım ve tasarrufa teşvik etmektedir. Özellikle az gelişmiş ülkelerde vergilendirilebilir gelirin düşük olması, henüz ekonomide yeterli gelişim göstermeyen sanayiye karşı tarımsal yapının hâkim olması ve yatırımları olumsuz yönde etkileyeceği görüşüyle

dolaysız vergilerin yerine dolaylı vergilere ağırlık verilmesi kaçınılmazdır (Edizdoğan ve Çelikkaya, 2012:227-228).

Genellikle yüksek gelir guruplarının tükettiği mallar üzerinden alınan ÖTV, artan oranlı bir gelir vergisi özelliği göstererek, tasarruf eğilimi yüksek olan gelir guruplarının tasarruflarını kısıtıcı bir etki göstermektedir. Bu tür vergiler, vergi adaleti açısından ve düşük gelir guruplarının tüketimlerini kısımları bakımından faydalı görülmektedir. İktisadi büyümenin ilk safhalarında uygulanan genel tüketim vergileri gelişen bir ekonomide beklenen başarıyı sağlamazken, alkol, sigara gibi ürünlerin yurtiçi üretimi geliştikçe, bu ürünler üzerine konulan özel tüketim vergileri önemli bir role sahip olmaktadır. Çünkü bu mallar ithal edildiği takdirde, gümrük vergileri kolaylıkla uygulanacak ve tasarruf artışı için özendirici bir amaç olarak görev yapacaktır (Edizdoğan ve Çelikkaya, 2012:249-250).

Gelişmekte olan ülkelerde dolaylı vergiler ekonomide nisbi fiyatları etkileyerek, tüketimi kısımaya yardımcı olurken, ayrıca tasarrufları teşvik ederek ve döviz tasarrufunun sağlanmasıyla ekonomik kalkınmaya katkıda bulunmaktadır. Bir ekonomide tüketim malları üzerinden alınan dolaylı vergilerin tüketimin maliyetini artırarak bu tür mallara yapılan harcamaları kısıtladığı kaçınılmaz bir gerçek olarak ortaya çıkmaktadır ve bu kaynakların yatırım harcamalarına aktarılmasına sebep olabilmektedir. Ancak bu şekilde hedeflenen amaca ulaşmak için bazı genel, idari ve ekonomik ilkelerin dışına çıkılmaması, başka bir deyişle tüketim malları kapsamında vergilendirilecek olan mal ve hizmetin, mal talebinin fiyat esnekliğinin düşük olması ve lüks malların vergilendirilmesine ağırlık verilecek şekilde gerçekleştirilmesi gerekmektedir.

Gümrük vergilerinin ise çalışarak ya da teşebbüsü genişleterek elde edilen kazancı azaltıcı bir etkisi olmadığı için, yatırım malları ithalatından istisnalara yer verildiği sürece iktisadi gelişmeye katkıda bulunduğu görülmektedir. Ayrıca bu vergiler lüks ya da yarı lüks malların tüketim maliyetini yükselttiği için bu malların tüketimini kısımalarının yanında döviz giderlerini azaltarak, tasarrufların da artırılmasında önemli bir role sahip olmaktadır. İthal edilecek yatırım mallarının gümrük vergisi oranı yüksek ise, gümrük vergisi tek seferde tahsil ediliyorsa bu durum karşısında gümrük vergisi yatırımları olumsuz yönde etkileyecektir. Ancak devlet yatırım malları ithalatında istisnalara yer verirse, söz konusu yatırım malları için hiç veya düşük vergi ödenmesi yönünde teşvik

edici vergi politikaları sağlanırsa, Gümrük vergileri iktisadi büyümeye olumlu katkı sağlayacaktır (Edizdoğan ve Çelikkaya, 2012:275-276).

Tüketim vergileri içinde yer alan gümrük vergileriyle, yurtiçi sanayinin korunmasının yansıra, lüks tüketimin önüne geçilmesi ve ülke kaynaklarının daha etkin ve verimli bir şekilde kullanılması sağlanmaktadır. Bütünleşme döneminde gümrük vergilerinin uygulamasının sınırlı olmasından dolayı neden olduğu kayıplar özel tüketim vergileri ile telafi edilerek devletin finansman imkânlarının arttırılması noktasında ekonomik büyüme ve kalkınmaya önemli katkı sağlamaktadır.

Devlet açısından toplanan vergiler, vergi gelirleri ve politikaları çerçevesinde ekonomiye birer politika aracıdır. Vergi gelirleri makroekonomik amaçların gerçekleşmesi noktasında ekonomiye ciddi düzeyde katkı sağlamaktadır. Piyasada bozulan dengelerin yeniden eski haline getirilmesinde vergi gelirlerinin payı oldukça yüksektir. Vergi gelirlerini artırmak amacıyla vergi artışlarının dolaylı vergiler üzerinden yapılması ve mevcut vergi gelirlerinin dolaysız vergilerden dolaylı vergilere doğru kayışın sağlanması ekonomik büyümeye daha çok katkı sağlayabilmektedir. Bu bağlamda gelir ve kurumlar vergisinin içinde yer aldığı dolaysız vergilerin oranlarının düşürülmesi, vergilendirmenin büyüme üzerindeki olumsuz etkisini azaltacağı görüşü beklentiler ve bilinen gerçekler arasında yer almaktadır. Öte yandan bireylerin gelirlerinde meydana gelecek bir artış, bireylerin tüketime yönelmesiyle sonuçlanabilmektedir. Böylelikle tüketim vergilerinden yani dolaylı vergilerden elde edilen kamu gelirlerinde artış sağlanmış olmaktadır. Bu durumda hükümetlerin vergi gelirlerini artırmak için yapacak oldukları dolaylı vergi oranlarındaki artış bireylerin alım gücünü düşürerek, daha az tüketimde bulunmalarına neden olmaktadır. Ancak tüketim azalışı tasarruf artışı ile yön bulursa ekonomik büyüme üzerinde olumlu etkiler yaratabilmektedir. Bu nedenle optimal vergi oranları ile tüketim üzerinden sağlanan vergi gelirlerinin ekonomik büyümeye katkı sağlayabileceği de ifade edilebilir. Özellikle tasarrufları ve sermaye birikimini olumsuz etkilemeyen ve tüketimi vergilendiren tüketim vergilerinin dolaysız vergilere göre ekonomik büyüme üzerinde sağladığı avantaj bu noktada önem arz etmektedir. Nitekim gelir vergileri ile tüketim vergileri karşılaştırıldığında; tüketim vergilerinin ekonomik büyüme üzerinde pozitif etkiye sahip olduğu maliye yazınında ifade edilmektedir. Tüketim vergileri tasarrufları kapsamadığı için gelir yerine tüketimin vergilendirilmesi

tasarrufların mali zararını giderme konusunda etkili olmaktadır. Bu nedenle tüketicinin vergilendirilmesi ile uzun dönemli tasarruf artışı sağlanarak, yüksek sermaye birikimi elde edilmesi ile ekonomik büyümeye de katkı sağlanmış olmaktadır (Fantini, 2006: 11). Öte yandan dolaylı vergiler içinde yer alan tüketim vergilerinin çarpan mekanizması aracılığıyla milli gelir üzerindeki etkisi de söz konusudur. Dolaylı vergi çarpanı baz alındığında ekonomideki dalgalanmaları hafifletmesi açısından söz konusu vergilerin daha etkili olduğu ifade edilirken, milli gelir üzerindeki etkisinin gelir vergisine göre daha az etkin olduğu belirtilmektedir (Ulusoy, 2017: 107). Ancak tüketim vergilerinde yapılacak indirimler sonucunda milli geliri çarpan mekanizması aracılığıyla genişleteceği durumu da önemlidir.

2.2.2.1. KDV'nin Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisinin Teorik Temelleri

Milli gelirdeki net artış olarak ifade edilen ekonomik büyüme aynı zamanda ulusal gelir düzeyindeki ve kişi başına düşen ulusal gelirdeki artış olarak da açıklanmaktadır. Ekonomik büyümenin sağlanmasının en temel koşulu kişi başına düşen gelirdeki artışın sürekliliğidir ve uzun dönemli dinamik bir olguyu esas almaktadır. Ancak bu noktada karşılaşılan en temel problem söz konusu dönemin ne kadarlık bir zaman dilimini kapsadığıdır. Bazı iktisat bilimcileri bir ya da birkaç yıl gibi kısa dönemli ekonomik değişimleri ele alırken, bir kısmı uzun dönemli olarak on yıl, çeyrek yüzyıl ya da bir yüzyıl şeklinde gerçekleşen ekonomik değişimleri ele almaktadır. Bir ya da birkaç yıl gibi kısa dönemli bir süreçte üretimin ne kadar artacağına dair öngörülerde bulunmak mümkündür ancak ekonominin nasıl bir seyir izleyeceği, yapısal değişimi veya gerçek yapısı ile ilgili olarak yeterli bir bilgi ve görüş sahibi olmak mümkün değildir (Taban, 2008:1).

Ekonominin üretim potansiyeli ve verimliliği ile ilgili olan ekonomik büyümenin iki şekilde gerçekleştiği görülmektedir. Bunlardan ilki, tam istihdamın altında kullanılan ekonomik kaynakların etkin ve verimli bir şekilde kullanılması ile gerçekleşmekte iken, ikincisi potansiyel düzeyde çalışan bir ekonomiye yeni kaynakların aktarılması yani başka bir deyişle ekonomik kapasitenin artırılması yoluyla gerçekleşmektedir. Büyüme kuramları tam istihdamda ortaya çıkan ekonomik büyümeyi uğraş alanlarına dâhil etmektedirler. Ekonomik büyümenin yaşam standardını iyileştiren niteliğinden ziyade, sayısal açıdan ortaya çıkan nicelik yönünden değişikliğini ölçen üretim faktörlerinden bir

veya birkaçının artması ile meydana gelen üretim artışıyla ilgilenmektedir (Taban, 2008:2).

Kamu gelirlerinde önemli bir kaynak olarak görülen vergiler, geri ödemesinin olmaması, yasalara dayalı, ödeme gücü olan özel ve tüzel kişilerden alınması özelliklerinden dolayı devletin en önemli maliye politikası aracı olmasının yanında GSMH'nin oluşumunda ve ülke ekonomisinde ekonomik büyümenin sağlanmasında önemli bir role sahiptir. Vergiler ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi KDV özelinde ele aldığımızda birçok yaklaşımın olduğu görülmektedir.

Mal ve hizmetler üzerinden alınan vergiler olarak bilinen dolaylı vergiler, tüketim üzerine konularak, tüketicilerin ödedikleri fiyatla üreticilerin aldıkları fiyat arasında farklılığa yol açmakla birlikte, mal ve hizmetlerin fiyatlarında da değişikliğe yol açmaktadır. Bu durum fiyatların ekonomide yol gösterici rolünü olumsuz yönde etkilediği gibi kaynak dağılımında etkinlik üzerinde bozucu etki yaratmaktadır (Turan, 2008: 19). KDV gibi tüketim malları üzerinden alınan dolaylı vergiler, ülke ekonomisine uygun şekilde yapılandırılması ve uygulanması halinde ekonomik büyümenin sağlanmasına, fiyatların oransal düzeyde artırılarak tüketicinin kısılmasına, kaynakların yatırım harcamalarına aktarılması ile tasarruflara teşvik edilmesi yönünde katkı sağlayabilmektedir (Temiz, 2008:3).

KDV'nin büyüme üzerindeki etkisi bireylerin tüketimlerinin kısılması ya da tasarruflarını artırmaları ile gerçekleşmektedir. KDV 'de meydana gelen bir artış, gelir vergisinde olduğu gibi bireylerin tasarruflarını ve yatırımlarını cezalandırıcı etki yaratmamaktadır. Aksine bireylerin tüketimini kısarak, kaynakların yatırım harcamalarına aktarımını sağlamaktadır. Bu durum tasarruflarda da artış etkisi oluşturmaktadır. Tasarrufların ve yatırımların artışı sermaye birikimine katkı sağlayarak, KDV ile ekonomik büyüme arasında pozitif bir ilişki ortaya koyabilmektedir. Ayrıca KDV'nin ekonomik büyüme üzerindeki etkisi KDV ile belirlenen vergi politikasına özel kesimin nasıl tepki verdiği ve devletin topladığı hasılatı ne tür harcamalarda kullandığına bağlıdır. Eğer ki KDV yoluyla özel sektörün tüketimleri azaltılarak, tasarruflar artırılıyorsa, ya da özelden kamuya kaynak aktarılması sonucunda devlet verimli harcamalarda bulunabiliyorsa ekonomik büyümeyi artırıcı etkisinden bahsedilebilmektedir.

Oseni, KDV'nin amacını kalkınmaya ve ekonomik büyümeye fon sağlamak üzere devletin gelir tabanını artırmak olarak açıklamaktadır (Oseni, 2008:349). Dünyadaki birçok ülke tarafından benimsenen KDV, yönetimi kolay ve kaçınılması zor olan bir tüketim vergisidir. KDV'den elde edilen gelir ülkeler için yüksek ve verimli bir gelir kaynağı olarak görülürken ekonomik büyümenin ölçülmesinde bir araç olarak kabul edilmektedir. Çünkü ekonomik büyümenin artması satın alma gücünü de etkilemektedir yani başka bir deyişle satın alma gücü ekonomik büyüme ile birlikte artmaktadır (Ofe vd., 2008:86). Aderati, KDV'nin Nijerya'nın ekonomik büyümesi üzerine yaptığı çalışmasında, 1994-2008 yılları için KDV ile GSYİH arasında pozitif bir ilişki olduğunu açıklamaktadır (Aderati vd., 2011:456-471).

Alireza, Fariba ve Akbarian İran ekonomisi üzerinde 1979-2009 yıllarında KDV ile GSYH'nın ekonomik büyüme olarak etkilerini incelediğinde, reel çıktılar üzerinde KDV'nin basite indirgenmeyecek şekilde ciddi bir etkisinin olduğunu ve maliye politikası aracı olarak KDV'nin büyüme üzerinde pozitif anlamda katkı sağladığını açıklamaktadır (Alireza vd., 2012:916-919).

Nijerya başta olmak üzere pek çok gelişmekte olan ülkede, ekonomik büyümenin sağlanmasında KDV'nin büyük bir role sahip olduğu görülmektedir. KDV'nin yaygın bir şekilde kullanılmasının en temel sebebi olarak gelir tabanı geniş olması ve tüketim vergileri içinde daha çok gelir akışı sağlayan bir vergi olması gösterilmektedir. Kaçınma zorluğu ve uygulama kolaylığı da KDV'nin yaygın olarak kullanılmasını sağlamaktadır. Ayrıca satın alma gücü ekonomik büyüme ile artış gösterdiği için, KDV bir ekonominin büyümesinin ölçülmesinde bir araç olarak da görülmektedir.

2.2.2.2. ÖTV'nin Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisinin Teorik Temelleri

Tüketim vergilerinin tüm mal ve hizmetlerden alınan genel tüketim vergileri ile belirli mal ve hizmetlerin dağıtım veya üretim aşamasında alınan özel tüketim vergileri olmak üzere iki türü bulunmaktadır. Özel tüketim vergilerinin hazineye gelir yaratma başka bir deyişle kamu harcamalarının finansmanını sağlamak gibi mali amacının dışında, tüketicilerinin harcama tercihlerini değiştirme, vergilendirmeye yönelik tepkileri azaltma gibi devletin uygulamak istediği çeşitli politikaların gerçekleşmesi noktasında mali olmayan amaçları da bulunmaktadır.

Özel tüketim vergileri, ekonomik sürecin üretim ve dağıtım aşamalarında alınabileceği gibi, sadece üretim veya dağıtım aşamalarının birinden de alınabilmektedir, özel tüketim vergilerinin genel tüketim vergilerinden farkı, genel tüketim vergilerine göre daha sınırlı mal veya hizmetleri konu etmesi ve tek tek belirtilen mal ve hizmetler üzerinden alınmasıdır (Musgrave, 1976:3289).

Özel tüketim vergilerinin konusu ülkeden ülkeye değişiklik gösterse de genellikle alışkanlık verici maddeler, benzin, gaz çimento, cam, demir gibi sürümü yüksek olan maddeler, lüks maddeler ve sağlanan özel faydanın hizmetten yararlanana ödettirilmesi için hizmetle ilgili işlemde alınan bedeller özel tüketim vergisinin konusunu oluşturmaktadır (Bulutoğlu, 2003:358-359).

Lüks ve gösteriş maddeleri üst gelir grubundaki bireyler için zenginliklerini başkalarına gösterme aracı olarak ya da bir sınıf simgesi olarak görüldüğü için, bu mallar üzerine konulan ÖTV, bu ürünlere olan talebi azaltmamaktadır, ancak bireylerin vergi yükünü arttırmaktadır. Bu durum orta gelir gruplarında talebi azaltıcı bir etkiye yol açmaktadır. Bu vergiler aynı zamanda nisbi fiyatları etkileyerek tüketimin kısılmasına tasarrufun teşvik edilmesine destek olmaktadır. Bir ekonomide tüketim malları üzerine koyulan dolaylı vergi niteliğindeki bir özel tüketim vergisi, tüketimin maliyetini artırmaktadır. Bu durum yüksek gelir grubunun harcamalarını kısma etkisi oluşturduğunda, harcamaların kısılarak kaynakların yatırıma ve tasarrufa aktarılmasıyla ekonomik büyümenin gerçekleşmesine katkı sağlamaktadır.

ÖTV'nin ekonomik büyüme üzerindeki etkilerine yönelik spesifik çalışmalara dair genelleme yapmak zordur. Bu tarz tüketim vergisinin ülkelerde çeşitli şekillerde uygulaması vardır. Bu kapsamda ele alındığında tüketim vergileri ulusal bir perakende satış vergisi, katma değer vergisi ve düz oranlı bir vergi olarak uygulanmaktadır. Her bir seçeneğin uygulamasında üzerinde durulan ayrıntılar yer alsa da üç çeşit vergi arasındaki temel fark verginin hesaplanma ve toplanma şeklidir. Ekonomistler vergi reformlarının birçok yönünü ele almış olsa da hepsinin ortak noktası özel tüketim vergilerinin verimliliklerinin ne düzeyde olduğu, ekonomik büyümeye ne ölçüde katkı sağladığı yönünde tartışmalara yer vermektedirler. Bu noktada bazı çalışmaların sonucunda tüketim vergisine geçmenin bazı bozulmaların önüne geçeceğine ve kişi başına düşen reel çıktıyı artıracığına ancak etkilerin boyutuna göre farklılık göstereceğine kanaat getirilmektedir. Yapılan çalışmalar, uzun dönem ekonomik etkileri göz önünde

bulundurulduğunda, gelir vergisinden tüketim vergilerine geçişin uzun dönemde GSYH'yi artıracakını göstermektedir. Farklı sonuçların ortaya çıkmasının nedenleri arasında; ülkelerin gelişmişlik düzeylerinin farklı olması, incelenen dönemlerin aynı olmaması, ülkelerde yaşanan finansal krizler ile ülkelerin ekonomik durumları yer almaktadır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜKETİM VERGİLERİ İLE EKONOMİK BÜYÜME ARASINDAKİ İLİŞKİNİN AMPİRİK ANALİZİ: TÜRKİYE ÖRNEĞİ

Çalışmanın bu kısmında tüketim vergileri ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin analizi Türkiye verileri ile ampirik olarak test edilmektedir. Bu bölümde tüketim vergileri ve ekonomik büyüme literatürüne yer verildikten sonra, Türkiye'ye dair veriler, yöntem ve ampirik testler ile bulgu ve yorumlara, politika önerilerine değinilmektedir.

3.1. Ampirik Literatüre Bakış

İktisat literatürü maliye politikaları ve vergi politikalarının ekonomik büyüme modellerinin varsayımlarıyla ilişkili olarak teoride ve uygulamada farklı yaklaşımlar bulunmaktadır. Mal ve hizmetlerin üzerine konulan vergilerin dahil edilmesi ile elde edilen genişletilmiş standart toplam büyüme modeli, ekonomik etkinlik düzeyinin vergilerden ötürü belli ölçüde azaldığını kabul etmesine rağmen, bu analizlerde birçok değişken göz ardı edilmektedir. Bu değişkenlere örnek olarak elde edilen vergi gelirlerinin altyapı, eğitim, sağlık gibi pozitif dışsallık yaratan sosyal yatırımların finansmanında kullanılmasının ekonomik açıdan doğuracağı olumlu sonuçların dikkate alınmaması gösterilebilmektedir. Bu ve buna benzer değişkenlerin değerlendirilememesi, göz önünde bulundurulamaması vergilemenin net etkisini belirlemede ve vergilerinin ekonominin geneli açısından faydalı olup olmadığını söyleyebilmek açısından zorluklar meydana getirmektedir (Koch, 2005: 191).

Solow, vergilerinin ekonomik büyüme üzerindeki etkileri ile ilgili olarak ilk kez çalışma yapanlardan biridir. Solow'un geliştirdiği neo-klasik büyüme modeline göre, ölçüğe göre getirilerin sabit olduğu, sermayenin marjinal verimliliğinin azaldığı, faktörler arası ikamenin mümkün olduğu, bağımsız bir yatırım fonksiyonunun bulunmadığı ve teknolojinin dışsal olarak belirlenmesine yönelik varsayımlar modelin sınırlarını oluşturmaktadır. Standart neo-klasik büyüme modelinin bu varsayımları, Cobb-Douglas tipi bir makroekonomik üretim fonksiyonuyla birlikte uzun dönem veya durağan durum

büyüme oranının “sıfır” olduğunu sonucunu vermektedir ve produktivite büyüme sabit ve vergi politikalarından etkilenmeyecektir (Kibritcioğlu, 1998: 8).

1990’larda ortaya çıkan ikinci model ise, Romer, Lucas, Barro ve Becker tarafından ele alınmaktadır. Bu modele göre, eğitim, sağlık, teknoloji, AR-GE, mali ve finansal yenilikler, bilgi, gelir dağılımı, ölçek ekonomileri gibi daha önce ele alınmayan konular iktisadi büyüme ile ilişkilendirilerek teori haline getirilmektedir. Başka bir deyişle ekonomik büyümeyi yalnızca emek ve sermaye faktörlerine dayandıran Solow modelinin büyüme farklarının açıklanmasındaki yetersizlikler, Romer ve Lucas’ın geliştirdiği “içsel büyüme teorisi”nde giderilmeye çalışılmıştır. İçsel büyüme teorisi ülkelerin büyüme hızlarındaki farklılıkların belirlenmesinde, sermaye ve emek faktörlerinden ziyade, beşeri sermaye birikimi, nüfus artışı, devlet politikaları ve teknolojinin yayılması gibi unsurların etkili olduğu fikrine dayanmaktadır (Barro, 1996: 145).

Barro ise, vergilerle finanse edilen kamu harcamalarının büyüme üzerindeki pozitif etkisine ilişkin bir içsel büyüme modelini ifade etmektedir. Bu modelde büyüme için yatırım yapmanın, yatırımları arttırmak için özel sektörün, teşviklerin ve sübvansiyonların desteklenmesi gerektiğini ve vergilerle finanse edilen kamu harcamalarının belirli bir verimlilik oranına kadar ekonomik büyümeye katkı sağladığı savunulmaktadır. Ancak içsel büyüme modellerinin tümünün büyümeye pozitif katkı sağladığını söylemek doğru değildir. Literatürde bahsedilen büyüme modellerine yönelik teorik çerçeveyi olumlu gösteren çalışmalar olduğu gibi tam tersi sonuçları ortaya koyan çalışmalar da bulunmaktadır. Vergi ve ekonomik büyümeye ilişkin literatür çalışmaları ve özet bulguları Tablo 2’de yer almaktadır.

Tablo 2. Vergiler ve Ekonomik Büyümeye İlişkin Bazı Çalışmaların Özet ve Bulguları

Yazarlar	Kapsam	Yöntem	Sonuç
Kneller vd. (1999)	OECD	PANEL	Tüketim vergilerinin ekonomik büyümeyle pozitif ilişkisi bulunmaktadır.
Mukarram (2005)	Pakistan	Zincirleme Endeks Tekniği	Tüketim vergileri ekonomik büyümeye katkı sağlamamaktadır. Esnekliğin dolaysız vergilerde ve satış vergilerinde daha yüksek olduğunu, tüketim vergilerinin

			ise esnekliğinin düşük, katı vergiler olduğu ileri sürülmektedir.
Durkaya ve Ceylan (2006)	Türkiye	EŞBÜTÜNLEŞME	Dolaysız vergilerle ekonomik büyüme arasında çift yönlü nedensellik ilişkisi bulunmasına karşın dolaylı vergilerle ekonomik büyüme arasında nedensel bir ilişki bulunmamaktadır.
Mucuk ve Alptekin (2008)	Türkiye	VAR	1975-2006 yılları için yapılan çalışmada dolaylı- dolaysız ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkisi uzun dönem için vergilerin ekonomik büyümeye etkisi olduğu yönündeyken, kısa dönemde yalnızca dolaysız vergilerin ekonomik büyümeye etkisi olduğu yönündedir.
Temiz (2008)	Türkiye	EŞBÜTÜNLEŞME	1960-2000 yılları arasında yapılan çalışmada, Dolaysız vergi oranlarının azaltılarak ekonomik büyüme üzerindeki olumsuz etkisinin ortadan kaldırılabileceği sonucuna ulaşılrken, Dolaylı vergilerin büyüme üzerinde pozitif etkisinin olduğu sonucuna ulaşılmaktadır.
Açıkgöz (2008)	Türkiye	NEDENSELLİK	1968-2000 yıllarının temel alınarak yapılan çalışmada düşük dolaysız vergilerin ekonomik büyümeye katkısı olduğu, ancak dolaylı vergiler ile ekonomik büyüme arasında nedensellik ilişkisi olmadığı sonucuna ulaşılmaktadır
Padda ve Akram (2009)	Pakistan, Hindistan ve Sri Lanka	VAR	Pakistan, Hindistan ve Srilanka özelinde yapılan çalışmada, vergi oranlarındaki artışın de büyüme üzerinde negatif etkisi olduğu sonucuna ulaşılmaktadır.
Göçer vd. (2010)	Türkiye	EŞBÜTÜNLEŞME-ARDL	Genel olarak bakıldığında Dolaylı ve dolaysız vergilerin ekonomik büyüme üzerinde etkisi olduğu ve dolaysız vergilerin ekonomik büyümeyi uzun dönemde daha artırıcı

			etkisinin olduğu sonucuna ulaşılmaktadır.
Katırcıoğlu (2010)	Türkiye	EŞBÜTÜNLEŞME	1960-2006 yıllarında Türkiye için yapılan çalışmada vergi gelirleri ile büyüme arasında uzun dönemli ilişki olmadığı sonucuna ulaşılmaktadır.
Arısoy ve Ünlükaplan (2010)	Türkiye	REGRESYON	1968-2006 yılları özelinde Türkiye’de dolaysız vergilerle büyüme arasında anlamlı bir ilişki bulunamazken, dolaylı vergilerle büyüme arasında anlamlı bir ilişki olduğu sonucuna ulaşılmaktadır.
Xing (2011)	OECD	PANEL	Toplam vergi gelirleri içinde emlak vergilerinin artmasının uzun dönemde büyüme ile pozitif ilişkisi olduğu sonucuna ulaşılmaktadır.
Aderati, vd. (2011)	Nijerya	Basit Regresyon Analizi ve Tanımlayıcı İstatistiksel Yöntem	KDV ile GSYH arasında pozitif ilişki bulunmaktadır.
Ebiringa ve Emeh (2012)	Nijerya	NEDENSELLİK	Tüketim vergileri ile ekonomik büyüme arasında ters yönlü ilişki bulunmaktadır
Alireza vd. (2012)	İran	ARDL Sınır Testi Yaklaşımı	1979-2009 yılları için yapılan çalışmada İran ekonomisinde KDV ile ekonomik büyüme arasında pozitif ilişki olduğu sonucuna ulaşılmaktadır.
Stoilova ve Patanov (2012)	Avrupa Birliği	REGRESYON	Dolaysız vergilerin ekonomik büyüme üzerinde daha etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır.
Dackehag ve Hansson (2012)	OECD	PANEL	Dolaysız vergilerin ekonomik büyüme üzerinde negatif etkisi olduğu sonucuna ulaşılmaktadır.
Tülümce (2013)	Türkiye (1988-2010)	EŞBÜTÜNLEŞME	Dolaylı vergiler ile ekonomik büyüme arasında pozitif yönlü bir ilişki bulunmuş olmasına karşın, uzun dönemde dolaylı ve dolaysız vergiler ile GSYH arasında ilişki bulunmamaktadır.
Saraç (2015)	Türkiye	MARKOV REJİM DEĞİŞİMİ	Dolaylı vergilerin GSYH’da payının artması ekonomik büyümeyi pozitif yönde etkilerken, dolaysız vergiler için

			negatif etki olduğu sonucuna ulaşılmaktadır.
Cural ve Kırıcı Çevik (2015)	Türkiye (1924-2013)	EŞBÜTÜNLEŞME	Uzun dönemde dolaysız vergilerin ekonomik kalkınma süreci ile arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki saptanmasına karşı, mal ve hizmetler üzerinden alınan vergiler ile ekonomik kalkınma süreci arasında istatistiksel olarak anlamlı ilişki olmadığı sonucuna ulaşılmaktadır.
Demir ve Sever (2017)	OECD	PANEL	Tüketim vergileri ile ekonomik büyüme arasında ters yönlü ve zayıf bir ilişki bulunmasına karşı bazı durumlar doğru yönlü ilişki bulunmaktadır
Karayılmazlar ve Göde (2017)	Türkiye	VAR-VECM	Vergi yükünün artışı ekonomik büyümeyi negatif yönde etkilemektedir. Vergi yükünün düşürülmesi ile ekonomik büyümeye pozitif katkı yapılabilecektir.
Songur ve Yüksel (2018)	Türkiye	NEDENSELLİK	Dolaylı vergilerin ekonomik büyüme ile arasında nedensellik ilişkisi bulunmazken, dolaysız vergileri uzun ve kısa dönemde nedensellik ilişkisinin olduğu sonucuna ulaşılmaktadır.
Kızılkaya ve Dağ (2018)	Türkiye	EŞBÜTÜNLEŞME	Uzun dönemde dolaysız vergiler büyümeyi negatif etkilemekte iken, dolaylı vergiler büyümeyi pozitif yönde etkilemektedir.

Vergiler ile büyüme, dolaylı ve dolaysız vergiler ile büyüme literatürüne bakıldığında konuyla ilgili pek çok çalışmaya rastlanmaktadır. 1651’de Hobbes tüketim vergilerinin gelir vergilerine kıyasla daha üstün olduğuna dair bir argüman ortaya atmıştır. Yine John Stuart Mill (1848) ve Kaldor (1955), tüketim vergilerinin üstünlüğüne dair birtakım çalışmalarda bulunmuştur. Buna göre, örtük tasarrufların çifte vergilendirilmesine karşı, tüketim vergilerinin bu çifte vergilendirmelerinin önüne geçerek optimal vergilendirme ile ekonomik büyümeye de katkı sağlayacağını savunmaktadır. İçsel büyüme modellerinde ise tüketim ve gelir vergilerinin farklı büyüme ve refah etkilerinin olduğu görülmektedir. Genellikle tüketim vergilerinin büyüme

etkilerinin düzeylerinin daha düşük olduğunu ifade eden çalışmalar da söz konusudur (Diamond ve Mirrlees, 1971:8-27). Ancak Kneller vd. (1999) çalışmasında, OECD ülkelerinde dolaysız vergilerin ekonomik büyüme üzerinde ters etkiler yarattığı ifade edilirken, tüketim vergileri için böyle bir durumun söz konusu olmadığı ifade edilmektedir. Widmalm (2001) ile Jens Arnold (2008) ise tüketim vergilerini büyümeye katkı sağlayan, büyüme dostu vergiler olarak nitelendirmektedirler.

3.2. Veri ve Yöntem

Türkiye’de tüketim vergileri ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin ampirik analizinde 3 farklı model ile testler gerçekleştirilmektedir. Söz konusu 3 modele ilişkin değişkenler, kapsanan yıllar ve ampirik analize konu olan modeller Tablo 3’te yer almaktadır. Model 1 toplam tüketim vergileri ile büyüme arasındaki, Model 2 katma değer vergisi ve diğer tüketim vergileri ile büyüme arasındaki, Model 3 özel tüketim vergileri ve diğer tüketim vergileri ile büyüme arasındaki ilişkiyi ele almaktadır. Modellere ilişkin büyüme rakamları ve diğer tüm değişkenlere ait veriler Strateji ve Bütçe Başkanlığı’nın veri havuzundan elde edilmiştir.

Tablo 3. Çalışmada Yer Alan Verilere İlişkin Bilgiler

Değişkenler	Kısaltmalar	Açıklama	Dönem
Büyüme	GSYH	Büyüme Rakamları	1985-2017
Katma Değer Vergisi	KDV	KDV gelirleri	1985-2017
Özel Tüketim Vergisi	ÖTV	ÖTV gelirleri	2002-2017
Diğer Tüketim Vergileri	DTUKV	Diğer tüketim vergi gelirleri	1985-2017
Toplam Tüketim Vergileri	TTUKV	Toplam tüketim vergi gelirleri	1985-2017
Ampirik Modeller			
Model 1	GSYİH ile TTUKV arasındaki ilişkiyi		
Model 2	GSYİH ile KDV ve DTUKV arasındaki ilişkiyi		
Model 3	GSYİH ile ÖTV ve DTUKV arasındaki ilişkiyi analiz etmektedir		

3.3. Değişkenlerin Açıklanması (Ekonometrik Metodoloji)

Bu çalışmada ekonometrik analiz araçları olarak sırasıyla; birim kök ve VAR takipli Standart Granger nedensellik analizleri kullanılmaktadır. Birim kök analizi için ilk olarak sıfır hipotezinin birim kök ve alternatif hipotezin durağanlık olduğunu sınavan yaklaşımlar kullanılmaktadır. Bu kapsamda yapısal kırılmaları dikkate almayan geliştirilmiş Dickey & Fuller (ADF) test ve Phillips & Perron (PP) Test yaklaşımları uygulanmaktadır. ADF birim kök testine ilişkin regresyon modeli;

$$\Delta Y_t = \alpha Y_{t-1} + \delta' Z_t + \sum_{j=1}^p \beta_j \Delta Y_{t-j} + \varepsilon_t \quad (1)$$

Burada $Z_t = \{ 1 \}$ sabitli model, $Z_t = \{ 1, t \}$ sabitli ve trendli modeli ifade etmektedir. ADF birim kök testinde $H_0 : \alpha = 0$ birim kök vardır sıfır hipotezi, $H_1 : \alpha < 0$ durağanlık alternatif hipotezini sınamaktadır. Bu sınamayı yapmak için seçilmiş olan test istatistiği;

$$\tau = t(\hat{\alpha}) = \frac{\hat{\alpha}}{se(\hat{\alpha})} \quad (2)$$

Denklem (1)'de gösterilen testte yer alan ‘ α ’ parametrelerine ilişkin t-istatistiğidir. τ istatistiği asimptotik dağılıma sabit ve trendli model spesifikasyonuna ait kritik değerler Dickey & Fuller tarafından monte Carlo simülasyonları yolu ile elde edilmektedir. τ : istatistiğinin kritik değerlerden küçük olması durumunda sıfır hipotezi reddedilmektedir. ADF birim kök testlerinde, gecikme sayısı olan p için Schwarz bilgi kriteri kullanılmaktadır. PP birim kök testini, ADF birim kök testinden ayıran tek özellik parametrik olmayan bir yaklaşıma sahip olmasıdır aynı zamanda trend içeren serilerin test edilmesinde kullanılan Phillips-Perron birim kök testi ADF testine göre daha güçlü olduğu kabul edilmektedir (Perron, 1990:47-48). Analizde birim kökü iki farklı yöntemle inceleyen yöntemler kullanılarak sonuçlar güçlendirilmek istenilmektedir. Analize ilişkin regresyon modeli;

$$Y_t = \alpha Y_{t-1} + \gamma' Z_t + \varepsilon_t \quad (3)$$

Z_t 'nin içeriği her değiştiğinde model değişmektedir. $Z_t = \{ 1 \}$ sabitli model, $Z_t = \{ 1, t \}$ sabitli ve trendli modeli ifade etmektedir. Tüm modellerde hata terimi ortalaması sıfıra eşit olmakla beraber, ardışık bağımlı olabilir veya eş-varyans varsayımının

ihlal edebilir (heteroskedasticity). Test, Newey-West hata düzeltme mekanizması kullanarak ardışık bağımlılığı ortadan kaldırır ve eş-varyans varsayımını yerine getirmektedir. Bu nedenle PP testi, Dickey-Fuller testinin kullandığı tüm kritik değerleri aynen kullanmaya devam edilmektedir. Hipotez testi ADF testinde sınındığı gibi, $H_0: \alpha=0$ birim kök vardır, sıfır hipotezi; $H_1: \alpha < 0$ durağanlık alternatif hipotezini sınamaktadır. Bu sınamayı yapmak için seçilmiş olan test istatistiği;

$$Z_{\hat{\alpha}} = T \hat{\alpha} - \frac{1}{2} (\hat{\omega}^2 - \hat{\gamma}_0) T^2 \frac{\hat{\alpha}^2}{\hat{\sigma}_{\varepsilon}^2} \quad (4)$$

Burada T; serinin gözlem sayısıdır. $Z_{\hat{\alpha}}$: istatistiğinin kritik değerlerden küçük olması durumunda sıfır hipotezi reddedilmektedir. Tablo 3'ten elde edilen birim kök testi sonuçlarına göre durağanlık açısından farklılık gösteren sonuçlar elde edilmiştir. Durağan olmayan serileri durağanlaştırmak amacıyla birinci farkları alınarak tüm seriler I (1) durumuna getirilmektedir.

Çalışmada birim kök testleriyle değişkenlere ait durağanlık durumu belirlendikten sonra modelin tahmin sürecindeki ilk adım olarak VAR modeline geçilmektedir. VAR modelinde bulunan tüm değişkenler, model içindeki kendi gecikmeleri ve diğer tüm değişkenlerin gecikmelerine bağlı olarak, gelişimlerini açıklayan ayrı ayrı her biri için bir denklemde simetrik olarak ele alınmaktadır. Başka bir deyişle VAR, değişkenlerin karşılıklı ilişkilerini bir denklem sistemi içinde göstermektedir. Genellikle VAR modelleri makroekonomik değişkenler arasındaki ilişkileri incelemeye ve rassal şokların değişkenler üzerindeki dinamik etkisinin analizinde kullanılmaktadır (Özgen ve Güloğlu, 2004: 97). Bu değişkenler arasında bir ilişkinin olup olmadığı analiz edilirken belirli koşullar yerine getirilmelidir. Bunun için ilk koşul serilerin aynı dereceden bütünleşik olup olmadığının tespit edilmesidir. Bu koşul birim kök testleri ile belirlenmektedir. Serilerin durağanlıkları uygulanacak yöntemin belirlenmesinde büyük bir öneme sahiptir. Serilerin birinci farkında durağan olması durumunda eş-bütünleşme testlerinin yapılmaktadır. Eş-bütünleşmenin bulunmaması durumunda ise birinci farkları ile VAR analizine devam edilmelidir (Enders, 2004: 287). VAR modelleri yapısal model üzerinde herhangi bir yapısal kısıtlama gerektirmeden dinamik ilişkileri verebildiği için, dinamik ilişkilerin analizinde sıklıkla tercih edilen bir yöntemdir (Keating, 1990:453-454). VAR

analizi sayesinde etki tepki ve varyans ayrıştırma analizleri uygulanarak değişkenlere yönelik güçlü tahminler yapılabilmektedir.

İki değişkenli bir VAR modelinin ifade ediliş biçimi şu şekildedir:

$$y_t = a_1 + \sum_{i=1}^p b_{1i} y_{t-i} + \sum_{i=1}^p b_{2i} x_{t-i} + v_{1t} \quad (5)$$

$$X_t = c_1 + \sum_{i=1}^p d_{1i} y_{t-i} + \sum_{i=1}^p d_{2i} x_{t-i} + v_{2t} \quad (6)$$

Yukarıdaki (5) ve (6) numaralı modelde (p) gecikmelerin uzunluğunu, (v) ise ortalaması sıfır, kendi gecikmeli değerleriyle olan kovaryansları sıfır ve varyansları sabit, normal dağılıma sahip, rassal hata terimlerini temsil etmektedir. VAR modelinde hataların kendi gecikmeli değerleriyle ilişkisiz olduğu varsayımı, modele herhangi bir kısıt getirmemektedir. Çünkü değişkenlerin gecikme uzunluğunun artırılmasıyla otokorelasyon sorunu ortadan kaldırılabilir. Hataların, zamanın belli bir noktasında birbiriyle ilişkili olması durumunda yani aralarındaki korelasyonun sıfırdan farklı olması durumunda ise hatalardan birindeki değişim, zamanın belli bir noktasında diğerini etkilemektedir. Ayrıca hata terimleri, modelin sağındaki tüm değişkenlerle ilişkisizdir. Modelin sağ tarafında, sadece içsel değişkenlerin gecikmeli değerleri yer aldığı için, eşanlılık sorunuyla karşılaşmamaktadır. Bu durumda modeldeki her bir denklem, klasik en küçük kareler yöntemiyle tahmin edilmektedir (Özgen ve Güloğlu, 2004:96).

Her bir model için uygun gecikme uzunluğu belirlenmiş ve VAR modelinin hatalarına otokorelasyon ve değişen varyans uygulanmasına geçilerek uygun modeller belirlenmiştir. Var analizini takiben değişkenler arasındaki nedenselliğin yönünü belirleme aşamasına geçilmiştir. Korelasyonundaki değişken arasındaki ilişkinin yönünü ve gücünü belirler fakat nedensellik bir değişkenin geçmiş davranışlarına bakarak başka bir değişken hakkında öngörü gücünün kazanılmasını sağlar. Bahsedilen ilişki tek yönlü olabileceği gibi çift yönlü de olabilmektedir.

Bu çalışmada durağanlığı sağlanmış olan seriler Granger nedensellik analizi ile test edilmiştir. Granger (1969)'a göre; tüm bilgiler kullanılarak Y_t bağımsız değişkeni için yapılan öngörü değerleri X_t bağımlı değişkeni haricindeki bilgiler kullanılarak yapılan öngörü değerlerinden daha başarılıysa Y_t değişkeni X_t değişkeninin nedenidir.

Model VAR(p)

$$y_t = \alpha_0 + \alpha_1 y_{t-1} + \dots + \alpha_p y_{t-p} + \beta_1 x_{t-1} + \dots + \beta_p x_{t-p} + \varepsilon_t \quad (7)$$

P gecikme uzunluğu

α ve β için tahmin parametreleri

$$\varepsilon_t \sim \text{iid} (0, \sigma^2)$$

Analize ait test istatistikleri;

$$H_0: \beta_1 = \beta_2 = \dots = \beta_p = 0 \quad \text{Granger nedeni değildir}$$

$$H_1: \beta_j \neq 0 \quad (\text{en az bir } j \text{ için}) \quad \text{Granger nedenidir.}$$

Uygun gecikme sayısı modele dahil edilerek bu modellere ait hata kareler toplamları bulunmuştur. Daha sonra Wald tarafından gerçekleştirilen F istatistiği hesaplanmaktadır.

$$F_{(m, n-2m)} = \frac{(ESSr - ESSur)}{ESSur (n-2m)}$$

Hesaplanan F istatistiği (m;n-2m) serbestlik derecesindeki α anlamlılık değerinden sıfır hipotezi reddedilmektedir (Granger, 1969:431).

3.4. Ampirik Modellerin Oluşturulması ve Yorumlanması

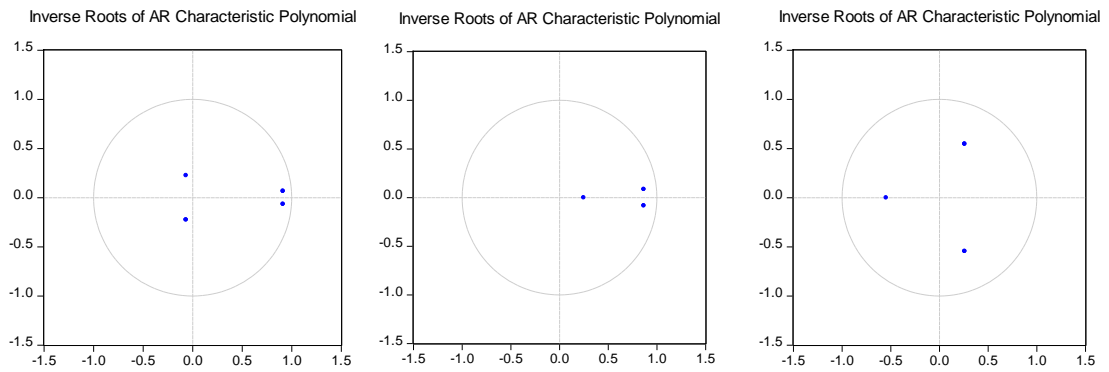
Değişkenlerin durağanlıklarını belirlemek için yapılan birim kök testi sonuçları Tablo 4'te yer almaktadır. Kullanılan veriler yıllık olarak tercih edilmiş ve buna istinaden mevsimsellikten arındırmaya gerek görülmemektedir. Modellerde Lag (3) değerleriyle ampirik testler gerçekleştirilmektedir.

Tablo 4. Birim Kök Testi Sonuçları

Değişkenler	DÜZEY			I.Fark	
	Model	ADF	PP	ADF	PP
GSYH	Sabit	-2.528	-2.369	-2.225	-4.856***
	Olasılık	0.1184	0.1580	0.2020	0.0005
	Sabit&Trend	0.621	0.621	-5.556***	-5.578***
	Olasılık	0.9992	0.9992	0.0004	0.0004
TTUKV	Sabit	-3.043**	-2.998**	-1.073	-1.008
	Olasılık	0.0421	0.0457	0.7135	0.7379
	Sabit&Trend	-2.595	0.043	-3.626**	-3.595**
	Olasılık	0.2848	0.9951	0.2722	0.2848
Model 2	Model	ADF Düzey	PP Düzey	ADF I.Fark	PP I.Fark
GSYH	Sabit	-2.528	-2.333	-2.225	-4.856***
	Olasılık	0.1184	0.1682	0.2020	0.0005
	Sabit&Trend	0.685	0.621	-5.556***	-5.578***
	Olasılık	0.9992	0.9992	0.0004	0.0004
KDV	Sabit	-2.640*	-2.333	-2.231	-4.588***
	Olasılık	0.0956	0.1682	0.2000	0.0009
	Sabit&Trend	0.685	0.685	-5.256***	-5.297***
	Olasılık	0.9994	0.9994	0.0009	0.0008
DTUKV	Sabit	-2.318	-2.126	-4.412***	-4.619***
	Olasılık	0.1725	0.2361	0.0015	0.0009
	Sabit&Trend	0.068	-0.037	-5.133***	-5.147***
	Olasılık	0.9955	0.938	0.0013	0.0012
Model 3	Model	ADF Düzey	PP Düzey	ADF I.Fark	PP I.Fark
GSYH	Sabit	-0.790	-1.229	1.004	-13.337***
	Olasılık	0.7770	0.6242	0.9901	0.000
	Sabit&Trend	1.425	-5.312***	-3.637*	-17.410***
	Olasılık	0.9996	0.0065	0.0421	0.0001
ÖTV	Sabit	-0.639	-1.147	4.993	-12.437***
	Olasılık	0.8187	0.6590	1.000	0.0000
	Sabit&Trend	9.986	-4.808**	-3.769*	-13.456***
	Olasılık	0.9999	0.0130	0.9998	0.0001
DTUKV	Sabit	-1.237	-1.593	-6.883***	-8.916***
	Olasılık	0.6172	0.4553	0.0002	0.0000
	Sabit&Trend	-4.255**	-4.255**	-6.731***	-8.501***
	Olasılık	0.0289	0.0289	0.0014	0.0000

***,**,* işaretleri sırasıyla %1, %5 ve %10 seviyelerinde anlamlılık düzeylerini ifade etmektedir. Aynı zamanda değişkenlerin trendli ve trendsiz modelleri çalışmada yer almaktadır.

Tablo 4'ten elde edilen birim kök testi sonuçlarına göre durağanlık açısından farklılık gösteren sonuçlar elde edilmiştir. Fakat serilerin birinci farkları alındığında, tüm seriler durağan hale gelmektedir. Tablo 4'ten elde edilen birim kök analizi sonuçları doğrultusunda kurulan VAR modeli için kritik öneme sahip olan ters köklerinin istikrarın test edilmesi aşamasına geçilmektedir.

Şekil 8. Model 1-2-3 için İstikrar Koşulları

Var modeline ait karakteristik ters kökleri tüm modellerde istikrar koşunu sağlamaktadır. Karakteristik polinoma ait ters köklerin birim çember içerisindeki konumları modelin durağan olduğunu göstermektedir. VAR modelinin yapısal anlamda bir sorun içerip içermediğini tespit edebilmek üzere ayrıca Otokorelasyon LM testleri de yapılması gerekmektedir. Lm Otokorelasyon ve değişen varyans testlerine ait bulgular ise Tablo 5'te gösterilmektedir.

Tablo 5. LM Otokorelasyon Testi ve Değişen Varyans Testi

Model 1 Gecikme	LM İstatistiği	Olasılık
1	2.219456	0.6956
2	5.360674	0.7195
3	12.56345	0.4073
Model 2 Gecikme	LM İstatistiği	Olasılık
1	13.35228	0.1485
2	15.22424	0.6529
3	30.38038	0.3208
Model 3 Gecikme	Lm İstatistiği	Olasılık
1	7.019586	0.6895
2	15.56045	0.1258

Tablo 5'ten elde edilen LM testi sonuçlarına göre, model 1, model 2, model 3 değişkenleri üzerinde, VAR analizinin ikinci kritik koşulu olan otokorelasyon sorunu olmadığı gözlemlenmektedir. Tablo 6 ise üç model için varyans ayrıştırması sonuçlarını göstermektedir.

Tablo 6. Model 1-2 ve 3 için Varyans Ayrıştırması

MODEL 1 Varyans Ayrıştırması				
Dönem	Standart hata	GSYH	TTUKV	
1	0.233167	100.0000	0.000000	
2	0.245643	94.61649	5.383505	
3	0.248250	93.35275	6.647248	
4	0.262848	83.27255	16.72745	
5	0.293542	67.59315	32.40685	
6	0.338956	52.62874	47.37126	
7	0.393813	41.58469	58.41531	
8	0.453179	34.25029	65.74971	
9	0.513554	29.50555	70.49445	
10	0.572639	26.41561	73.58439	
Model 2 Varyans Ayrıştırması				
Dönem	Standart hata	GSYH	KDV	DTUKV
1	0.288260	100.0000	0.000000	0.000000
2	0.421944	89.75050	0.299026	9.950476
3	0.543170	74.59918	1.894814	23.50601
4	0.661818	60.48713	4.212871	35.30000
5	0.776207	49.34543	6.528084	44.12649
6	0.882989	41.05949	8.531729	50.40878
7	0.979701	34.99191	10.16956	54.83853
8	1.065084	30.53891	11.47975	57.98134
9	1.138853	27.24430	12.52062	60.23507
10	1.201399	24.78535	13.34639	61.86826
Model 3 Varyans Ayrıştırması				
Dönem	Standart hata	GSYH	DTUKV	ÖTV
1	0.206876	100.0000	0.000000	0.000000
2	0.255637	96.89082	2.233816	0.875363
3	0.263285	96.81648	2.358256	0.825261
4	0.265192	96.84638	2.334887	0.818730
5	0.266450	96.78492	2.372437	0.842647
6	0.266673	96.77714	2.381517	0.841339
7	0.266716	96.77602	2.382099	0.841880
8	0.266753	96.77427	2.382929	0.842800
9	0.266760	96.77370	2.383521	0.842781
10	0.266761	96.77356	2.383597	0.842844

Tablo 6, Model 1 için GSYH'daki değişimlerin 1. periyotta tamamının kendisinden kaynaklandığını göstermektedir. 2. periyottan itibaren toplam tüketim vergileri GSYH'daki değişimlerin %5'ini açıklamaktadır. 7. Periyotta ise bu oran %58'e çıkmaktadır. Son periyot incelendiğinde şokların toplam tüketim vergileri tarafından açıklama oranı %73'e ulaşmaktadır. Model 2 için diğer tüketim vergileri GSYH üzerinde yaklaşık %62 etki göstermekte iken, KDV yaklaşık %13 bir etkiye sahip olmaktadır. Model 3 açısından ise diğer tüketim vergilerinin ve özel tüketim vergilerinin GSYH üzerindeki düşük etkisi sırasıyla %2 ve %1 olarak izlenmektedir.

Var analizi sonrasında Model 1, Model 2 ve Model 3 için uygulanan Standart Granger nedensellik testi sonuçları ise Tablo 7'de yer almaktadır.

Tablo 7. Granger Nedensellik Sonuçları

MODEL	Hipotez	Ki-kare	Prob
MODEL 1	Toplam tüketim vergilerinden GSYH'ye doğru nedensellik var.	27.425	0.0067
	GSYH'den toplam tüketim vergilerine doğru nedensellik var.	2.418724	0.02984
MODEL 2	KDV' den GSYH'ye doğru nedensellik var.	12.63694	0.0004
	GSYH'den KDV'ye doğru nedensellik yok.	0.574633	0.4484
	Diğer tüketim vergilerinden GSYH'ye doğru nedensellik yok.	0.359343	0.5489
	GSYH'den diğer tüketim vergilerine nedensellik yok.	0.092418	0.7611
	Diğer tüketim vergilerinden KDV'ye doğru nedensellik var.	15.17776	0.0001
	KDV'den diğer tüketim vergilerine doğru nedensellik yok.	0.289515	0.5905
MODEL 3	Diğer tüketim vergilerinden GSYH'ye nedensellik yok.	0.480937	0.4880
	GSYH'den diğer tüketim vergilerine nedensellik yok.	0.436963	0.5086
	ÖTV'den GSYH'ye nedensellik yok.	0.405579	0.5242
	GSYH'den ÖTV'ye nedensellik yok.	0.492384	0.4829
	ÖTV'den diğer tüketim vergilerine nedensellik yok.	0.128039	0.7205
	Diğer tüketim vergilerinden ÖTV'ye nedensellik yok.	1.160417	0.2814

Tablo 7'ye göre, Model 1 için yapılan granger nedensellik testi sonuçları tüketim vergileri ile GSYH arasında çift yönlü bir nedensellik ilişkisi olduğunu ortaya koymaktadır. Başka bir deyişle toplam tüketim vergilerinde meydana gelen bir şok GSYH üzerinde öngörü gücü elde edilmesini sağlamaktadır. Aynı zamanda GSYH'de meydana gelen bir değişim toplam tüketim vergileri üzerinde öngörü gücü elde edilmesini ifade etmektedir. Model 2 için yapılan nedensellik testi sonuçlarına göre, KDV ile GSYH arasında ve Diğer Tüketim vergileri ile KDV arasında tek yönlü nedensellik ilişkisi

gözlemlenmektedir. Ancak diğer tüketim vergileri ile GSYH arasında nedensellik ilişkisi bulunmamaktadır. Model 3 için yapılan nedensellik testi sonuçlarına göre, diğer değişkenler arasında ise nedensellik ilişkisi gözlenmemektedir. Başka bir deyişle model 3'te kullanılan değişkenler arasında meydana gelen bir değişimde, öngörü gücü elde edilmesini sağlayıcı bir sonuca ulaşılamamaktadır.

SONUÇ

Devletin mali ve mali olmayan amaçlarını gerçekleştirmek üzere, zorunlu bir ödeme olan vergi, daha önceleri karşılık beklenmeyen, insanlık tarihi boyunca toplumları idare edenler veya devlet tarafından, halktan alınan ücretlerdir. Modern anlamda ise devlet veya kamu kuruluşları tarafından kamu harcamalarını finanse etmek ve diğer ekonomik, sosyal amaçlarla gerçek veya tüzel kişilerden yasal olarak toplanan paralardır.

Dolaysız vergiler çerçevesinde yüksek vergi oranlarının bireylerin çalışma gayretini etkilemesi üretimi yavaşlatacağı gibi ikame etkisi ile bireyler daha az çalışıp daha az vergi ödeme yoluna da gidebilmektedirler. Bu durum hem üretim, yatırım, tasarruf üzerinde hem de vergi gelirleri üzerinde azaltıcı etkisiyle ekonomik büyümeye katkı sağlamadığı için vergi politikalarının dolaylı vergiler üzerinden uygulanması son yıllarda tartışmalara konu olmaktadır.

Üretilen, tüketilen veya satılan mal ve hizmetler üzerinden alınan KDV ve ÖTV gibi dolaylı vergilerin dolaysız vergilere göre, tahakkunun ve tahsilatının aynı anda gerçekleşmesi, kolayca tahsil edilmesi, denetim sorunun olmaması, kaçakçılığa yol açmaması, uygulama kolaylığının olması gibi avantajları bulunmaktadır. Yine dolaylı vergiler; gelir üzerinden alınan gelir ve servet vergilerinde olduğu gibi elde edildiklerinde ödenen vergiler değil tüketimin gerçekleştiği an mal ve hizmetin içinde saklı olan vergilerdir. Mal ve hizmetin içinde gizli olan KDV ve ÖTV bireylerde mali anestezi etkisine yol açtığı için bireyler gelir ve servet vergilerinde olduğu gibi ödedikleri vergilerin etkisini açık ve net bir şekilde hissetmemektedirler. Bu sebeplerle politikacılar dolaylı vergileri tercih edebilmektedirler.

Öte yandan dolaylı vergilerin ekonomik istikrarı sağlama gibi bir fonksiyonu da üstlendiği bilinmektedir. Genel olarak bakıldığında dolaylı vergiler içinde yer alan tüketim vergilerinin konjonktürel esnekliğinin yüksek olması, özellikle yayılı muamele vergileri açısından incelendiğinde, zorunlu ihtiyaç mallarının vergiden istisna edilmesi veya indirimli tarife üzerinden vergiye tabi tutulması ile tüketim vergileri otomatik stabilizatöre uygun hale getirilerek konjonktürel istikrarı sağlayıcı rol üstlenebilmektedir. Tüketim vergileri özelinde enflasyonist ve deflasyonist dönemde uygulanacak olan daraltıcı veya genişletici maliye politikaları ile enflasyonist ve deflasyonist etki bastırılarak ekonomik istikrarı sağlama noktasında olumlu katkılar sağlayabilmektedir.

Bu olumlu özelliği yanında tüketim vergileri içinde yer alan KDV'nin sahip olduğu tersine artan oranlılık özelliği düşük gelir grubu üzerinde aşırı bir vergi yükünün oluşmasına neden olmaktadır. Bu olumsuz yönüyle ise gelir dağılımında adaleti bozucu etkiye sahip olabilmektedir. Gelir dağılımında adaleti zedeleyici özelliğinin giderilmesi için, verginin mallara göre farklılaştırılması yoluna gidilerek adaletin sağlanması mümkün olabilmektedir. Nitekim özel tüketim vergilerinin talebin gelir esnekliği yüksek olan lüks mallar üzerinden alınması gelir dağılımında adaletin sağlanması noktasında etkili olmaktadır.

Tüketim vergilerinin sadece ekonomik istikrarı sağlama ve gelir dağılımında adaleti gerçekleştirme amacı bulunmamaktadır. Ayrıca ekonomik büyümenin gerçekleştirilmesi amacına da söz konusu vergiler hizmet edebilmektedir. KDV'nin sanayileşmenin hızlanmasına yol açacak yatırımları, indirim mekanizması yoluyla indirerek vergiler aracılığıyla teşvik etmesi, sektörler arası KDV'nin vergi yükünün dağıtılması, ihracattan vergi alınmaması, enflasyonist baskıyı hafifletebilmesi ekonomik büyümenin gerçekleşmesine de katkı sağlamaktadır. Yine tüketim üzerinden alınan vergiler kişilerin kullanılabilir gelirinin azalmasına yol açtığı için, tüketim ve tasarruf kararlarını da etkilemektedir. Başka bir deyişle tasarruflar vergilerin düzeyinden etkilenmektedir. Zorunlu mal ve hizmetlerin oranları düşürülerek ithalat tüketim ve lüks tüketim mallarının vergilendirilmesi tasarruflar üzerinde olumlu etkinin gerçekleşmesini sağlayabilmektedir. Bu şekilde gerçekleşecek olan tüketim vergilendirilmesi uzun dönemde tasarruf artışı sağlayarak, sermaye birikiminin elde edilmesi ile ekonomik büyümenin gerçekleşmesine katkı sağlayabilmektedir. Dolayısıyla tüketim vergilerinin kullanılmasıyla sermaye birikiminin gerçekleştirilmesine yönelik bir gelişim ülkelerde izlenebilmektedir.

Literatürde ekonomik büyüme ve vergiler ile vergilerin dolaylı ve dolaysız vergiler tasnifi dikkate alınarak ampirik analizlerin olduğu çok fazla çalışma bulunmaktadır. Ancak spesifik olarak tüketim vergilerinin ve tüketim vergilerinin ayrıştırıldığı değişkenlerin büyüme üzerindeki etkisinin analizine yer veren çalışmaların sayısı oldukça azdır. Türkiye bazında da ilgili çalışmalar ya dolaylı/dolaysız-büyüme ilişkisine ya da mal ve hizmetler üzerinden alınan vergilerin büyüme arasındaki ilişkisine odaklanmaktadır. Tüketim vergilerinin ve KDV'nin son yıllarda özellikle gelişmekte olan

ülkelerde toplam vergi hasılatı içindeki payının yüksekliği bu vergilerle ekonomik büyüme ilişkisinin araştırılmasına neden olmaktadır.

Türkiye’de tüketim vergilerinin toplam vergi hasılatı içindeki payının yüksek olması, ülkemizde de ekonomik büyüme amacını sağlamak için bu vergilerin kullanılıp kullanılmadığına dair soruya cevap aranmasını gerekli kılmaktadır. Bu doğrultuda çalışma, bu soruya cevap aramak ve Türkiye’ye dair var olan boşluğu doldurmak için katkı sunmayı hedeflemektedir. Türkiye’de çeşitli zaman aralıklarında tüketim vergilerinin ekonomik büyüme üzerindeki etkisi ampirik olarak 3 Model çerçevesinde test edilmektedir.

Var analizi bulguları toplam tüketim vergilerinin GSYH üzerinde yaklaşık %74’lük bir etkisinin olduğunu, KDV ‘nin ise yaklaşık %13 bir etkiye sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Granger nedensellik testi sonuçları ise toplam tüketim vergileri ile GSYH arasında ve KDV ile GSYH arasında nedensellik ilişkilerinin varlığını sunmaktadır. Varyans ayrıştırmasından ve nedensellik analizlerinden elde edilen bulgular doğrultusunda toplam tüketim vergilerinin büyüme üzerinde azımsanmayacak bir etkisi olduğu gözlemlenmektedir. Politika yapıcıların büyüme merkezli geliştirecekleri politikalarda genel olarak tüketim vergilerinin ve KDV’nin büyüme üzerindeki etkilerini göz ardı etmemeleri gerekmektedir. Ancak ekonomik büyüme amacına yönelik böyle bir politikanın gelir dağılımında adaletsizliği de beraberinde getireceğinin altının çizilmesi gerekmektedir. Nitekim tüketim vergilerinin ve özellikle KDV’nin gerileyici özelliğe sahip olmaları düşük gelirliilerin daha fazla vergi yükü ile karşılaşmalarına sebep olmaktadır. Gelir dağılımında uygulanacak vergi politikaları başka bir çalışmanın konusunu oluşturmakla beraber, gelişmekte olan ülkelerde tüketim vergileri büyümeyi sağlamak amacıyla tercih edilebilir bir araç olarak görülebilmektedir.

KAYNAKLAR

- Acar, Y. (2002). *İktisadi Büyüme ve Büyüme Modelleri*, Uludağ Üniversitesi Güçlendirme Vakfı, Yayın No:191, Bursa.
- Açıkgöz, Ş. (2008). “Türkiye’de Vergi Gelirleri, Vergi Yapısı ve İktisadi Büyüme İlişkisi: 1968-2006”, *Ekonomik Yaklaşım Dergisi*, Sayı 19, 91-113.
- Adaçay, R. F. ve İslatince H. (2013). *İktisadi Düşünceler Tarihi*, Ekin Basım Yayın Dağıtım, Bursa.
- Aderati, S.A., Sanni M.R. and Adesina J.A. (2011). “Value Added Tax and economic Growth of Nigeria”, *European Journal of Humanities and Social Science*. 10(1).
- Akdoğan, A. (2005). *Kamu Maliyesi*, Gazi Kitabevi, 10. Baskı, Ankara.
- Akdoğan, N. (2003). *Türk Vergi Sistemi ve Uygulaması*, 4. Basım. Ankara, Gazi Kitabevi.
- Aksoy, Ş. (1998). *Kamu Maliyesi*, Gözden Geçirilmiş ve İlaveli 3. Baskı, Filiz Kitabevi.
- Aktan, C. C, Dileyici D. ve Vural, T. (2006). *İdeal Vergi Sistemi Tasarımı ve Optimal Vergileme, Vergileme Ekonomisi ve Vergileme Psikolojisi*, Seçkin Yayınevi.
- Aktan, C.C, (2004). *Yeni İktisat Okulları*, Seçkin Yayınları, Ankara.
- Aktan, C.C, Dileyici D. ve Vural, T. (2006). *Vergi Ne Üzerinden Alınmalı? Vergi Konusunun Seçiminde Optimalite ve Meşruiyet, Vergileme Ekonomisi ve Vergileme Psikolojisi*, Seçkin Yayınevi.
- Alıcı, Y.(2002). *Dolaylı ve Dolaysız Vergilerin Enflasyon Üzerindeki Etkisi*, Niğde Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Niğde.
- Alireza, H., Fariba, P. and Akbarian, B. (2012). “Impact of fiscal policy on economic growth in Iran with emphasis on the role of Value Added Tax (VAT)”, *Journal Advances in Environmental Biology*, 6(2).
- Anderson, W. H. (1973). “Financing Modern Government, The Political Economy of the Public Sector” *Hopughton Mifflin Company*, Boston.
- Arısoy, İ. ve Ünlükaplan, İ. (2010). “Tax Composition and Growth in Turkey: An Empirical Analysis”, *International Research Journal of Finance and Economics*, 59, 50-61.
- Arnold, J. (2008). “Do Tax Structure Affect Aggregate Economic Growth? Empirical Evidence from a Panel of OECD Countries”, *Economics Department Working Papers*, 643, OECD.
- Ataç, B. (1999). Maliye Politikası, *Anadolu Üniversitesi Eğitim, Sağlık ve Bilimsel Araştırma Çalışmaları Vakfı Yayınları*; No:118, Eskişehir.
- Atılğan, H. (2004). “Vergilemenin Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkileri: Türkiye’deki Durumun Analizi”, *T.C. Maliye Bakanlığı Araştırma, Planlama ve Koordinasyon Kurulu Başkanlığı*, Yayın No: 2004/365. Ankara
- Ayaz, G. (2005). İyi Bir Vergi Sistemi İçin On Kılavuz İlke, *Vergi Dünyası*, Sayı 289, Eylül.

- Aydemir, B. (1996). “Türkiye’de Katma Değer Vergisi Uygulamasının Değerlendirilmesi ve Etkif Katma Değer Vergisi Oranlarının Hesaplanması”, *DPT Yıllık Programlar ve Konjonktür Değerlendirme Genel Müdürlüğü*, Ankara.
- Batirel, Ö. F. (2010). “Gelir Vergisi Tarifesi Uygulaması Üzerine Düşünceler”, *Yaklaşım Dergisi*, 214, 14-21.
- Baycan, D. (2006). *Dolaylı Vergilerin Ekonomik Etkileri ve Avrupa Birliği ile Dolaylı Vergileri Uyumlaştırma Süreci*, Yüksek Lisans Tezi, Kafkas Üniversitesi, Kars.
- Berber, M. (2006). *İktisadi Büyüme ve Kalkınma*, Trabzon: Derya Kitabevi.
- Bıtrak, G. (2013). *Finansal Piyasaların Ekonomik Büyüme Üzerine Etkisi: Türkiye Örneği*, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta: Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Bilgili, Y. (2014). *Karşılaştırmalı İktisat Okulları Ders Notları*, İkinci Sayfa Yayınları. 11. Baskı, İstanbul.
- Bilici, N. (2010). *Vergi Hukuku*, Seçkin Yayıncılık, 23. Baskı, Ankara.
- Bilici, N. ve Bilici, A.(2011). *Kamu Maliyesi*, Seçkin Yayıncılık, 1. Baskı, Ankara.
- Blaug, M. (1997). “Economic Theory in Retrospect”, *Cambridge University Press*.
- Bocutoğlu, E. (2012). *İktisadi Düşünceler Tarihi*, Murathan Yayınevi, Ankara.
- Buchanan, J. M. (1999). “Public Finance in Democratic Process: Fiscal Institutions and Individual Choice”, *In: Liberty Fund, Indianapolis*.
- Bulutoğlu, K. (2003). *Kamu Ekonomisine Giriş*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Bulutoğlu, K. (2004). *Türk Vergi Sistemi*, Batı Türkeli Yayıncılık, İstanbul.
- Chandra, R. and Sandilands, R. J. (2003). “Does investment cause growth? A test of an endogenous demand-driven theory of growth applied to India 1950–96. Old and New Growth Theories: An Assessment, Cheltenham and Northampton”, *Edward Elgar*, 240- 60.
- Cural, M. ve Kırıcı Çevik, N. (2015). “Ekonomik Kalkınmanın Vergi Yapısı Üzerindeki Etkisi: 1924-2013 Dönemi Türkiye Örneği”, *Amme İdaresi Dergisi*, Cilt 48, Sayı 3, Eylül 2015, s.127-158.
- Çaklı, S.(1998). *İktisat Politikası Düşüncesinin Evrimi*, Basar Ofset, Ankara.
- Çelikkaya, A. (2015). “Bazı Ürünlerden (Alkollü İçecekler-Madeni Yağlar Ve Tütün Mamulleri) Alınan Özel Tüketim Vergisinin Ülke Bazında Karşılaştırmalı Analizi”, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*; Sayı: 29.
- Dackehag, M. and Hansson, A. (2012). “Taxation of income and economic growth: An empirical analysis of 25 rich OECD countries”, Erişim: http://project.nek.lu.se/publications/workpap/papers/WP12_6.pdf, (Erişim Tarihi: 30.03.2019).
- Demir, M. ve Sever, E. (2017). “The Relationship between Tax Revenues and Economic Growth: A Panel Data Analysis on the OECD Countries”, Erişim: http://london2016.econworld.org/papers/Demir_Sever_Relationship.pdf, (Erişim Tarihi: 18. 03.2019).

- Demircan, E, S.(2003). “Vergilendirmenin Ekonomik Büyüme ve Kalkınmaya Etkisi”, *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Sayı:21, s.97-116.
- Devrim, F. (1998). *Kamu Maliyesine Giriş*, Anadolu Matbaacılık, İzmir.
- Diamond, P. A. ve Mirrlees, J. (1971). “Optimal Taxation and Public Production I: Production Efficiency and II: Tax Rules”, *American Economic Review* 61-8-27 and 261 -78.
- Domar, D. E. (1947). “The American Economic Review”, Vol. 37, No. 1, s.34-55.
- Due, J, F. (1957). “Sales Taxation”, *Routledge and Kegan Paul*, London.
- Durkaya, M. ve Ceylan S. (2006). “Vergi Gelirleri ve Ekonomik Büyüme”, *Maliye Dergisi*, Sayı:150,s.79-89.
- Durmuş, M. (2004). “Vergi Sistemleri ve Temel Belirleyicileri”, *Yaklaşım Dergisi*, Sayı:135.
- Ebiringa, O. T. and Emeh, Y. (2012). “Analysis of tax formation and impact on economic growth in Nigeria”, *International Journal of Accounting and Financial Reporting*. 2(2).
- Edizdoğan, N. ve Çelikkaya A. (2012). *Vergilerin Ekonomik Analizi*, 2. Basım, Dora Basım Yayın Dağıtım, Bursa.
- Edizdoğan, N. (1998). *Kamu Maliyesi-2*, Ekin Kitabevi Yayınları, Bursa.
- Edizdoğan, N. ve Özker, N. (2003). *Türk Vergi Sistemi*, Ekin Kitabevi, Bursa.
- Edizdoğan, N., Çetinkaya Ö. ve Gümüş, E. (2013). *Kamu Maliyesi*, 5. Baskı, Ekin Kitabevi, Bursa.
- Eggert, W. and Genser, B. (2005). “Dual Income Taxation in EU Member Countries”. *CESifo DICE Research Report*, 1, 41-47.
- Eker, A., Altay, A. ve Sakal, M. (1996). *Maliye Politikası*, Takav Matbaacılık, İzmir.
- Enders, W. (2004). *Applied Econometric Time Series*, NewYork: John Wiley and Sons Inc.
- Erdem, M., Şenyüz, D. ve Tatlıoğlu, İ. (2013). *Kamu Maliyesi*,11.baskı, Ekin Kitabevi, Bursa.
- Erim, N. (2014). *İktisadi Düşünce Tarihi*, Umuttepe Yayınları, Kocaeli.
- Ersoy, A. (2012). *İktisadi Düşünceler Tarihi*, Nobel Yayınevi, Ankara.
- Eser, B. (2012). *Ekonomik Büyüme ve İstihdam İlişkisi: Türkiye Uygulaması*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul: Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Fantini, M. (2006). “Macroeconomic Effects Of A Shift From Direct To Indirect Taxation: Simulation For 15 EU Member States”, *Note presented by the European Commission services (DG TAXUD) at the 72nd meeting of the OECD Working Party No. 2 on Tax Policy Analysis and Tax Statistics*, Paris.
- Fisunoğlu, M. ve Tan, B. K. (2009). “Keynes Devrimi ve Keynesyen İktisat”, Gazi Üniversitesi, İktisat Bölümü, *Ekonomik Yaklaşım Dergisi*, Cilt:20, Sayı:70.

- Fusfeld, D. R. (1988). “Çağdaş İktisadi Düşüncenin Gelişimi”, Çev. Orhan Sezgin, Nihat Sayar Yayın ve Yardım Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Genç, Y. ve Yaşar, R. (2009). “Vergilemede Adalet ve Etkinlik İlişkisi”, *Vergi Dünyası*, (338), 34-40, (http://www.vergidunyasi.com.tr/pdf/2009/10/s_34.pdf), Erişim: 10.12.2018.
- Goode, R. (1951). “The Corporation Income Tax”, *John Wiley and Sons*, New York s. 27-30.
- Göçer, İ., Mercan, M., Bulut, Ş. ve Dam, M. (2010). “Ekonomik Büyüme ile Vergi Gelirleri Arasındaki İlişki: Sınır Testi Yaklaşımı”, *Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı 28.
- Granger, C.W.J. (1969). *Investigating Causal Relations by Econometric Models and Cross-*
- Gül, Z. B. (2008). “Keynesyen Bir Marjinalist midir? Genel Teorinin Mikro Temelleri”, *Gazi Üniversitesi İktisat Bölümü Ekonomik Yaklaşım Dergisi*, Cilt:19, Sayı:66, S:73-94.
- Günsoy G. ve Erdinç, Z. (Editörler), (2013). *İktisadi Büyüme*, Anadolu Üniversitesi Açık öğretim Fakültesi Yayını No: 1855, 1. Baskı, Eskişehir.
- Han, E.(2004). *Kalkınma ve Azgelişmişlik, İktisadi Kalkınma ve Büyüme*, Ed: Erol Kutlu, Eskişehir Anadolu Üniversitesi Yayını.
- Harari, Y. N. ve Genç, E. (2015). *Hayvanlardan Tanrılara: sapiens: İnsan Türünün Kısa Bir Tarihi*. Kolektif.
- Hayrulloğlu, B. (2014). “Türk vergi sisteminde gelir üzerinden alınan vergilerin, vergilerin fonksiyonları ve temel vergileme ilkeleri bakımından incelenmesi”, *Celal Bayar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Manisa.
- Heady, C. (2006). “Gelişmekte Olan Ülkelerde Vergi Politikaları: OECD Deneyimlerinden Neler Öğrenilebilir?”, Çev. Erkan Yetkiner, *Vergi Dünyası*, Sayı 294, s.32-42.
- Hiç, M. (1994). *Büyüme ve Gelişme Ekonomisi*, İstanbul: Filiz Kitabevi.
- Jones, C. I. (2001). *İktisadi Büyümeye Giriş*, Çev. S. Ateş ve İ. Tuncer, Literatür Yayınları, İstanbul.
- Kaldor, N. (1955). “An Expenditure Tax” *London: Allen and Unwin*.
- Karayılmazlar, E. (2011). *Kamu Maliyesi*, Lisans Yayıncılık, İstanbul.
- Karayılmazlar, E. ve Göde, B. (2017). “Vergi Yükünün Ekonomik Büyüme Üzerine Etkisi”, *Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Yıl: 2017 Ekim, Cilt-Sayı: 10(4) ss: 131-142.
- Katırcıoğlu, S.T. (2010). “Is There a Long-Run Relationship Between Taxation and Growth: The Case of Turkey”, *Romanian Journal of Economic Forecasting*, 13(1), 99-106.
- Keating, J. W. (1990), “Identifying VAR Models Under Rational Expectations”, *Journal of Monetary Economics*, 25: 453 -476.

- Kılıçaslan, H. (2011). “Veraset Vergisini Kaldırmak: Kayıt dışı Ekonomi Bağlamında Bir Değerlendirme ve Yeni Bir Düzen Önerisi”, *Maliye Dergisi*, Sayı: 161, Temmuz-Aralık
- Kızılkaya, F. ve Dağ, M.(2018). Türkiye’de Vergi Gelirleri-Ekonomik Büyüme İlişkisi: Dönemsel Analiz, *1. Uluslararası GAP Sosyal Bilimler Kongresi*, Mayıs 2018.
- Kibritçiöğlü, A. (1998). “İktisadi Büyümenin Belirleyicileri Ve Yeni Büyüme Modellerinde Beşeri Sermayenin Yeri”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 53(1- 4), 207-230.
- Kneller, R., Bleaney, M. and Gemmell N. (1999). “Fiscal Policy and Growth: Evidence from OECD Countries”, *Journal of Public Economics*, 74.
- Koch, S. F. (2005), “Economic Growth and The Structure of Taxes in South Africa: 1960 – 2002”, *South African Journal of Economics*, 73 (2), 190-210.
- Mill, J, S. (1848). “Principles of Political Economy with Some of Their Applications to Social Philosophy”, in *Collected Works of John Stuart Mill*, edited by J. M. Robson. Toronto: University of Toronto Press, 1965.
- Mucuk, M. ve Alptekin, V. (2008). “Türkiye’de Vergi ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: VAR Analizi (1975 – 2006)”, *Maliye Dergisi*, sayı 155, Temmuz- Aralık.
- Mukkarram, F. (2005). “Elasticity and Buoyancy of Major Taxes in Pakistan”, *Pakistan Economic and Social Review*, Volume 39(1).
- Musgrave, R. A. and Musgrave, P. B. (1976). “Public Finance in Theory and Practice”, *International Student Edition, 2nd Edition*, (Mc Graw-Hill Kogakusha Ltd), Tokyo.
- Nadaroğlu, H. (2000). *Kamu Maliyesi Teorisi*, 11. Baskı. İstanbul: Beta Yayınları.
- Odabaşı, C.(2007). “Vergileme ve Firma Davranışları: Türkiye Otomobil Piyasası”, Gazi
- Ofe I.I., Onyemachi J.O. and Caroline A.A. (2008). “Taxation.” *1 Course Development*.
- Oktar, A. (2016). *Türk Vergi Sistemi*, Türkmen Kitabevi, İstanbul.
- Orhan, O. Z. (1989). *Keynezyen ve Moneterist İstikrar Politikaları*, Bilim Teknik Yayınevi, 2. Baskı, İstanbul.
- Orhaner, E. (2007). *Kamu Maliyesi*, Siyasal Kitabevi, Ankara.
- Oseni, A.I. (2008). “Simplified principles of taxation.” *Benin-City: Jireh Publishers Limited*.
- Ölmezoğulları, N. (1999). *Ekonomik Sistemler ve Küreselleşen Kapitalizm*, Ezgi Kitabevi, Bursa.
- Öncel, M., Kumrulu, A. ve Çağan, N. (2001). *Vergi Hukuku*, Turhan Kitabevi, Ankara.
- Öncel, T. (1982). “Gelirin Yeniden Dağılım Politikası Aracı Olarak Negatif Gelir Vergisi”, *Maliye Araştırma Merkezi Konferansları*, 0(28), 1-14, (<http://dergipark.gov.tr/iuamamk/issue/761/8188>), Erişim: 12.10.2018.
- Önder, İ. (1985). “Katma Değer Vergisinin Ekonomik Etkileri”, *Maliye Araştırma Enstitüsü Konferansları*, 30. Seri, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi.

- Özgen, F. B. ve Güloğlu, B. (2004). “Türkiye’de İç Borçların İktisadi Etkilerinin VAR Tekniğiyle Analizi”, *ODTÜ Gelişme Dergisi*, 31, Haziran, 93-115.
- Özgüven, A. (1988). *İktisadi Büyüme ve İktisadi Kalkınma Planlama Ve Japon Kalkınması*, Filiz Kitabevi, İstanbul.
- Özsağır, A.(2008). “Dünden Bugüne Büyümenin Dinamiği”, *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Sayı: 14
- Öztürk, N. (2007). *Ekonomide Devletin Değişen Rolü, Piyasa Başarısızlığından Kamu Ekonomisinin Başarısızlığı*, Palme Yayıncılık, Ankara.
- Öztürk, N. (2012). *Maliye Politikası*, Ekin Basım Yayın Dağıtım.
- Öztürk, N. (2013). *Kamu Maliyesi*, Ekin Basım Yayın Dağıtım.
- Padda, I.U.H. and Akram, N. (2009). “The Impact of Tax Policies on Economic Growth: Evidence from South-Asian Economies”, *The Pakistan Development Review*, 48(4), 961-971.
- Parasız, İ. (2008). *Büyüme Teorileri*, Ezgi Kitabevi, Bursa.
- Parasız, M. İ. (2003). *Ekonomik Büyüme Teorileri*, Ezgi Kitabevi, Bursa.
- Pehlivan, O.(2012). *Kamu Maliyesi*, 11. Baskı, Murathan Yayınevi, Trabzon.
- Perron, P. (1990). “Testing for a Unit Root in a Time Series With a Changing Mean”, *Journal of Business & Economic Statistics*, April, Vol.8, No.2
- Pigou, A. C. (1960). *A Study in Public Finance*, London, s.31
- Ramsey, F. P. (1928). “A Mathematical Theory of Saving”, *Economic Journal*, Cilt 38, Sayı 152, Aralık.
- Romer, P. M. (1986). “Increasing returns and long-run growth”, *Journal of political economy*, 94(5), 1002-1037.
- Saraç, T. B. (2015). “Vergi Yüğü ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Türkiye Örneği”, *Maliye Dergisi*, 169:21 35.
- Savaş, V. (1984). *Keynesyen İktisat Yıkılırken*, Fatih Yayınevi Matbaası, İstanbul.
- Savaş, V. F. (1997). *İktisadın Tarihi*, Liberal Düşünce Topluluğu, Avcıol Yayınevi, İstanbul.
- Savaş, V. F. (2007). *İktisadın Tarihi*. Siyasal Kitabevi, Ankara.
- Shaw, G. K. (1988). *Keynesian Economics, The Permanent Revolution*, Edward Algar, Londra.
- Solow, R. M. (1956). “A Contribution to the Theory of Economic Growth”, *The Quarterly Journal of Economics*, vol. 70, s. 65-94.
- Songur, M. ve Yüksel, C. (2018). “Vergi Yapısı ile Ekonomik Büyüme Arasındaki Nedensellik İlişkisi: Türkiye Örneği”, *Finans Politik & Ekonomik Yorumlar* (643) Eylül 2018 47-70.
- Stoilova, D. and Patanov, N. (2012). “An Empirical Evidence for The Impact of Taxation On Economy Growth In The European Union”, Erişim:

<https://dialnet.unirioja.es/descarga/articulo/4788887.pdf>, (Erişim Tarihi: 16.02.2019).

- Şenyüz, D., Yüce M. ve Gerçek A. (2014). *Türk Vergi Sistemi*, Ekin Basım Yayın, Bursa.
- Şiriner, İ. ve Doğru, Y. (2005). “Türkiye Ekonomisinin Büyüme Dinamikleri Üzerine Bir Değerlendirme”, *Yönetim Bilimleri Dergisi* (3:2).
- Taban, S. (2016). *İktisadi Büyüme Kavram ve Modeller*, Ekin Yayınevi, Bursa.
- Taban, S. (2008). *İktisadi Büyüme Kavram ve Modeller*, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.
- Temiz, D. (2008). Türkiye’de Vergi Gelirleri ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: 1960-2006, 2. *Ulusal İktisat Kongresi*, 20-22 Şubat 2008, Bölümü, İzmir.
- Tezel, Y. S. (2000). *İktisadi Büyüme*. İmaj Yayınları, Ankara.
- Tosuner, M. ve Arıkan Z. (2012). *Türk Vergi Sistemi*, 17. Baskı, Kanyılmaz Matbaası, İzmir.
- Turan, T. (2008). *İktisadi Büyüme Teorisine Giriş*, İstanbul, Yalın yayıncılık.
- Turanlı, R. (2011). *İktisadi Düşünce Tarihi*, Bilim Tekin Yayınevi, 5.Baskı.
- Turhan, S. (1993). *Vergi Teorisi ve Politikası*, 5. Baskı, Filiz Kitabevi, İstanbul.
- Tülümce, S. Y. (2013), “Türkiye’de Vergi Gelirleri ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişkinin Ampirik Analizi”, *Gümrük ve Ticaret Dergisi*, Sayı:2, s.56-64.
- Türk, İ. (2010). *Kamu Maliyesi*, 8. Baskı, Turhan Kitabevi, Ankara.
- Tüsiad. (2012). *Dolaylı ve Dolaysız Vergilerin Türk Mali Sistemi İçindeki Yeri: Siyasal, Sosyal ve Ekonomik Sonuçları*, İstanbul.
- Uluatam Ö. (2011). *Kamu Maliyesi*, İmaj Yayınevi, Ankara.
- Ulusoy, A. (2017). *Maliye Politikası*, 9. Baskı, Umuttepe Yayınları, Kocaeli.
- Üçler, G. (2011). *Kamu Harcama Çeşitleri ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Türkiye Ekonomisi İçin Ekonometrik Bir Analiz (1970-2009)*. Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Ünsal, M. E. (2007). *İktisadi Büyüme*, İmaj Yayıncılık, Ankara.
- Widmalm, F. (2001). “Tax Structure and Growth: Are Some Taxes Better than Others?” *Public Choice*, 107.
- Xing, J. (2011). “Does Tax Structure Aspect Economic Growth? Empirical Evidence from OECD Countries”, Erişim: <http://eureka.sbs.ox.ac.uk/3213/1/WP1120.pdf>. (Erişim Tarihi:10.04.2019)
- Yalçın, A. (1991). *İktisadi Doktrinler ve Sistemler Tarihi*, Ekonomik ve Sosyal Yayınlar, Ankara.
- Yılmaz, H. H., Özeyer, M. A. ve Özeyer, S. İ. (2016). *Türkiye’de Maliye Politikası Uygulamasında 2002-2013 Döneminde Harcama Vergilerinin Yeniden Dağıtım Etkisi*, Ankara.
- Yılmaz, Z. (2005). *Ekonomik Büyüme Ders Notları*, Kütahya.
- WEB1:<http://www.mahfiogilmez.com/2016/09/arz-yonlu-ekonomi-ve-laffer-egrisi.html> (Erişim Tarihi: 20.10.2018).

WEB2: <https://slideplayer.biz.tr/slide/3957792/>, (Erişim Tarihi: 15.04.2019).

ÖZ GEÇMİŞ

KİMLİK BİLGİLERİ

Adı Soyadı : Fussulet Neslihan Göde
Doğum Yeri : Denizli
Doğum Tarihi : 12.01.1990
E-posta : godeneslihan@gmail.com

EĞİTİM BİLGİLERİ

Lise : 2004-2007 Kazım Kaynak Lisesi
Lisans : 2010-2015 Pamukkale Üniversitesi, İktisadi İdari Bilimler
Fakültesi, Maliye Bölümü.
Yüksek Lisans : 2016-2019 Pamukkale Üniversitesi, İktisadi İdari Bilimler
Fakültesi, Maliye Bölümü.
Yabancı Dil ve Düzeyi: İngilizce/ Yökdil 56.25